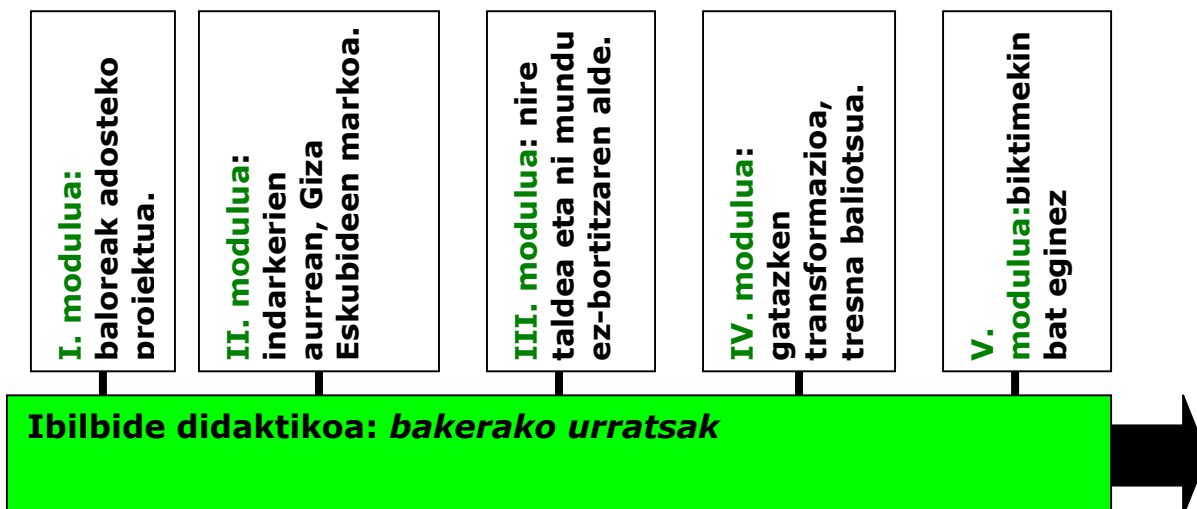




Ibilbidearen helburuak:

1. Gure errealitatearen analisi eta bizipen-ikuspegiak zabaltzeko, gizarte faktoreanitz, kulturantz eta desberdin gisa.
2. Indarkeria-mota ezberdinak identifikatu, eta Giza Eskubideak horiek gainditzeko markotzat barneratu.
3. Gatazkak giza ikuspuntu batetik ulertzea, jabetzea zeinen aberasgarria den haietan indarkeriarik ez baliatzea, eta gatazkak aukera bilakatzen ikastea, norbera eta taldea hazteko lagungarri diren aldetik.
4. Hausnarketarako jarrerak eta portaerak garatu, konponbideak eta indarkeria-eza aktiboaren estrategiak erabiltzeko konpromisoa bilatu.
5. Bakea eta horren eremuak zentzuz bete, justiziaren etikaren zein zainketaren eta konpromisoaren etikaren aldetik.
6. Justizian eta elkartasunean oinarrituriko bizi-proiektua indartzea, sufritzen ari diren pertsonak zaintzeko eta beraiekin justuak izateko moduak norberarengan deskubrituz.
7. Tratu txarrak edota indarkeriaren edozein adierazpen bizi izan, sufritu eta sufritzen ari diren pertsonetako enpatia eta entzute aktiboaren jarrerak barneratu.
8. Gelan esperimentatutako ezagupenak, trebetasunak eta balioak norberaren eta hurbilak diren egoeretan erabiltzeko transferentzia-estrategiak identifikatzea.

Ibilbidearen jardueren laburpen taula: *bakerako urratsak*

Moduluak	Saioak	jarduerak	Tresnak eta baliabideak
I. modulua	1. sekuentzia	I.1.1: Karpeta pertsonala, baloreak hausnartzeko tresna. I.1.2: Baloreak partekatzen. Tenis partida.	I.1.2 tresna I.1.2 baliabidea
		Karpeta pertsonala: Argazkia enkoadratzen (I.1.KP)	I.1.KP tresna
II. modulua	2. sekuentzia	II.2.1: Erantzun bortitzak antzematen. II.2.2: Giza Eskubideen alfonbra II.2.3: Giza Eskubideen bingoa	II.2.1 tresna (IKASLEAK) II.2.1 baliabidea (IRAKASLEAK) Gernikako Bakearen Museoren Alfonbra II.2.3. tresna
		Karpeta pertsonala: Sinboloen erabilpena: Noiz elkartzen eta noiz banantzen gaituzte? (II.2.KP)	II.2.KP tresna II.2.KP baliabidea. Keinuak eta sinboloak konparaketa kulturala
III. modulua	3. sekuentzia	III.3.1: Ikus-entzunezkoak ikusten	III.3.1 tresna III.3.1 baliabidea III.3.2 baliabidea III.3.3 baliabidea Ikus-entzunezkoak
		Karpeta pertsonala: Erantzun bortitzak, pasiboak eta asertiboak (III.3.KP)	III.3.CP tresna
IV. modulua	4. sekuentzia	IV.4.1: Positiboa aukeratu. IV.4.2: Gatazkaren prozesua eta analisi ereduak	IV.4.2.1 tresna IV.4.2.1 baliabidea IV.4.2.2 baliabidea IV.4.2.3 baliabidea IV.4.2.2 tresna
		Karpeta pertsonala: konpromisoa. (IV.4.CP)	IV.4.KP tresna
V. modulua	5. sekuentzia	V.5: KATUA ETA ARRATOIAK	V.5.1 baliabidea
		Karpeta pertsonala: inkesta pertsonala (V.5.KP)	V.5.KP tresna
	6. sekuentzia	V.6: GARAI BATEKO PORTADAK	V.6.1. baliabidea V.6.2. baliabidea V.6.3. baliabidea V.6.4. (IRAKASLEAK)
		Karpeta pertsonala: Helduek kontatu didatena (V.6.KP)	V.6.KP tresna
	7. sekuentzia	V.7.1: ARTILE MATAZA V.7.2: TESTIGANTZAK ENTZUTEN	V.7.2. Entzute Aktiboa tresna (EAT 1, 2 eta 3) V.7.2. Talde-fitxa tresna(TT) V.7.2. baliabideak
		Karpeta pertsonala: Testigantzaren laburpena (V.7.KP)	V.7.KP baliabidea
	8. sekuentzia	V.8.1: TESTIGANTZEN INGURUAN TALDEAN HAUSNARKETA EGITEN	V.8.1. Taldeka egiteko tresna (TTH)
		Karpeta pertsonala: Hausnarketa pertsonala (V.8.KP)	V.8.KP tresna

: bakerako urratsak



Moduluaren helburuak

1. Nigan eta gure ingurunean jarrera bortitzak antzeman.
2. Gure baloreak partekatu.
3. Entzumena eta arrazoiketa landu.
4. Gako metodologikoa partekatu, lana garatzeko: introspektzioa, talde komunikazioa eta karpeta pertsonala.

I. moduluen jardueren laburpen taula

Moduluak	Saioak	jarduerak	Tresnak eta baliabideak
I. modulua	1. sekuentzia	I.1.1: Karpeta pertsonala, baloreak hausnartzeko tresna. I.1.2: Baloreak partekatzen. Tennis partida.	I.1.2 tresna I.1.2 baliabidea
		Karpeta pertsonala: Argazkia enkoatratzen (I.1.KP)	I.1.KP tresna

I.1.1 jarduera
KARPETA PERTSONALA: baloreak hausnartzeko tresna
Helburuak

- Bakoitzaren intimitatea errespetatu.
- Hausnarketa eta ondorioen prestaketa pertsonala landu.
- Materiala eta egindako jarduerak jaso eta ordenatu.
- Ibilbide didaktikoa eta proiektuaren metodologia partekatu.

Jardueraren deskribapena

Ikasleek karpeta sortuko eta pertsonalizatuko dute. Bertan, eskaintzen zaizkien materialak eta iritzia sortzeko eta proiektuan sortzen zaizkien arazo afektiboen eta kognitiboen aurreko jarrera eraikitzeke prozesu pertsonalean lagunduko dien beste edozer gordeko dituzte.

Euren baimenik gabe beste inork ikus ezin duen espazio pertsonala da. Karpeta hori ebaluatzeko tresna gisa erabiltzea negozioa daiteke ikasleekin. Jarduerak eginda egotea, eta pertsonak karpeta antolatzeke eta betetzeko azaldutako interesa baloratuko genituzke. Ebaluazioa era partekatuan egingo genuke. Horrela, ikasleek guk irakurtzea nahi ez duten zatia adierazteko aukera izango dute.

Oharrak

- Espazio pertsonala dela gogoratu behar da.
- Karpeta gaiak pertsona bakoitzari burura ekartzen dion guztiarekin bete daiteke: testuak, argazkiak, oharrak...
- Saio bakoitzeko lan pertsonalaren aurretik, beharrezkoa da taldean karpeta pertsonalerako eskatutako jarduera aurkeztea.
- Proiektua amaitzerakoan, interesgarria litzateke pertsona bakoitzak bere karpetan egindako ekarpenak eta erabilitako tresna nola baloratzen duen taldean esatea.

Hausnarketa

Barneratze eta hausnarketa-prozesua eta lan pertsonalaren eta produktu txikiaren emaitzaren arteko sistematizazioa bultzatzea komeni da, ondorioaren, konpromisoaren, ekintzaren edo beste edozeren sorrerarekin.

Une hori proiektuaren helburuak, erabiliko dugun metodologia, biltzeko erabiliko dugun espazioa eta abar fotokopietan aurkezteko aprobetxatuko dugu.

Materialak

- Folio tamainan tolesteko kolorezko kartoi meheak
- Errotuladoreak
- Programaren helburuen fotokopiak.

I.1.2 jarduera

Baloreak partekatzen: *tenis partida*.

Helburuak

- Iritzia gorputz osoarekin adierazi.
- Iritzia eta arrazoiketa eraikitzeke prozesuak barneratu.
- Gatazka sozioafektiboraren eta kognitiboaren aurrean sortzailea izateko aukerak trebatu.

Jardueraren deskribapena

Iritziaren eta balore pertsonalen aldetik jarrera hartzeko aukera ematen duten esaldi irmoak idatziko dituzte irakasleek edota ikasleek.

Denboraren arabera, esaldiak prestatuta eramango dira edo bertan idatziko dira. Esaldi asko egin baino inportanteagoa izango da argumentaziorako denbora nahikoa ematea eta, denbora falta dela eta, kontrolatzea eztabaida ondo ixten dela, guztien sentimenduak jaso egiten direla eta giroa onuragarria eta atsegina dela.

Espazio zabala bitan banatuko dugu, erdian sarea imajinatuta, "aldeko" eta "aurkako" aldeak dituen tenis pista baltz bezala. Paperak erdian utziko ditugu, eta bakoitzak edozein hartuko du (berea izanez gero, aldatu egingo du) eta ozen irakurriko du. Bakoitzak zer aldetan jarriko den eta adostasun edo desadostasun maila pentsatuko ditu, imajinatutako sarearekiko hurbiltasunaren edo urruntasunaren arabera. Gorputz osoarekin ideien aurrean "jarrera hartzen" ari garela gogoratuko dugu.

Toki horretan zergatik dagoen arrazoitu nahi duenak egiteko aukera izango du. Librea da eta ezin dugu inor bere arrazoiketan bultzatu, dinamizatzen duen pertsonak gutxiengoan edo bakarrik gelditu direnez arduratu eta arrazoiketan lagundu behar badie ere.

Beste aldera joateko edo toki fisikoa aldatzeko aukera dago, besteen arrazoiketak entzun ondoren. Hori da garrantzitsuena: iritzi aldatzeko malgutasuna eta "sarera igotzea" den ausardia.

Oharrak

- Komunikazio-eremua sortzen laguntzeko eta motibaziorako elementu bezala, musika erabiltzea asko baloratzen da. Adibide moduan ***Tranquilo majete en tu sillón, Celtas cortos*** taldeko abestia proposatzen da.
- Parte-hartze prozesua da, kooperatiboki egingo dugun sorkuntza- eta komunikazio prozesua, hain zuzen ere. Ez gara "iritzi kontsumitzaileak" bakarrik, sortu egin ditzakegu.
- Gatazka sozio/kognitibo/afektiboa sortzen dugunean, honako hau lor dezakegu: gelara gai "isilduak" ekarri eta arrazoiketa landu.
- Gatazkak transformatzeko mekanismoak lantzen ari gara, eta adibide positiboen bilaketa nabarmendu beharko genuke.
- Pertsona bakoitzak bere ardurak onartu beharko lituzke: jarrera bat hartu, eta horren erantzule izango naiz. Arrazoitzen saiaturik naiz, baina aldatzeko aukera izango dut. Dinamizatzailerak pertsona bakoitzak "jarrera aukeratzeko" duen erraztasun edo zailtasun maila, eta pistan non jarri ohi den aztertuko du.
- Sortzen doazen baloreen garrantzia nabarmendu beharko litzateke: justizia, zuzentasuna eta botere egiturak, arazoarekiko hurbiltasuna, inplikazioa, erantzukizuna...
- Esperientzien zentzu globala, anitza, defendatuko dugu: hainbat ikuspegirekin eta xehetasunekin, errealitatea konplexu bihurtzen duten zergatiak, aukerak eta ondorio anitzak eta ezberdinak.

Hausnarketa

Materialak

I.1.2 tresnan proposatutako esaldiak

I.1.2 baliabidea *Tranquilo majete en tu sillón, Celtas cortos*

I.1.2 tresna. Baloreak partekatzen: tenis partida. "Iritzia sortzeko, argudiatzeko eta modifikatzeko" proposatutako esaldiak

- Arrazakeriaren arazoa konponduko genuke, etniak leku ezberdinetan biziko balira.
- Historikoki gizonek, eta ez emakumeek, menperatu dute mundua; eta hala izaten jarraitu behar du.
- ETaren erasoa jasan dutenek zerbait egingo zuten!
- Marokoa eta lana kentzen diete herrialdeko langileei.
- Batzuetan, zigor fisikoa erabiltzea beharrezkoa da.
- Heriotza zigorra ez litzateke kendu beharko, egiten duenak ordaindu egin behar du!
- Beti izan dira behartsuak, ez da arazo bihurtu behar beti existitu den zerbait!
- Gobernuak beste herrialde batzuetako emigratzaileak kontrolatzen gastatzen duen dirua euren herrialdeetara bidaltzen eta garai batez soldata ematen inbertitu dezake.
- Sexua ez litzateke inongo lanpostuetarako lan eskaintzetan aipatu behar.
- Aldaketa soziala aberastasunaren berbanaketatik hasi behar da, lurra guztiona baita.
- Pertsonak dirua eta kultura baditu balio du.
- Gizakiak zakarrak dira, eta hala beti izango dira.
- Kartzelan badago, egin zuenagatik, ustel dadila!
- Ez litzateke etakideen omenaldirik antolatu behar.

I.1.2. baliabidea *Tranquilo majete en tu sillón. Celtas cortos.*

Si en la tierra de los croatas
a hostia limpia esta el mogollón
Si en Somalia mueren como ratas
como ves en televisión
Si en España el aumento del paro
ya va por el tercer millón
Y si el campo se va a la mierda
y el poder huele a corrupción
Tranquilo, no te pongas nervioso, tranquilo
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón
Si hoy el SIDA es un primo hermano
que hace muy dudoso el amor
Si la mili acaba con todos
y es delito la insumisión
Si en Latinoamérica matan
a los indios sin compasión
Si Amazonas estira la pata
y si aumenta la polución
Tranquilo, no te pongas nervioso, tranquilo
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón
Si estudiar vale para poco
al buscar tu colocación
Si los bares los cierran pronto
por que hay que ser Euro P-2
si para alquilar una casa
tienes que empeñar un riñón
Si no hay parques ni carril bici
y sólo hay contaminación
Tranquilo, no te pongas nervioso, tranquilo
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo, no te pongas nervioso, tranquilo
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo, no te pongas nervioso, tranquilo
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón
Tranquilo majete en tu sillón

karpeta pertsonala

ARGAZKIA ENKOADRATZEN I.1.KP

Helburuak

- Gure inguruneko portaera bortitzak identifikatu.
- Biolentziaren analisiaren konplexutasunaren kontzientzia izan.

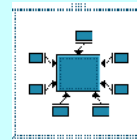
Jardueraren deskribapena

Birminghamgo DECak (Development Education Centre) sortutako baliabidea da. Aurretik egindako galdera batzuen bidez, horrek egoera baten azterketa hurbiltzen digu ikuspuntu pertsonaletik, eta irudiak bururatzen dituen pertzepzioak, intuizioak eta sentimenduak azaleratzeko aukera ematen du.

“Portaera bortitzak nire ingurunean”

Ikasleek aurre-testa egin zuten egunean bilatzen joateko eskatu zitzaientzen gai horrekin zerikusia duen argazkia jaso dute, eta eman zaien tresna osatuko dute euren karpetan.

http://www.ehu.es/mundilab/pag/cas/laboratorio/h_pedagogicas/imagen.html#



Materialak

Tresnaren fotokopiak

I.1.KP tresna, Argazia enkoadratzen (karpeta pertsonalerako)

Hautatu dituzun "nire inguruneke jokaera bortitzekin" zerikusia duen argazia itsatsi eta irudi hori enkoadratzen duten galderak bete.

Zer sentitzen
duzu?

Zer
ikusten
duzu?

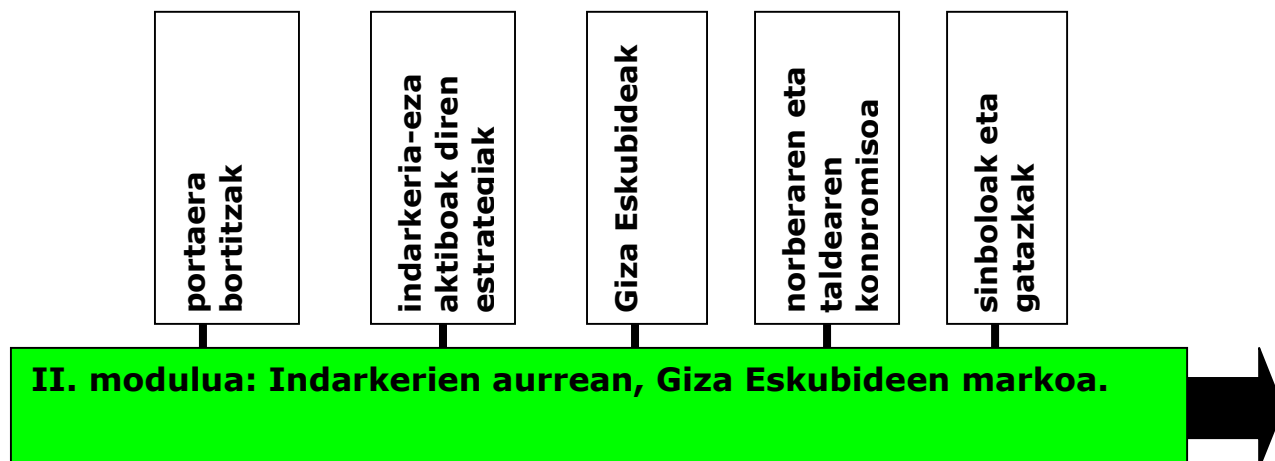
Jarriozu
izenburu
bat

Zer galdera
bururatzen zaizu
irudi hori
ikusterakoan?

Inguruneke zer
errealitateekin edo
arazoekin
erlazionatzen
duzu?

Zer da gai horrekiko
zure erlazioa edo
inplikazio
pertsonala?

Zer iritzi edo jarrera
ezberdin ager daitezke
irudi horren aurrean?

: bakerako urratsak

Saioaren helburuak

1. Indarkerien eremuak antzeman: zuzena, estrukturala eta kulturala.
2. Erantzun bortitzak gainditzeko estrategiak garatu eremu pertsonalean eta sozialean.
3. Giza Eskubideen Deklarazioaren lorpena partekatu, bake eta elkarbizitza positiboen, ongizatearen eta bizitza asearen sustapen esparru gisa.

II. modulua	2. sekuentzia	II.2.1: Erantzun bortitzak antzematzen. II.2.2: Giza Eskubideen alfonbra II.2.3: Giza Eskubideen bingoa	II.2.1 tresna (IKASLEAK) II.2.1. baliabidea (IRAKASLEAK) Gernikako Bakearen Museoaren Alfonbra II.2.3. tresna
		Karpeta pertsonala: Sinboloen erabilpena: Noiz elkartzen eta noiz banantzen gaituzte? (II.2.KP)	II.2.KP tresna II.2.KP baliabidea. Keinuak eta sinboloak konparaketa kulturala

II.2.1 jarduera

Erantzun bortitzak antzematen.

Helburuak

- Indarkeriazko erantzunak eta haien ondorio kaltegarriak identifikatzen ikastea, bai norberaren esparruan, bai gizarte-esparruan.
- Indarkeria-mota horiek eta gure eguneroko bizitzako erantzun bortitzak antzematen ikasi, eremu pertsonalean zein ikuspegi sozialean.
- Konpromiso eraginkorra hartu bortitzak ez diren eta sortzaileak diren alternatiben bilaketan, gatazkei erantzun bortitzak erabili gabe heltzeko.

Jardueraren deskribapena

Irakasleek orri kontzeptualena banatuko dute. Horren bidez, ikasleek hainbat indarkeria-mota aztertu ahal izango dituzte.

Bakarka irakurtzeko asti bat utziko zaie.

Jarraian, tresna emango zaie, bakarka osatzen joan daitezten.

Ondoren, erantzunak partekatuko dira, eta bizi naizen eta elkarbizitzen dudak gizartean ikusten ditudan biolentzia-motei buruzko eztabaida egingo da.

Jardueraren alderdi pertsonalena barneko hausnarketa pertsonal moduan geldituko da.

Interesgarria litzateke hori gelako triangelu handi batean islatuta gelditzea.

Jarduera hau hirugarren sekuentzian azaltzen diren biolentzia-motei buruzko bideoen inguruan proposatutakoekin lotzen eta osatzen da.

Materialak

II.2.1 tresna (IKASLEAK)

II.2.1 baliabidea (IRAKASLEAK)

II.2.2 jarduera

GIZA ESKUBIDEEN ALFONBRA

Karpeta didaktikoak, Tailer didaktikoak Bakea eta Historia, Gernikako Bakearen Museoa, Gernika, 2006.

Gernika-Lumoko baliabide-zentroan eta eskualdeko Berritzegunean eskuragarri.

Oharra: Prozesurako oso interesgarria litzateke Gernikako Bakearen Museoa bisitatzea, eta bertan burutzen dituzten tailerretan parte hartzea.

Harremanetarako: <http://www.bakearenmuseoa.org/euskera/hezkuntza/hasihezkun.html>

Helburuak

- Giza Eskubideak banakoaren eta taldearen eskaeratzat hartzea, bizikidetzat eta bakea garatu ahal izateko.
- Alfonbraren inguruan, giza eskubideen urrapenari buruzko arrazoiketa eta elkarriketa landu.
- Giza Eskubideak konpromiso hurbilean eta sinplean kontestualizatu, bakerako norberaren eta taldearen ekarpen gisa.

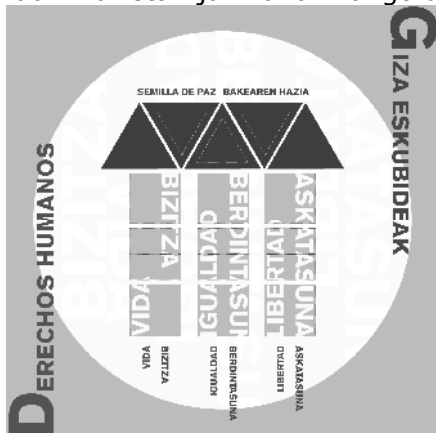
Jardueraren deskribapena

Lehenik eta behin, taldeak egingo dira, eta jarduera egiteko beharrezko materiala banatuko da.

"Giza Eskubideen" alfonbra zabalduko da. Jolasa Giza Eskubideen oinarriak eraikitzean datza. Honako lau fitxa hauek osatzen dute oinarri bakoitza: Giza Eskubideen deklarazioko artikulua bat, aipamen bat eta betetako oinarriari dagozkion bi irudi. Horrela, hiru oinarriak osatu arte.

Azkenean, hiru oinarri horiek teilatu batekin estaliko dira. Bertan, Bakearen Haziaren kontzeptua egongo da inprimatuta.

Azkenik, taldeak bere bakearen hazia idatziko du fitxa zurian. Ideia hori etxearen teilatuko lauki zurietan jarri ahal izango dute, etxea osatuta gelditzeko.



Alfonbra maletarekin osatzen da. Bertan, jolasa hasteko beharrezko fitxak daude. Maleta irudiak dituzten 6 fitxaz, oinarritzko Giza Eskubideak dituzten 3 fitxaz, 3 adibidez eta Bakearen Haziaren 3 piezaz dago osatuta. Gainera, beste zenbait fitxa zuri ere badaude.

Hausnarketa

Interesgarria da pertsonaren eta taldearen konpromisoaren zentzua nabarmentzea, Giza Eskubideen garapenerako ekarpen txiki baina erreal gisa.

Materialak

"GernikakoBakearenMuseoa"ren Alfombra

**II.2.3 jarduera
Giza Eskubideen Bingoa**
GIZA ESKUBIDEEN BINGOA
Helburuak

-Giza Eskubideen Aldarrikapen Unibertsala ezagutzea eta bere artikuluetara eta deklarazioetara hurbiltzea.

Jardueraren deskripzioa

Metodologia ludikoa eta partehartzailearen bidez, Bingo jolasaren bidez, ikasleek Giza Eskubideen logika, unibertsaltasuna eta banaezintasuna hautematen joango dira. Gelan dauden ikasle kopuruaren arabera, kartoiak bananduko ditugu. Kartoi bakoitzak 1948ko Giza Eskubideen Aldarrikapen Unibertsalaren sei artikulua dauka. Guztira, 30 artikulua direnez, sei pertsonetako 5 talde sortuko lirateke, hori ikasleen kopuru zehatza izango balitz. 20 izango balira, 4 pertsonetako 5 talde lirateke. Zenbakia kopuruarekin batera egitea zaila bada, behar besteko kartoi bazter daiteke. Irakasleak poltsa batetik, zoriz, Aldarrikapen Unibertsalaren artikulua ateratzen ahala, ikasleak taldeka joango dira gomet batez kartoiak dauden artikulua markatzen, hala badagokio. Lerro bat osatzen denean, ozenki esango dute. Talde batek artikulua guztiak osatzen badituzte, taldekide horiek poltsan geratzen diren artikulua irakurriko dituzte. Beste talde batek, berriro ere, "bingo" esaten badu, jolasa amaitutzat emango dugu.

Oharrak

Dinamizatzaileak edo dinamizatzaileek artikulua osoa irakurtzen dela bermatuko dute, artikuluen zenbakia aipatuz. Oso interesgarria litzateke, gelan Giza Eskubideen Aldarrikapen Unibertsala jartzea. Garrantzitsua da jolas lehiakorra ez izatea; hori dela eta, talde irabazlearen irudia desagertzen da. Kartoiak osatzen duen lehenengo taldea bultzatuko dugu jolasean jarraitzeko; horrela, guztiek parte hartzeko aukera izango dute.

Hausnarketa

-Aldarrikapen horrek zerbaiterako balio izan duela edo balio duela pentsatzen duzue?
-Irakurri dugun artikuluen bat gogoratzen duzue?, edo zuen kartoiak zegoen baten bat?
-Zein neurritan betetzen dira?

Materialak

II.2.3 tresna

"Bingo" ren kartoiak (6 artikuluz osatutako 5)

Irakasle edo dinamizatzailearentzako Giza Eskubideen artikulua guztiekin osaturiko poltsa. DIN A3-an Aldarrikapenaren fotokopia, gelan jartzeko.

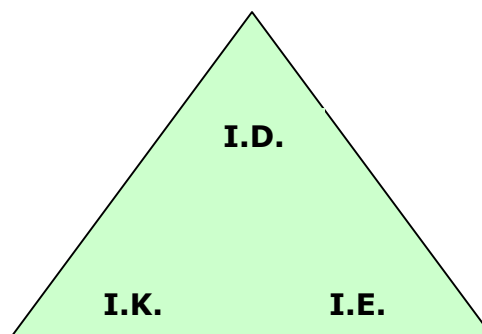
II.2.1 tresna (IKASLEAK): Erantzun bortitzak antzematen.

Indarkeria-mota ezberdinak: indarkeria-mota bilatu, izan litezkeen konponbideak egokitze.

Indarkeria zuzena

((errazen ikusi eta ezagut daitekeena da)

Buruz-buruko eraso fisiko edo psikologikoa da, pertsona edo antolatutako talde batek norbanako baten aurka egiten duena.



Indarkeria kulturala

Horren parte dira bortizkeria eta erantzun zakarrak positibotzat jotzen dituzten irudi, egoera edota proposamenak.

(Batuetan ikusten zailak dira ez baldin badira arretaz aztertzen)

Indarkeria estrukturala

Egitura itxiek eta bidegabeek lagunduta egindako indarkeria da: desberdintasun soziala, botere desoreka, zenbait kolektiboren baztertzea.

(Batuetan, hain gaude ohituta zenbait egitura bidegabeetara, normaltzat ematen ditugula)

Indarkeria-motak: (Identifikatzen ikasten dut)	Nigan	Bizi naizen eta elkarbizitzen dudan gizartean.
Indarkeria zuzena -Garrasi egin edobeste pertsona batzuk iraindu. -Jo edo min egingo al diet? -Gaizki daudela ikusiz gero, axolagabetasunez jokatuko dut. -Norbaiten aurkako indarkeria psikologikoa eragingo dut, badakit nola psikologikoki zauritu eta horretaz aprobetxatuko naiz.		
Indarkeria kulturala -Balore positibo gisa indarkeria saltzen duten pelikulak ikusten, musika entzuten, komikiak aukeratzek, bideojokoak jolasten al ditut? -Indarkeria zenbait gauza lortzeko beharrezkoa dela iruditzen al zait?		
Indarkeria estrukturala -Produktu bat kontsumitzerakoan, nigana iristeko, prozesuaren uneren batean kolektiboren batentzako lan baldintza bidegabeak edo norbait esplotatu al duten galdetzen diot neure buruari. -Ingurumenerako txarra al den galdetzen diot neure buruari. -Zer jarrera hartzen dut diktadura-gobernuen edota lege bidegabeen aurrean? -Kolektiboren bat baztertzeko joera al dut?		

II.2.1 baliabidea (IRAKASLEAK): bake positiboa edukiz betetzen

Indarkeria eta indarkeriaren kultura

INDARKERIA "pertsona gisa, gizakiari funtsezkoa zaion gauza baten kentzea ekartzen duen jarrera edo jokaera" bezala definitzen dugu (segurtasun fisikoa, psikikoa edo morala, eskubideak, askatasunak...)». ¹

Indarkeria pertsona batek (torturatuak, lapurra, etab.), erakunde batek (espetxea, lantegia, eskola, etab.), edo egoera estruktural batek (lan esplotazioa, injustizia soziala, etnozentrismo kulturala, etab.) eragin dezake.

Hiru indarkeria-mota bereizten ditugu:

BIOLENTZIA ZUZENA: eraso fisikoa dakarrena. Hilketak, tortura, belarrondokoa, mozketa eta bestelako tratu txar fisikoak indarkeria zuzenaren adibide dira.

BIOLENTZIA ESTRUKTURALA egitura sozialaren barneko indarkeria. Oinarritzko beharrak asetzea galarazten du; hala nola, desberdintasun sozialak, langabezia, elikadura-gabeziak, oinarritzko osasun eta eskola zerbitzuen gabezia, eta abarrek eragindakoa.

BIOLENTZIA KULTURALA indarkeria estrukturala edo zuzena² justifikatzeko edo legitimatzeko erabil daitezkeen eremu sinbolikoko aspektuei dagozkien (erlijioa, kultura, hizkuntza, artea, zientziak...), hau da, indarkeria sakoneko egoerak "normalizat" ematea eragiten duten arrazoiketak. Indarkeria kulturala indarkeriaren kultura gisa ere ezagutzen da.

Indarkeria estrukturala eta kulturala indarkeritzat ematen ditugu; izan ere, aurretik adierazitako indarkeriaren definizioa jota, biak dira giza duintasuna gordetzeko funtsezkoa den zerbaiten urraketa edo gabezia. Askotan, indarkeria zuzeneko kasuaren arrazoia indarkeria estrukturala edo egoerarekin dute zerkusia: hainbat gerra zapalduetako biztanleek jasaten duten nagusikeriaren edo gizarte injustiziako egoeraren (lurralde banaketa desorekatua, desberdintasun handia pertsonen errentan, etab.) ondorio dira.

Horrek ez digu indarkeria zuzena justifikatzeko balio izan behar, baizik eta horren dimentsioak ondo ulertzeko eta aurretik esku hartzeko gai izateko: indarkeria estrukturala txikitzea indarkeria zuzena saihesteko oso baliabide eraginkorra izan daiteke.

1-Seminario de Educación para la paz-APDH. *Educación para la paz. Una propuesta posible*. Catarata. Madrid, 2000.

2-GALTUNG, J. *Paz por medios pacíficos. Paz y conflicto, desarrollo y civilización*. Bakeaz/Gernika Gogoratuz, Bilbo, 2003.

Munduko indarkeriari buruzko zenbait datu...³

Indarkeria zuzena

- Gatazka armatuetako heriotzen % 90 zibilak dira. Gehienak emakumezkoak eta haurrak dira.
- 2004an, 3.797 pertsona exekutatu ziren, gutxienez, heriotza zigorra aplikatuta.
- 2003an, etxeko indarkeriaren biktima ziren 89 pertsona hil ziren. 89 pertsona horietako 70 emakumezkoak izan ziren.
- NBEko Giza Eskubideen Batzordeak 47 tortura kasu berretsi zituen Espainiako Estatuan, 2001ean.

Indarkeria estrukturala

- 1.200 milioi pertsona baino gehiago bizirauten dute egunero dolar bat baino gutxiagorekin.
- 115 milioi haur ezin dira lehen hezkuntzako eskoletara joan. Hirutik bi neskak dira.
- Egutero, 30.000 haur hiltzen dira saihas daitezkeen gaixotasunek jota. Aldiz, medikuntzako ikerketarako eta garapenerako gastu osoaren % 10 bakarrik dago biztanleriaren % 90 behartsuenak jasaten dituen gaixotasunak sendatzera zuzenduta.
- Herrialde aberatsetan, karbono dioxidoko per capita isuriak 12,4 tonakoak dira, diru-sarreraren ertaineko herrialdeen 3,2en eta diru-sarreraren txikiko herrialdeen 1,0en aurrean.
- Nekazaritzarako laguntzak herrialde aberatsetan, guztira, 300.000 milioi dolar baino gehiago dira urtean, garapenerako laguntza ofiziala baino bost aldiz gehiago. Gainera, FAOren arabera, 1999 eta 2001 artean, 840 milioi pertsonen gosea pasatu zuten; horietatik, 10 milioi herrialde aberatsetan izan ziren, 34 merkatu ekonomiara bidean dauden herrialdeetan, eta 798 herrialde behartsuetan.

Indarkeria kulturala

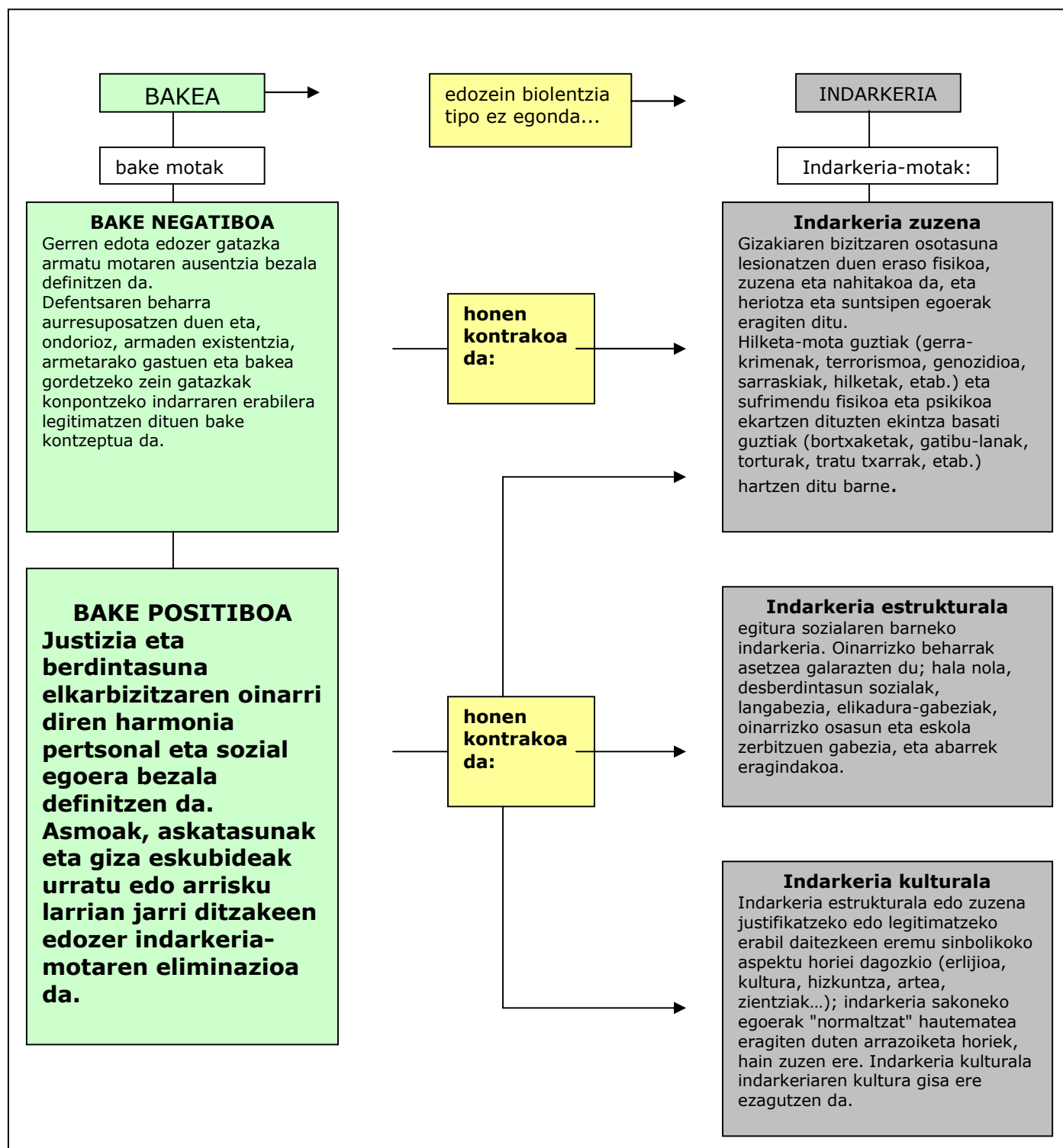
- Espainiako estatutan, immigranteentzako sei internamendu-zentro daude. Soilik Kanariar Uharteetan, mendebaldeko Afrikatik lege kanpo gure kostaldera iritsitako 31.000 immigrante baino gehiago artatu behar izan ziren 2006an. Nahiz eta salbamendu- eta artatze-lanetan parte hartzen duten talde eta erakundeek ahalegin handiak egin, askotan ezin izan dira egoera guztiak kudeatu. Administrazioek ahaleginak egin badituzte ere, pertsona asko lege kanpoko egoeran geratzen dira gure artean, eta beraz, gizarte-bazterketa jasateko arriskua izaten dute. Egungo ekonomia-krisia dela eta, beharrezkoa da immigrantea delinkuentziarekin edota arazoekin lotzen duen diskurtso sozial arriskutsu eta okerraren aurka borrokatzea. Beste alderdi batzuen gainetik, elkar-ulertzea, kulturarteko enpatia eta, azkenik, gizatasuna bultzatu behar ditugu.
- Haur bat telebistan 20.000 heriotz bortitz inguru ikustera iritsi daiteke hamarkada batean. Aldiz, bere ingurune naturalak eta errealak mota horretako bi edo hiru esperientzia bakarrik erakutsiko dizkio.

indarkeria kulturalari edo indarkeriaren kulturari dagokionez, hori kausa eta ondorioa da; nolahi ere, errepikatzen den faktorea da.

Indarkeria zentzu zabalean kontsideratzen dugunez, indarkeriaren kultura indarkeria zuzenarekiko gurtzatik harantz dagoela ulertzen dugu: hain nabarmenak ez diren baina larriak diren beste mota batzuk hartzen ditu barne. Indarkeriaren kultura jarraian adierazitakoen moduko fenomeno bidez adierazten da:

- Gatazkak bakean konpontzeko ezgaitasuna
- Nagusitasunaren eta boterearen bilaketa
- Militarismoa eta gastu militarra
- Askotan, munduko biztanleen % 50 (emakumezkoak) beste % 50ekiko (gizonezkoak) baldintza bidegabeetan bizitzea baimentzen duen patriarkatuaren kultura.
- Gizarte kapitalistek sortzen duten lehiakortasun printzipioa.
- Etnozentrismoa eta ezjakintasun kulturala.
- Interpretazio ideologiko eta erlijioso baztertzailak.

Laburpen taula



**II.2.3 baliabidea: Giza Eskubideen Bingoa.
ABC, Giza Eskubideen Irakaskuntza liburutik ateratako testuak
(egokituta), 2007**

1. artikulua Jaiotzen direnean, haurrak askeak dira, eta guztiak tratatu behar dira ekitatez.. Guztiak dute arrazoia eta kontzientzia, eta elkarrekiko tratuan adiskidetasunez jokatu dute.	6. artikulua Legediak berdin-berdin babestu behar zaitu, nonahi zaudela ere, eta beste bezala tratatu behar zaitu.	13. artikulua Zure herrialdean batetik bestera ibiltzeko eskubidea duzu. Zure herrialdetik beste batera joateko eskubidea ere baduzu, eta zure herrialdera itzultzekoa, nahi izanez gero.
19. artikulua Nahi duzuna pentsatzeko eta esateko eskubidea duzu, eta inork ezin dizu eragotzi. Zure ideiak beste edozein herrialdetako pertsonekin trukatzeko eskubidea ere baduzu.	25. artikulua Behar duzuna izateko eskubidea duzu, zuk eta zure familiak gaixotasunik izan ez dezazuen, gose izan ez zaitezten, jantziak eta etxebizitza izan ditzaizuen, eta laguntza jaso dezazuen, baldin eta lanik ez baduzue, gaixo bazaude, zaharra bazara, alarguna bazara, edo konpondu ezin duzun arazo bat dela-eta bizibidea atera ezin baduzu. Seme edo alabaren bat ekarriko duten amek eta seme edo alaba horrek aparteko laguntza izan behar dute, eta haur guztiek eskubide berberak izan behar dituzte, ama ezkontuta edo ezkontu gabe egon.	30. artikulua Munduko inongo elkartek edo gizakiek ezin dizkio kendu inori aldarrikapen honetan jasotako eskubideak.

2. artikulua Pertsona guztiek eskubide hauek guztiak erabil ditzakete, nahiz eta: - beste sexu batekoak izan; - azala beste kolore batekoa izan; - beste hizkuntza batean mintzatu; - beste nolabait pentsatu; - beste erlijio batean sinetsi; - ondasun gutxi edo asko izan; - beste gizarte-talde batean jaiotakoak izan; - beste herrialde batekoak izan. Bizi diren herrialdea burujabea izatea ala ez ere berdina da.	7. artikulua Legedia berdina da guztiontzat, eta era berean aplikatu behar zaie guztiei.	8. artikulua Zure herrialdeak egokitu dizkizun eskubideak errespetatzen ez badira, auzitegiak jotzeko aukera izan behar duzu.
14. artikulua Inork kalte egiten badizu, beste herrialde batera joan eta bertan babes zaitzaten eskatzeko eskubidea duzu, baina, inor hil baduzu edo zuk zeuk eskubide hauek guztiak errespetatzen ez badituzu, eskubide hori galtzen duzu.	20. artikulua Bilerak baketsu antolatzen eta parte hartzeko eskubidea duzu. Inor ezin da behartu talde bateko kide izatera.	29. artikulua Betebeharrak dituzu komunitatearekiko, haren baitan bakarrik gara dezakezulako ondo zure nortasuna. Legediak giza eskubideak babestu behar ditu, eta besteak errespetatzeko eta errespetatua izateko bide eman behar du.

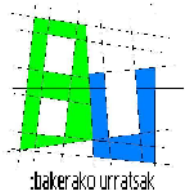
2. sekuentzia baliabideak (jarraipena)

3. artikulua Bizitzeko eskubidea duzu, eta askatasunean eta segurtasunean bizitzekoa.	10. artikulua Epaitu egin behar bazaituzte, epaiketa jendaurrean egin behar da, eta epaitzen zaituzten pertsonak ezin dute utzi beste batzuek beraierengan eraginik izan dezaten.	15. artikulua Zure herrialdeko kide izateko eskubidea duzu, eta, baliozko arrazoirik ez badu, inork ezin dizu eragotzi, nahi izanez gero, beste herrialde bateko kide izatea.
18. artikulua Zure erlijioa libreki agertzeko eskubidea duzu, erlijioz aldatzekoa eta zure erlijioa bakarka edo taldeka praktikatzekoa.	23. artikulua Lan egiteko, zure lana libreki aukeratzeko, eta bizitzeko eta zure familia mantentzeko adinako soldata irabazteko eskubidea duzu. Gizonek eta emakumeek lan bera egiten badute, zenbateko bera irabazi behar dute. Pertsona guztiek elkartzeko eskubidea dute, beren interesak babesteko.	9. artikulua Inork ez du eskubiderik zu kartzelatzeko, kartzelan edukitzeko edo zure herrialdetik botatzeko, bidegabe edo baliozko arrazoirik gabe baldin bada.

4. artikulua Inork ez du zu esklabo bihurtzeko eskubidea, eta zuk ere ezin duzu inor bihurtu esklabo.	11. artikulua Errugabetzat hartu behar zaituzte errudun zarela frogatu arte, eta, delitu bat leporatzen bazaizu, zure burua defendatzeko eskubidea izan behar duzu beti. Inork ez du eskubiderik egin ez duzun zerbait dela-eta zu kondenatzeko eta zigortzeko.	28. artikulua Zure eskubideak errespetatuak izan daitezen, babestuko dituen ordena izan behar da, eta ordena horrek tokikoa eta mundukoa izan behar du.
24. artikulua Lanaldia ezin da luzeegia izan, pertsona guztiek baitute eskubidea atseden hartzeko eta ordainpeko oporrak izateko.	12. artikulua Inor, baliozko arrazoirik gabe, zure ospea orbantzen, zure etxean sartzen, zure gutunak zabaltzen edo zu eta zure senitartekoak gogaitzen saiatzen bada, babesa eskatzeko eskubidea duzu.	16. artikulua Legediak xedatzen duen adinean egon bezain laster, ezkontzeko eta familia sortzeko eskubidea duzu, zure azalaren kolorea, zure jatorrizko herrialdea edo zure erlijioa dena delakoa izanda ere. Emakumeek eta gizonek eskubide berberak dituzte ezkontuta daudenean, baita banantzen direnean ere. Inork ezin du beste inor ezkontzera behartu, eta zure herrialdeko gobernuak zure familia osoa babestu behar du.

2. sekuentzia baliabideak (jarraipena)

26. artikulua <i>Eskolara joateko eskubidea eta betebeharra duzu, eta lehen irakaskuntzak doakoa izan behar du. Lanbide bat ikasteko edo ikasketak zuk nahi duzun bitartean jarraitzeko eskubidea duzu. Eskolan oinarrizko gaitasun guztiak garatzeko aukera izan behar duzu; aniztasunari erantzun behar diogu eta elkarbizitza, bakea eta giza eskubideen hezkuntza landu behar da. Gurasoek hezkuntza-mota aukeratzeko eskubidea dute.</i>	27. artikulua <i>Zure komunitateko kulturaren eta zientzian parte hartzeko eta haien abantailez gozatzeko eskubidea duzu. Artista, idazlea edo zientzialaria bazara, zure obrek babestuta egon behar dute, eta haietatik etekina ateratzeko aukera izan behar duzu.</i>	21. artikulua <i>Zure herrialdeko politikagintzan parte hartzeko eskubidea duzu, dela gobernu kide izanik, dela zure gustuko gobernariak hautatuz, bozketa libre eta sekretu batean. Halaber, beste edonork bezala, administrazio publikoan lan egiteko eskubidea duzu.</i>
22. artikulua <i>Bizi zaren gizarteak lagundu egin behar dizu zure burua garatzen, bai eta zuk eta zure herrialdeko gizonek eta emakumeek eskura dituzuen abantaila guztiak (kulturaren, lanaren eta gizarte-ongizatearen alorrekoak) ahal bezainbat aprobetxatzen ere.</i>	5. artikulua <i>Ezin daiteke inor torturatu, ezta inori zigor edo tratu krudel, anker eta umiliagarrikerik eman ere.</i>	17. artikulua <i>Zeure ondasunak izateko eskubidea duzu, eta inork ezin dizkizu kendu, baliozko arrazoirik ez badu.</i>



2. sekuentzia karpeta pertsonala

karpeta pertsonala:

Sinboloen erabilpena: Noiz elkartzen eta noiz banantzen gaituzte? (II.2.KP)

Helburuak

- Ezjakintasunetik beldurrera eta beldurretik agresibitatera eramaten gaituzten jokaera-mekanismoak antzeman:
- Agresibitatetik indarkeriara doan urratsaren automatizazioa eta horren beharra eztabaidatu.
- Gure barneko estereotipoa eta nola izan daitekeen gatazka-iturri aurkitu.
- Aniztasunaren bizipena aberasgarria dela baina gatazkak ere eragin ditzakeela barneratu.

Jardueraren deskribapena

Talde handian jarduera pertsonala proposatuko da, eta tresnan agertzen diren sinboloetako buruzko esaldiak irakurriko dira.

Ondoren, banaka, pertsona bakoitzak fitxa beteko du eta galdera hau pentsatuko du: sinboloek, elkartu ala banandu egiten gaituzte?

Fotokopiak:

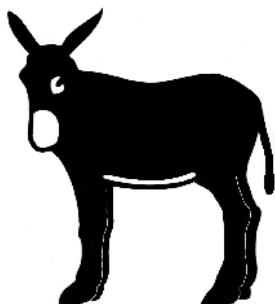
II.2. KP tresna

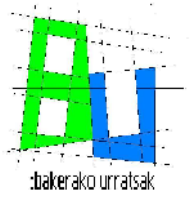
II.2. KP baliabidea

Sinboloak: elkartzeko ala banantzeko?

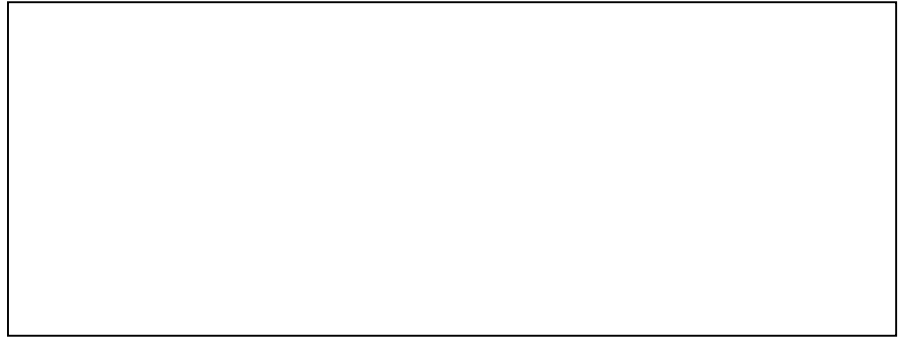
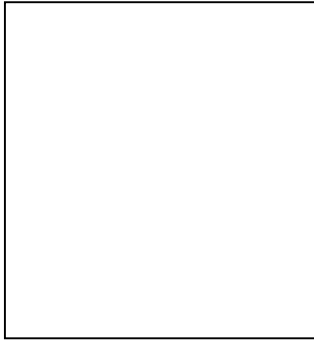
- ✓ Pertsonak sinboloak erabiltzen ditugu esanahi sakonak, zabalak edo abstraktuak partekatzeko.
- ✓ Sinboloen inguruan biltzen gara, eta taldearekiko sinpatia-prozesua garatuko dugu gure barnean, horrek segurtasuna, nortasuna eta energia eskaintzen digulako.
- ✓ Baina, batzuetan, era bakarrean eta ezberdinean jarduteagatik bakoitzak duen espezifikotasuna sinbolo horien atzean gelditzen da ezkutatuta, elementu orokorrak eta desberdintzaileak ez direnak bakarrik hartzen direlako kontuan.
- ✓ Sinboloek emozioak pizten dituzte; barrutik mugitzen gaituzte eta ekintzarako energia eskaintzen digute.
- ✓ Sinboloen defentsak gatazkak sor ditzake.
- ✓ Sinboloen aurkako zenbait ekintza beste pertsona batzuk iraintzeko erabil daitezke.
- ✓ Sinboloak ezberdintasun eta jarrera politikoekin, erlijiosoekin, ideologikoekin eta bestelakoekin erlazionatu ohi dira.

Sinbolo horiek iradokitzen dizkizuten sentimenduak eta oharrak idatzi.
Ikusten dituzun egoerak eta tokiak bilatu.
Garrantzitsuak iruditzen zaizkizun beste sinbolo batzuk gehitu ditzakezu.





**2. sekuentzia
II.2.KP tresna
(jarraipena)**



II.2. KP baliabidea: Keinuak eta sinboloak, konparaketa kultúrala
EDUARDO APODAKA OSTAIKOETXEA. Komunikazioaren Gizarte Psikologia,
Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbao 2004, 219-220

Behatu nola portaera berdinak keinu desberdinak dituen. Kultura-arteko konparazio bat: agurrak

<i>Agur beroa. Lagun artean edo emakume artean normala da musuka eta besarka agurtzea, joatean musuak airera jaulkitzen dira</i>	Txina
<i>Ohikoa da txaloak egiten agurtzea, ukipen fisikoa arbuiatzen da. Agur fisikoei izkina egiteko beste modu bat izaten da erreberentzia handiak egitea: gizonek besoak soinari loturik dituztela, emakumeek eskuak elkartuta</i>	Argentina
<i>Esku-ahurrak bular parean elkartuz eta apur bat aurrera makurtuz agurtzen dira, aldi berean "wai" (kaixo, barkatu, eskerrik asko) esaten dutela</i>	Tailandia
<i>Besarkatuta, txaloak ematen dizkiote elkarri bizkarrean, baina bestearen aurpegia ukitu barik, senide hurbilek baino ez diote elkarri musurik ematen.</i>	Somalia
<i>Esku-ahurrak elkartuz eta erreberentzia bat eginez agurtzen diote elkarri. Masailean musukatzea iraintzat hartzen da.</i>	Japonia
<i>Solaskideenganako begirunea zenbat eta handiagoa orduan eta erreberentzia handiagoa ere, berrogeita hamar gradutaraino hel daiteke. Makurtzean eskuak soinari lotuta daude, sabelaldean</i>	India

Saiatu asmatzen!! Zer esan nahi dute...? (Morris eta al., 1979)

- Mexikon, ukabila bilduta, zoru gaineen bertikal eta perpendikular dutelarik.
- Venezuelan, eskua zabaldua, ahurra behera begira eta zoruaren paraleloan.
- Niger-en buruari txaloka eginez, bai umeak, bai gizonak.
- Japonian, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez.
- Ingalaterran, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez.
- Sardinian, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez.
- Japonian, sudurra emeki ukituz.
- Gure artean, erakusleaz bularra erakutsiz.
- Kaukason, arrotz baten aldakan eskuak jarriaz (armen bila ibiliko balira bezala)
- Indian, burua batetik bestera balantzaka mugituaz.
- Tibetean, mingaina atereaz.
- Ghanan ukabila bilduta, erpurua goratu eta gora eta behera mugituz.
- Grezian eta Turkian burua goitik behera mugituz.

Hemen dituzu erantzunak, topa ezazu bakoitzari dagokiona: Gonbite sexuala da. Agurtzeko era bat baino ez da. "Neu" adierazteko keinua da. Irain sexuala da. Dena ondo dagoela adierazteko modua. Dirua adierazteko keinua. Janaria gozo-gozo dagoela adierazteko keinua. Animalia baten tamaina adierazteko keinua (baina ez pertsona batena). Ezetz esateko modua. Baietz esateko modua.

Zuzenketa

- Mexikon, ukabila bilduta, zoru gaineen bertikal eta perpendikular dutelarik: animalia baten tamaina.
- Venezuelan, eskua zabaldua, ahurra behera begira eta zoruaren paraleloan: animalia baten tamaina (baina ez pertsona batena).
- Niger-en buruari txaloka eginez, bai umeak, bai gizonak: janari gozo-gozo dagoela.
- Japonian, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez: dirua.
- Ingalaterran, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez: dena ondo dagoela.
- Sardinian, erpurua eta erakuslearekin uztai bat eginez: irain sexual bat.
- Japonian, sudurra emeki ukituz: ni neu.
- Gure artean, erakusleaz bularra erakutsiz: ni neu.
- Kaukason, arrotz baten aldakan eskuak jarriaz (armen bila ibiliko balira bezala): agurra.
- Indian, burua batetik bestera balantzaka mugituaz: bai.
- Tibetean, mingaina atereaz: agurra.
- Ghanan ukabila bilduta, erpurua goratu eta gora eta behera mugituz: gonbite sexual bat.
- Grezian eta Turkian burua goitik behera mugituz: ez.

: bakerako urratsak

III. modulua: nire taldea eta ni mundu ez-bortitzaren alde.

Moduluaren helburuak

1. Konpromiso pertsonalak eta taldearen konpromisoak jokaera bortitzentzako aukeren bilaketan duten balioa aitortu.
2. Norberaren eta taldearen ongizaterako baldintzei buruz hausnartu.
3. Gatazkaren aurreko asertsizoko erantzunak entseatu.
4. Gure proiektu pertsonalen, politikoen, erlijiosoen eta abarren aldeko jokabide ez-bortitzak ikasi.

III. modulua	3. sekuentzia	III.3.1: Ikus-entzunezkoak ikusten	III.3.1 tresna III.3.1 baliabidea III.3.2 baliabidea III.3.3 baliabidea Ikus-entzunezkoak
		Karpeta pertsonala: Erantzun bortitzak, pasiboak eta asertiboak (III.3.KP)	III.3.CP tresna

III.3.1 jarduera

IKUS-ENTZUNEZKOAK IKUSTEN

Helburuak

- Bortitzak ez diren jokaerekiko konpromisoaren beharra barneratu.
- Egoera eta sentimendu positiboak norberaren eta taldearen ongizatearen iturri gisa baloratu.

Jardueraren deskribapena

Irakasleek III.3.1. eta III.3.2. baliabideak azter ditzake, biolentzia-motak kokatzeko.

III.3.3. baliabideari esker, ikus-entzunezkoaren kontestualizazioa egin daiteke. Ondoren, ikasleen galdetegia banatzen dugu (III.3.1. tresna) eta, bizpahiru aspektu azpimarratzen dugu; horrela, ikasleek ikusten duten bitartean, horiek behatzen dituzte. Komentarioak egiteko lagungarriak izan daitezke batera jartzerakoan.

Filma edo ikus-entzunezkoa talde handian ikusiko dugu. Libreki hitz egingo dugu, gustatu zaiguna, hunkitu gaituena, eta abar nabarmenduta...

Jarraian, talde txikietan, ikasleek proposatutako galdera-sorta beteko dute.

Talde handian ikasleen erantzunak eztabaidatzen amaituko dugu.

Karpeta pertsonaleko jarduera aurkeztuko dugu, eta erantzun bortitzaren, asertsiozkoaren eta pasiboaren moten eskemak berrikusiko ditugu.

Ohar inportantea:

2. eta 3. sekuentzien helburuak lantzeko hainbat ikus-entzunezko eskaintzen ditugu.

Hausnarketa

- Berdin izango zaigu "beste batzuen arazoak" direlako?
- Bakea lor ezin daitekeen ametsa dela, justizia utopia dela, ongizate partekatua ez dela posible pentsaraziko digute?
- Ez dakit zergatik den indarkeria legitimoa batzuentzat eta beste batzuentzat ez.
- Argi ikusten dut indarkeria ekintza eta arazo bat dela, eta gatazkak konpontzeko bideak bilatzeko jarrera tinkoa dugu.
- Nire nortasun, identitate eta partaide izatearen zentzua solidaritatearekin eta desberdintasunaren onarpenarekin elkartzeko gai izango al gara?

Materialak

III.3.1. tresna

III.3.1. baliabidea

III.3.2. baliabidea

III.3.3. baliabidea

Ikus-entzunezkoak (sarean edo material-maletan)

III.3.1. tresna: Ikus-entzunezkoak lantzeko galdera-sorta

Ikus-entzunezkoaren kokapenaren datuak laburbildu:

☐ **Mezu nagusia.**

☐ **Zein arazo azaltzen dira?**

☐ **Nola konpontzen dira?**

☐ ***Horretaz gain, irtenbide gehiago izan daitezke?***

☐ **Zein da zure iritzia pertsonai nagusiei buruz?**

☐ **Norekin identifikatzen zara gehien?**

☐ **Gaur egun gertatzen diren horrelako errealitaterik ezagutzen duzu?, zeintzuk?**

☐ **Gai horren inguruan, zer egin dezakegu?**

III.3.1. baliabidea (IRASKASLEAK): Konfliktu baten aurrean, indarkeria erantzun bakarra da?

Puntu honetan, gauzatutako bortizkeriaren zilegitasunari edo zilegitasunik ezari buruzko eztabaida gerturatu behar zaie. Iritzi hori nahitaezkoa da:

- beharrezko baldintza baita biktimei zor zaien oroimena, aitortzea eta justizia gauzatzeko aukera egon dadin;
- erreferentzia garrantzitsua baita bakea etikoki sendoak diren oinarri horien gainean eraiki dadin;
- koherentziak eskatzen baitu: hemendik aurrera ez badut bortizkeria zurituko, iraganean egindakoa ere ezin dut zuritu.

Epai moralak kalitatez adierazten bada adiskideturako gizarte baten hodeiartzean koka daiteke.

Azter ditzagun arazoak arrazoiak eta ondorioak, eta zehaztu dezagun non gauden gu eta zerk ezartzen dugun beste jokabide batzuk bilatzeko konpromisoa. Aurki dezagun gure arteko ezberdintasunei bortizkeriarik erabili gabe aurre egiteko modua, eta ken diezaiegun zilegitasuna bidegabeki bortizkeria baliatzen haiei. Horrela, harreman orekatu eta iraunkorrak ziurtatzen ariko gara. Gure eskubidea eta eginbeharra da bortizkeria ez erabiltzea, baita jokabide hori pertsonen eta munduaren aurrean jartzea ere, gure balioen isla gisa.

Indarkeria berezkoa den edo ez eztabaida dezakegu ikuspuntu ezberdinetatik eta, agian, guztioi benetan interesatzen zaigun gaietan aurrera egiten ez dugun elkarrizketa da: indarkeriaren desagertzea. Beste bide bat proposatuko dugu: zer egiten dugu, eta zer egin behar dute, gaur, ahalik eta azkarren, gure arteko inork indarkeria legitimotzat eta arrazionaltzat har ez dezan?

Kausak eta ondorioak bakarrik ikusten baditugu, agian, ezingo dugu aurrera egin; izan ere, nahi izanez gero, edozertarako justifikazioa aurkituko genuke. Gure jarrerak beste jokaera batzuen bilaketarekin konprometitzen gaituena hauta dezagun. Gure desadostasunak indarkeria erabili gabe eta, ondorioz, harreman orekatuagoak eta iraunkorrak ziurtatuta konpontzea erraz dezagun. Indarkeria ez erabiltzea eta jarrera horiek gure baloreen isla gisa pertsonen eta munduaren aurrean jartzea da guren nahia, gure aukera.

Esperientziak positiboak direnean, laguntasuna, hurbiltasuna eta askatasuna sentitzen ditugu. Baina, beste batzuetan, indarkeriaz betetako munduan, nire taldeak eta nik ulertezintasuna eta agresibitatea sentitzen ditugu. Interes, pertzepzio edo balore ezberdinak ditugunean jotzen da gatazka; desadostasun horien aurrean, bortxatuta sentitzen gara, eta gure agresibitatea bideratzeko baliabideak falta zaizkigu. Horrela, konpontzen ez dakigunez, askotan, inposaketa eta indarra erabiltzen ditugu, eta min ematera iritsi gaitezke.

Jokaera hori ikasi egin dugu eta, batzuetan, eraginkortzat baloratu dugu; izan ere, indarrean, boterean eta beldurrean oinarritutako egiturak eta baloreak dituen gizarte bortitzean, erreakzio bortitza oso ohikoa da, mehatxuaren edo ziurtasun ezaren aurrean.

Baina, gutxinaka, beste jokaera-bideak eta indarkeriatik urrun dauden jarrerak bilatzeko aukera ematen dizkiguten estrategiak eta tresnak hartzen, ikasten eta barneratzen goaz. Garapen pertsonalaren, ongizatearen eta bizitza asearen iturri direlako hautatzen ditugu.

Merezi du!

III.3.2. baliabidea (IRAKASLEAK): indarkerien kontestualizazioa

ORMAZABAL ELOLA, SABINO: *Sufrimenduaren mapa (osatugabea)*

Formatu bi hauei atxikitako dokumentua



III.3.3. baliabidea (IRAKASLEAK): indarkeria desberdinak lan egiteko ikus-entzunezkoak

Ikus-entzunezkoaren azterketarako:

- Kontestualizazioa: egilea, produkzioa, iturri publiko-pribatua, ...
- Generoa: drama, melodrama, dokumentala, telesaioa,
- Sinopsia

<http://www.uhu.es/cine.educacion/index2.htm>

<http://www.uhu.es/comunicar/>

- ❑ **La vaca: Gorka Esteban Baranda (1997) (material-maletan)**
<http://www.euskomedia.org/aunamendi/45901>
- ❑ **Un día más de clase-Beste eskola egun bat, BAKEA ORAIN.**
<http://es.youtube.com/watch?v=EQLzhxKfU4Y>
<http://es.youtube.com/watch?v=T6ovB7ALWsE>
- ❑ **Mamás y Papás - Mummies & Daddies (2008)**
<http://saladeproyeccion.blogspot.com/2006/05/paps-y-mams-daddies-mummies-2005.html>
- ❑ **Huida, Adriana Franco (2006)(material-maletan)**
- ❑ **Hiyab, Xavi Sala**
<http://www.youtube.com/watch?v=CMuJTGB8kc>
- ❑ **Eman bostekoa! - ¡Choca esos cinco!, Javier Monzón Gonzalez - Pedro Ma Torres Elizondo, Erein. (liburu-dendetan eta berritzegunetan)**
<http://www.erein.com/liburuak/libhezkuntza/libEmanBostekoaDVD.htm>
<http://www.1minutoxmisderechos.org.ar/principal.htm>

- ❑ **Ahimsa, Alboan (Aloban-en eta baliabide-zentroetan)**
http://www.alboan.org/docs/MaterialesEducativos/castellano.html#material_es_campana_soldado
http://www.alboan.org/docs/MaterialesEducativos/euskera.html#materiales_campana_mundial

 - ❑ **Martxoak 3- 3 de marzo (baliabide-karpetan)**

 - ❑ **1´por mis derechos: Proyecto Kine-Unicef,**
<http://www.1minutoxmisderechos.org.ar/>
<http://es.youtube.com/unminutoargentina>

 - ❑ **Abimbowe, Alex Montoya**
<http://www.metacafe.com/watch/1237065/abimbowe/>
<http://alexlightbox.blogspot.com/2008/04/abimbowe.html>

 - ❑ **Documental. Serie: la violencia, 16 de octubre de 2007**
http://www.rtve.es/FRONT_PROGRAMAS?go=111b735a516af85ca6718fb8e6a6ee87ea19e3b85f7078618e9d2df450769866cffe9874cbf3ab02042ee950f9e68e858dfa5feba751a2bd5fb319558d64ceb5f6470844733b9dc2

 - ❑ **La violencia en el noviazgo de los jóvenes, Rodrigo García**
<http://es.youtube.com/watch?v=CvIvHEIxy54>
-
- ❑ **Amnesty International.**
www.es.amnesty.org/presidencia-europea/galeria-de-videos/
www.rtve.es/mediateca/videos/.../amnistia-internacional-contr.../881849.shtml
<http://gomezramos.blogspot.com/2010/03/declaracion-de-los-derechos-humanos.html>

- ❑ **PALPITOS DE VIDA.** *Cinco pálpitos, cinco vidas, cinco esperanzas de futuro, cinco testimonios.* DVD. (2008) 24'22'' Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **SUMANDO IDENTIDADES.** *Cinco compromisos, cinco identidades, cinco ciudadanos, cinco testimonios.* (2007) DVD. 27'03'' Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **MIRADAS DE COMPROMISOS.** *Cinco compromisos, cinco miradas, cinco madres, cinco testimonios.* DVD. (2006) 20'28'' Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **Videojuego MANRAIS.** *Los Derechos Humanos.* 2010. Castellano/ euskera/ inglés. EUVE. Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **Zintzo Mintzo.** CD. Tratu txarrak, xenofobia, eskolako gatazkak, hiritartasuna, genero indarkeria...Bilbao. EDEX. Para E.S.O. y E. P. tercer ciclo. Euskera. Muy interesante.
- ❑ **Lánzate al conflicto.** DVD en Habilidades para la convivencia y la paz. BAKEOLA
- ❑ **Vídeos contenidos en El morral educativo para una educación ciudadana e intercultural.** DVD. Bilbao. ALBOAN. Para E.S.O.
- ❑ **Enrédate con UNICEF.** Carpeta Didáctica+ 3 CDs. Género, infancia, conflicto, salud... (Contiene Binta y la gran idea de Javier Fesser que puede verse en Youtube) Para E. P. y E.S.O. UNICEF.
- ❑ **Film-docudrama. Promises.** Director: Justin Shapiro, B.Z. Goldberg y Carlos Bolado. Barcelona. 2009. DEA Planeta/SAV. Para E.S.O.
- ❑ **Estereotipos raciales.** Breve vídeo. Con sus correspondientes fichas bibliográficas (Ver anexo).<http://www.youtube.com/watch?v=ZiCG9AuaexY>
- ❑ **Viñetas por la paz.** Comic. Recoge un interesante trabajo gráfico de dibujantes reconocidos como Forges, El Perich, Peridis, etc.... Material para trabajo con alumnos de ESO y Bachiller. (2004) Vitoria. Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **Ghandi, el maestro de la vida. Ghandi, bizitzaren maisua.** Comic. (2004) Vitoria. Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **Sauré Jean François y García Sandra.** (2006) *Un bus en Alabama/ Bus bat Alabaman. Luther Martin King.* Vitoria. Fundación Fernando Buesa Blanco Fundazioa.
- ❑ **Trece entre mil.** Iñaki Arteta. Leize producciones, 2005.
- ❑ **Corazones de hielo.** Jorge Martínez Reverte. Fundación de Víctimas del Terrorismo, 2007.
- ❑ **Sin vendas en la memoria.** Manuel Palacios. Dirección de Atención a Víctimas del Terrorismo del Gobierno Vasco, 2007.
- ❑ **Mujeres en construcción.** Begoña Atín y Maite Ibáñez. K-2000, 2009.
- ❑ **Asesinato en febrero.** Dirección: Eterio Ortega. Guión: Elías Querejeta, 2001.

karpeta pertsonala:

ERANTZUN BORTITZAK, PASIBOAK ETA ASERTIBOAK (III.3.KP)

Helburuak

-Asertzioaren, pasibotasunaren eta indarkeriaren artean bereizi

Jardueraren deskribapena

Arazo egoeraren aurrean, indarkeriaz, asertzioz edo hitz eginez, zein pasibotasunez erantzun dezaket. Adibidearen erantzun motak irakurri, eta zertan diren desberdinak ulertzen saiatu, eskaintzen diren arrastoak jarraituta.

Jarraian, hiru erantzun mota prestatu, eskaintzen dizugun gatazka-egoeran.

Materialak

III.3.K.P. tresnaren fotokopiak

Adibidezko egoera:

Zure mp3a utzi diozu konfiantzazko pertsona bati, eta atzeratzen ari dela eta ez dizula itzultzen nabaritzen duzu. Lau egun ondoren, puskatuta ekartzen dizu; ez dabil. Zuretzat garrantzitsua zen. Mp3a zenuen lehen aldia zen, asko erabiltzen zenuen eta, zure etxean, oraingoz, ez dizute besterik erosiko.

ERANTZUN BORTITZA: "Artaburu hori! Banekien nik baldar bat izateaz gain ez zinela ezer esatera ausartzen! Berri bat erosteko dirurik dudala uste al duzu? Zuk ikusi zer egin!"

ERANTZUN PASIBOA: "Berdin dio...konponduko naiz" (Bere baitan) Onartuta daukat, maiz gertatzen zaizkit horrelakoak.

ASERTZIOZKO ERANTZUNA: "Oraintxe bertan oso gaizki sentitzen naiz, eta ez dakit oso ondo zer egin. Gaizki sentitzen nintzen ezer esaten ez zenidalako. Ez al zenekien nola esan?. Zer gertatu da? Konpondu ahal izango dela uste al duzu? Konpontzera edo beste bat erostera laguntzea gustatuko litzaidake; eta beste batean nirekin horrelakorik gertatuz gero, segituan esatea gustatuko litzaidake.

2. egoera:

Gaur, zure lagunak zinemara joateko gelditu dira, eta ez zaituzte deitu. Zinema oso gustoko duzula dakite. Gehien mindu zaituena zure lagun minena ere beraiekin joan dela eta horrek ere ez zaituela abisatu da.

ERANTZUN BORTITZA:

ERANTZUN PASIBOA:

ASERTZIOZKO ERANTZUNA:

Zure asertziozko erantzuna egiteko, hau da, minik eman gabe pentsatzen duzuna esateko, agian lagungarri izango zaizu jarraian adierazitako eskema:

- 1.- Datu objektiboa: deskriba ezazu gertatutakoa, interpretazio subjektiborik gabe.
- 2.- Adieraz itzazu zure sentimenduak ni-mezuaren bidez, epaitu gabe, eta hitz egiten ari zaren pertsonari aurre egin gabe: ... gertatu denean, sentitu naiz.
3. Etorkizuneko egoeretan gertatzea gustatuko litzaizukeena proposatu, pertsona horrekin harreman ona gordetzeko.

Eta, batez ere, saiatu egoerari kritikoki heltzen pertsona zaintzeari utzi gabe.

: bakerako urratsak



Saioaren helburuak

1. Gatazkak hazteko aukera gisa hauteman.
2. Gatazkak lantzeko estrategiak identifikatu.
3. Gatazken analisisan sentimenduak, jarrerak eta interesak identifikatu.
4. Gatazkaren konponbideen bilaketan, elkarriketa eta negoziaketa baloratu.

IV. modulua	4. sekuentzia	IV.4.1: Positiboa aukeratu. IV.4.2: Gatazkaren prozesua eta analisi ereduak	IV.4.2.1 tresna IV.4.2.1 baliabidea IV.4.2.2 baliabidea IV.4.2.3 baliabidea IV.4.2.2 tresna
		Karpeta pertsonala: konpromisoa. (IV.4.CP)	VI.4.KP tresna

IV.4.1 jarduera

POSITIBOA AUKERATU

Helburuak

- Hizkuntzaren erabilpen positiboan trebatu.
- Hizkuntzaren erabileraren eragina aitortu gatazketan.

Jardueraren deskribapena

Bai, baina... / Bai, eta...

Talde handian bilduta..., nahi duzun pertsona, hasiko da. Pentsa ezazu dibertigarria den zerbait hautatzeko! Pertsona hori ametssezko oporrak kontatzen dituen esaldiarekin hasiko da. Lehen bueltan, taldeko guztiek parte hartu arte, txanda bakoitzean, bakoitzak **Bai baina...**-rekin hasten eta nahi bezala amaitzen den esaldia erantsiko du. Ez gara originalak izateagatik edo txistea egin nahi izateagatik kezkatu behar. Orain berriro saiatuko gara, baina ezberdintasun batekin: norbaitek zerbait proposatzerakoan, hurrengoak **"Bai, eta..."**rekin erantzungo du.

Oharrak

"Positiboa hautatzearen" printzipioa zure ohiko hizkuntzara zabal daiteke. Zure ikasleentzat "gai hori ez da zaila" eta "gai hori erraza da" hitzek ez dute gauza bera esan nahi. Bigarren bertsio hori baieztapena da. Burmuineko ikerketen arabera, baieztapenek konzientea ez den eragin indartsua eta iraunkorra dute. Gakoa: erabil ezazu hizkuntza positiboa negatiboaren orde, hori aurkitzen duzunetan.

Klaseko ideia-jasetan eta eztabaidetan, "positiboa hautatzearen" printzipioa gehiago zabaltzeko daiteke pertsonen arteko akordioa ere barne hartzeko. Horrekin ez dut proposatu nahi ideia guztiak (zureak edo beste norbaitenak) onartu behar izatea, baizik eta, intuizioz ideien hasieran gustatzen ez bazaigu ere, gutxienez, une batez pentsatzea. Gogora ezazu ideiak sortzeko eta hartzeko aldian behin betikorik ez dagoela. Ezin da ezer txarrik gertatu jarrera alaia eta irekia azalduz gero; izan ere, irekierako eta esplorazioko giro segurua sortzen ari zara. Gainera, zure ideiekiko onarpen jarrera hobetua inspiratuko diozu zurekin hitz egiten ari den pertsonari.

Labur esanda: bila itzazu aktiboki guztion ekarpenak ezin hobeak izan ahal izatearen arrazoiak. Agian arrazoiak duzu!

Jolas horrek akordioaren balorea isla dezake.

Hausnarketa

Onorioak ateratzen:

- zer errondatan sentitu gara hoberen?
- non dago ezberdintasuna?, nola eragiten die nire jarrera negatiboak eta positiboak elkarrekintzei eta harremanei?
- zer aplikazio ikusten dituzu guren eguneroko bizitzarako?

IV.4.2 jarduera
GATAZKAREN PROZESUA ETA ANALISI EREDUAK.
Helburuak

- gatazka pertsonaren beharretan hasten den prozesu bezala ulertu (fisikoak, emozionalak, psikologikoak...).
- gatazkaren analisia entseatu.
- gatazken eta horren estrategien transformaziorako urratsak ibili: asertibotasuna, enpatia, emozioak eta sentimenduak, ni-mezuak.....

Jardueraren deskribapena

4 pertsonako taldeak osatuko dira.

Taldeak kasua landuko du, eta gatazka elkarlanean konpontzeko prozesua martxan jartzen saiatuko da.

Pertsona batek istorioa irakurriko du talde bakoitzean. Erantsitako ereduak kontuan izanda (IV.4.2.1 baliabidea), eta IV.4.2(1 eta 2) tresnak jarraituta, taldeak funtsezko galderak erantzungo ditu, eta elkarrizketa era positiboagoa birformulatuko du. Pertsona batek taldearen ekarpenak bilduko eta idatziko ditu.

Talde handian bilduta, euren lana azalduko duen talde boluntario bat eskatuko dugu. Besteek euren ekarpenak egingo dituzte, eta talde guztiek euren orria beteko dute entzundakoarekin. Elkarrizketako birformulazio guztiak bilduko ditugu.

Elkarjartzean, komunikazioa errazten duten elementuei buruzko IV.4.2.2baliabidea lasai-lasai irakurtzearen egokitasuna adieraziko dugu: entzumen aktiboa/ni-mezuak/marratutako diskoa... eta oztopatzen duten elementuak (komunikazioaren hiltzaileak).

Oharrak

Talde bakoitzaren orriak eta elkarrizketak fotokopiatuko dira (ahal izanez gero, garbian jarriko dira), ikaslek guztiek material hori euren karpetetan izan dezaten.

Materialak: fotokopiatu

- IV.4.2.1 tresna
- IV.4.2.2 tresna
- IV.4.2.1 baliabidea
- IV.4.2.2 baliabidea
- IV.4.2.3 baliabidea (irakasleak)

IV.4.2.1 tresna, gatazkaren prozesua eta analisi ereduak (1. zatia)

A.- GATAZKAREN ORRI ISTORIA

(irakaslea - ikaslea)

Ana (historiako irakaslea) **Josu**rekin haserretu da (DBH 3), eskolan esplikatzen ari zela, hitz egiten ikusi duelako. Josuri asko kostatzen zaio eskolan arreta jartzea eta gordetzea. Gainera, askotan, denbora galarazten die ingurukoei.

Haserre eta talde osoaren aurrean, honako hau esango dio:

ANA: Beno, badirudi gelako ikasle azkarrenak dena dakiela eta entzuteko beharrik ez duela, ezta Josu?. Ea, errepika ezazu esaten ari nintzena....

JOSU: Entzuten ari nintzen, baina ez naiz gogoratzen!.

ANA: Begira Josu, zuk eta zure etenaldiek neka-neka eginda naukazue, kalera!, joan zaitez ikasketa-gelara eta kopia ezazu koadernoan ikasgai osoa!. Eskolak hasi berri ditugu eta zure bigarren hutsegite arina da....., horrela jarraituz gero.....

JOSU: Ana, nik ez nuen eragozpenik sortu nahi.....nik....

ANA: Begira, ez dizut erantzutea onartzen.....Alde kalera!!!.

JOSU: Nekatuta nago horrela tratatzeaz, beste batzuek ere hitz egiten dute eta ez dituzu kalera bidaltzen! (umore txarrez, altxatu eta gelatik irtengo da ahapeka bere aurkako iraina botatzen duen bitartean).

Eskola amaitu ondoren, Ana ikasketaburuarengana joan da, gertatutakoa kontatu eta kanporatze partea idatzi du. Ez dago gustura, Josuk bere onetik ateratzen duela eta besteekin baino gogorragoa dela konturatzen da, baina ez dago berak bezain beste eragozten duen beste inor.

Bere aldetik, Josu haserre dago liburutegian lana egiten, Ana neurritik irten dela baina berak ere ez zuela iraindu behar pentsatzen du (ia nabaritu ez bada ere). Ez daki barkamena eskatzera joan edo ez, baina haserreak joatea galarazten dio.

B.- GATAZKAREN ANALISIA

Ana ez dago gustura, agian, Josurekin neurritik irten delako hitz egiteagatik kanporatu duenean, aurretik eman ohi den abisua eman gabe. **Arazoa konpondu nahi du** baina **agintea galduko duen beldur da**, Josuren aurrean azkarregi joan izana aitortzen badu. Baina haserre dago, eta bere onetik ateratzen du. Gainera, beraren aurkako iraina entzun izana iruditu zaio (ez dago ziur), eta guztien aurrean nabarmen utzi du.

Bere aldetik, Josuk ez daki zer egin gaia konpontzeko; haserre dago baina Anarekin neurritik irten dela daki.

Laguntzen saiatuko gara; horretarako, proposatutako arazoa positiboki nola bideratu pentsatzen saiatuko gara¹

1.- Arazoa zein den, zer gertatzen ari den zehaztu

¹ Ikusi **1. eskema Gatazka aztertzeako ereduak** (IV.4.2.1 baliabidea)

2.- Parte-hartzaileen emozioak aitortu.

--

3.- Komunikazioa eraginkorra izan al da?².

Zer ezaugarri zaildu dute komunikazioa?
(hitzezkoak, hitzezkoak ez direnak...).

--

Entzumen enpatikorik izan al da?

--

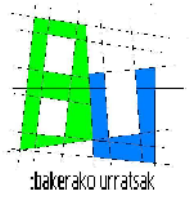
² Ikusi **2. eskema Komunikazio eraginkorrerako ereduak** (IV.4.2.2 baliabidea)

Pentsa eta idatz ezazu *ni-mezu bat*, Josuri Anari esan nahi diona adierazten laguntzeko (nola sentitzen den Josu, Anaren jokaera zehatza, jokaera horrek beragan izandako eragina). *Ni-mezu* hori Josuren eta Anaren arteko elkarrizketa konpontzeko balio izango du.

Baina, nahiago baduzu, idatz ezazu *ni-mezu bat*, Anari Josurekin komunikazioa berreskuratzen laguntzeko (nola sentitzen den Ana, Josuren jokaera zehatza, jokaera horrek beragan izandako eragina...).

4.- Arazoa konpontzeko aukerak sortu (eskolako arauak, ondorio argiak, pertsonen arteko gatazken konponketa...).

Prozesuan zaindu beharreko aspektuak.



4. sekuentzia tresnak (jarraipena)

5.- Hartutako konponbide horiek martxan jartzea.

Anak eta Josuk ezarritako elkarrizketa konpondu :

Ana:

Josu:

Ana:

Josu:

Ana:

Josu:

Ana:

Josu:

IV.4.2.2 tresna, gatazka aztertze (pausuz pausu).

GATAZKA AZTERTZEKO (Pausuz pausu)

1. Batzuen artean ala bakarrik izan da gatazka?	2. Nortzuk egon dira sartuta? (pertsoneiak)
3. Zergatik sortu da? BEHARRAK Materialak (adib. baloia) Psikologikoak (adib. gustatzen zaidalako)	4. Gatazka honi buruzko iritziak
5. KONPONTZEKO era ezberdinak . Aukeratu zuk inoiz erabili duzuna • Desagertu naiz (hortik joan ohi naiz) • Borroka egin dut • Elkarriketaren bidez • Iraindu egin dut • Beste pertsona bat arbitro moduan sartu ohi dut/sartu da (ama, aita, irakaslea...)	6. Pentsa ezazu: aukera duzuna egin ondoren zeintzuk izan dira ONDORIOAK?
7. Hau guztia ikusi eta gero, zein uste duzu gatazka bat konpontzeko erarik onena dela? • Elkarriketaren bidez • Ez dago konponbiderik • Garraz baten bidez • Besteen beharrak entzun eta gero erabaki zer egin • Nirearekin ateratzea • Handiagoa naizenez gero, indarkeria erabiliko dut • Borroka baten bidez <i>Erantzutean bat baino gehiago aukera dezakezula kontuan hartu.</i>	

IV.4.2.1. baliabidea: 1. eskema, gatazka aztertzeako ereduak.

1.- ARAZOAREN DEFINIZIOA:

- Azaleko eta ezkutuko kontuak identifikatu.
- Zer gertatu da? Arazoa..... da
- Zehatza da edo aurretik dator?. Noiztik?.
- Parte-hartzaileak arazoa orain konpontzeko prest al daude?.
- Alde bakoitzak nahi duena zehaztu. Helburuak identifikatu.
- (Ahal izanez gero) Inplikaturako pertsonen gatazkan hartutako jarreraren atzean dituzten interesak identifikatu.
- Aurkako jarrera horietatik biek izan ditzaketen interesetara nola pasatu pentsatu (harremana gordetzea, gaizkiulertua argitu, okerreko interpretazioa argitu, lagunak izaten jarraitu nahi izan, hobe sentitu nahi izan....).

2.- ARAZOAREN ESANAHI EMOZIONALA / INPLIKATURAKO PERTSONENTZAKO GATAZKA:

- Gatazka guztiek sentimenduak, beldurrak, nahiak eta abar inplikatzeko dituela onartu.
- Inplikaturako pertsonen sentimenduak argitu.

3.- IZAN LITEZKEEN KONPONBIDEEN SORRERA:

- Izan litezkeen ordezkoko egoerak aztertu.
- Ordezko proposamen horiek baloratu.

4.- BI ALDEENTZAKO KONPONBIDE EGOKIENAREN HAUTAKETA:

- Ordezko hainbat proposamen izanez gero, horiek sortzen duten adostasun maila neurtu eta egokiena hautatu beharko da.

5.- EKINTZA ETA JARRAIPEN PLANA PRESTATU:

- Ardura zehatzak, kontuan izan beharreko aspektu praktikoak zehaztu.
- Martxan jarri eta jarraipena egin.

6.- EBALUATU:

- Emaiza positiboak eta ahalegina saritzat ematea lagundu.
- Emaiza negatiboak hobetzeko aukeretan bihurtzen lagundu.

IV.4.2.2. baliabidea 2. eskema: Komunikazio eraginkorrerako ereduak.

1.- KOMUNIKAZIO POSITIBOAREN OINARRIZKO GAITASUNAK KONTUAN IZAN:

• **HITZEZKOAK EZ DIRENAK:**

- Ikus kontaktua gorde.
- Gorputz jarrera egokia, lasaia, entzuten...
- Keinuen eta adierazitakoaren arteko erlazioa.
- Bestearen bizi-espazioarekiko errespetua.

• **HITZEZKOAK:**

- Ahots tonu egokiaren erabilera.
- Etenik eta irainik ez.
- Galdera egokien igorpena.
- Huts egin dezakegula onartu; beharrezkoa izanez gero, barkamena eskatu.
- Laudorioak egiten edo jasotzen jakin.
- Ideien aurrean erreakzionatu, eta ez pertsonen aurrean.
- Sentimenduak eta emozioak lehen pertsonan adierazi: Hunkituta nago....

• **PERTSONA ENPATIKOAK IZAN:**

- Bestearen tokian jarri edo saiatu.

• **AKTIBOKI ENTZUN:**

- Hitz egiten ari denarenganako **interesa azaldu**, esaldiekin edo keinuekin.
- **Ez moztu**, eta komunikazioa azkarregi ez utzi.
- Esaten ari dena **argitzeko galderak** egin.
- **Parafraseatu**, hitz egiten ari denaren oinarritzko ideiak errepikatu.
- Hitz egiten ari denaren **sentimenduak islatu**. Ulermena azaldu.
- Informazio osoa biltzerakoan, **laburtu**.

• **NI-MEZUAK ERABILI:**

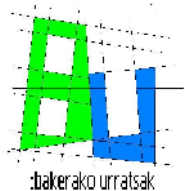
- Mezuak emateko erak tonua ezartzen du, eta funtsezkoa da gatazka areagotzeko edo arintzeko.

- **Ni-mezu batean, hitz egiten duen pertsonak bestearen jokaerari buruzko sentimenduak eta nola hunkitu duen deskribatzen du.**

- Ni-mezu batek **hiru zati ditu**:

- "..... sentitzen naiz (Sentimenduak azaldu).
- " Zuk..... zenuenean, (Jokaera zehatza deskribatu).
- " Izan ere(Bestearen jokaerak zugan izandako eragina deskribatu).

Adibidea: "Frustratuta sentitzen naizapunteak eskatzen dizkidazunean eta berandu itzultzen dizkidazunean, ezin baitut ikasi".



2.- KOMUNIKAZIORAKO OZTOPOAK KONTUAN IZAN

• JARDUTEN DUDANEAN:

- **Agintzen** (... egin behar duzu);
 - **Mehatxatzen** (Kontuz, bestela...);
 - **Epaitzen** (Berekoia zara);
 - **Kritikatzen** (Ez nuen zugandik halakorik espero...);
 - **Interpretatzen** (Zure arazoa da...);
 - **Aholku ematen** (Onena.... egitea da);
 - **Diagnostikatzen** (Nekatuta zaudela iruditzen zait...);
 - **Bestearen sentimenduak ukatuta** (Berdin dio...);
 - **Galdetzen** (Zer, noiz, nola, zergatik????);
 - **Erantzunetan eragiten**(Zuretzat onena.... litzateke.).....
- Batzuetan, komunikaziorako oztopo horietako batzuk **komunikazioaren hiltzaile** bihur daitezke, batez ere, **mehatxuak eta kritikak**.

Distortsio kognitiboak

Giza jokabidea hiru elementuren bidez deskriba daiteke: pentsamendua, sentimendua eta ekintza. Osagaiak ez dute bereiz jarduten, harreman estua dute, bat aldatuz gero, guztiak aldatzen dira. Gertaera bati buruz dugun iritzia gudan duen inpaktu afektiboaren menpe egongo da eta eragindako erantzuna horren arabera izango da.

Gizakiak distortsio pertzeptiboak zein kognitiboak sentitzen ditu. Distortsio kognitiboak pentsamenduko ohitura txarra dira. Horien ondorioz, errealitatea era irrealia interpretatzen dugu.

Ohikoenetako batzuk honako hauek dira:

Pentsamendu dikotomikoa (dena edo ezer ez).

Gauzak zuriak edo beltzak, egiazkoak edo faltsuak, ikustea da, hitz horiek continuum baten muturrak direla kontuan izan gabe.

Adibidea: Beka ematen ez badidate, nire etorkizuna suntsituko dut.

Pentsakera hori erabiltzearen ondorioa: pentsaera hori logikaz kanpoko itxaropenekin eta helburu eskurazekin lortzeko asmoekin erabiliz gero, frustrazioak jasango ditugu behin eta berriro.

Hiperorokortzea

Datu edo gertaera zehatza lege orokorra bihurtzea da.

Adibidea: Norbaitek "Inork ez nau maite", "Dena gaizki egiten dut", "Gizonezko guztiak berdinak dira" esaten duenean gertatzen da.

Ondorioak: Pertsona bat askotan baztertzea gehiegizko orokortzearen ondorioa da.

Distortsio horrek aldaketa eta hazkuntza saihesten du.

Abstrakzio selektiboa

Esparrua alde batera utzita, errealitatearen zenbait xehetasun arretaz begiratzea da.

Adibidea: Zergatik nabarmentzen ditugu gure ezaugarri negatiboenak, positiboen ordez?

Ondorioak: Negatiboa bakarrik ikusteko betaurrekoak jantzita, errealitateak joera negatiboa hartzea edota dena negatiboa izatearen sentimendua sortzea lortuko dugu.

Inferentzia arbitrarioa

Ondorio okerrak dira. Bi motakoak izan daitezke:

a) pentsamenduaren irakurketa

b) etorkizunairagarri.

a) Lehenengoa besteek ez gaituztela gustuko edo bestek gutaz gaizki pentsatzen dutela da, horretarako inongo frogarik gabe.

Adibidea: batzuetan, ikasleak barre egiten du gelan, eta irakasleak berari iseka egiten dietela uste dute.

b) Bigarrena itxaropen negatiboak izatea da, gauzak gaizki irtengo zaizkigunaren ziurtasuna izatea, gauzak neutralak edo positiboak izateko aukera eman gabe.

Adibidea: "Biharko festara joango naiz, baina badakit oso gaizki pasatuko dudala" "Bakearen eta Giza Eskubideen alde egingo dugu lan, baina dena beti bezain gaizki jarraituko du"

Ondorioa: gertatzen denaren gaineko kontrolik ez izatearen sentipena.

Arrazoiketa emozionala

Gauzak sentitzen ditugun bezala direla sinestea da.

Adibidea: "Gauzaez sentitzen naiz, beraz, gauzaez naiz"

Ondorioak: nire autoestimua nire emozioen arabera izango da, eta ez nire pentsamenduaren arabera. Hainbat gorabehera izango ditut.

"Egin beharko zenuke" formularen gehiegizko erabilera

Geure buruari ezartzen dizkiogun eginbehar horiek ezinezkoak direnean eta ukatzea merezi dutenean.

Adibidea: "Trebea izan beharko nintzateke beti" "Ez nuke inoiz akatsik egin beharko" "Ez nintzateke inoiz beldur izan behar".

Ondorioak: Inposizio horiek norberari iruzur egitea eta etengabeko frustrazioak eragiten dituzte. Interesgarria litzakete inposizio horiek exijentziarik gabeko aldaketarako nahi errealekengatik ordezkatzeko, "hain beldurtia ez izatea gustatuko litzaidake" formularekin. Horrela jarduteak hobe sentitzen eta geure buruak epaituta ez sentitzen lagunduko digu.

Pertsonalizazioa

Norbere burua gertaera desatseginaren edo zorigaitzaren erruduntzat hartzea da, horren erantzule ez garenean.

Adibidea: ama semeak izandako istripuaren errudun sentitzea, bazkaltzera gonbidatu zuenean, autoa hartzera bultzatu zuelako.

Ondorioak: Errudun sentitzeak geldiarazten gaitu, eta ez digu trauma edo mina gainditzen uzten.

Handiestea edo txikiagotzea

Pentsamenduaren azpikeria hori gauzak gehiegi handiestea edo gehiegi txikiestea da.

Adibidea: Batzuk euren perfekzioak handiesten dituzte, beste batzuk, aldiz, euren inperfekzioak eta akatsak.

Ondorioak: Inperfekzioen eta akatsen garrantzia puztean, edozer gauza negatibo benetako katastrofea bihurtzen da.

Kontrolaren ihesa

Batzuk euren bizitzaren gaineko kontrolik ez dutela uste dute. Zoria edo kanpoko indar jakin batzuk direla euren jokabidea manipulatzeko dutenak diote.

Adibidez: "Txotxongiloak gara"

Ondorioak: distortsio horrek pasibotasuna sortzen du; izan ere, ez dago jarduteko motibaziorik eta gure ekintzekiko erantzukizunaren falta sortzen du.

Etiketatzeko

Besteak eta norbera era zurrunean eta sinplistan katalogatzea da.

Adibidea: Ah! Bai! Hori Mikel "zapaltzailea" da, eta bestea Maria "salataria".

Ondorioak: Beste pegatinak jartzea etsaitasuna eragiten du; izan ere "gauza bihurtuta" sentitzen dira. Geure buruarekin egitea akatsa da; izan ere, gure izatea dinamikoa da eta etengabe aldatzen da, gainontzeko gizakiak estatuen antza baino ibaiaren antza handiagoa duten bezala.

karpeta pertsonala:

KONPROMISOA

Helburuak

- Entzutearekiko konpromisoa prestatu.

Jardueraren deskribapena

Lantzen aritu garen baloreen gaiarekin zuzenean erlazionatuta dago noreberaren eta besteen sentimenduen gaia: bidezkoa dena egiten badugu, lanak kostatzen bazaizkigu edo sakrifizioa bazaigu ere, alaitu egingo gara (kontzientzia bakean) eta alai utziko ditugu kontzientzia zorrotza dutenak. Orduan, nire ekintzek sortzen dituzten sentimenduak zerbait egin behar den ala ez jakiteko erreferentzia ona da. Norbaitek "bestearentzako atsegina eta niretzako desatsegina" dela arrazoitu dezake; justizia eta eskuzabaltasuna baditudala, niretzat ere egokia izan behar dela azaldu behar da.

Ezberdintasun kulturalak eta erlijiosoak alde batera utzita, badirudi guztiei atsegin zaizkiela eta atsekabetzen dituztela sentimendu berek. Horrek gai horien hitzarmen eta onarpen unibertsala erraztuko luke.

Eta gauza atsegin horien artean ENTZUTEA dago. Badirudi entzutea erraza dela, entzumen-urritasuna ez dutenentzat. Baina entzutea eta aditzea ez da gauza bera, aditzea gehiago da. Ondo aditzea hitz egiten ari dena errespetatzea, esaten ari dena ulertzen saiatzea, elkarriketa hastea edo, gaia interesgarria izan ezean, elkarriketa aldatzea edo adiskidetasunez moztea da.

Pentsa une batez: "bi belarri eta aho bakar bat ditugu"
Irakurri eta bete ezazu fitxa zure karpeta pertsonalerako.

IV.4 KP tresna

IV.4.KP tresna: konpromisoa.

Pentsa itzazu pixka bat ideia hauek:

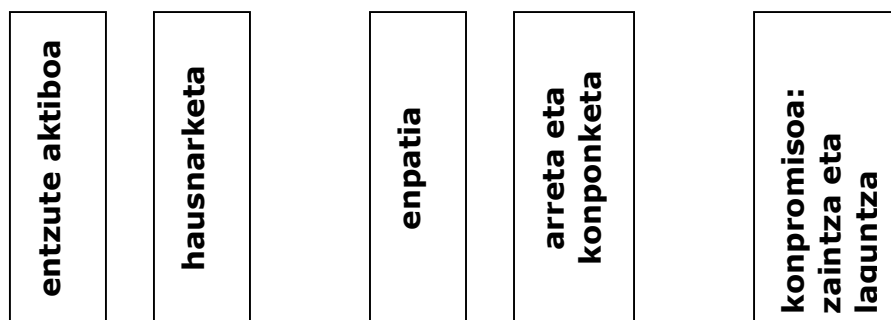
- Batzuetan elkarriketan aritzen garela dirudi, baina ez dugu aditzen; ondorioz, txandaka hitz egiten badugu ere, ez gara elkarriketan aritzen, bakoitzak bere bakarriketa egiten du.
- Aditzea maitasuna azaltzeko, ekintzekin pertsona hori inporta zaigula erakusteko era da, askotan onena.
- Batzuetan, elkarriketa horiek inkoherenteak edota agresiboak bihurtzen dira, ez dugulako esaten digutena ondo entzuten, eta esan digutela uste dugunari erantzuten diogu, ez esandakoari.
- Zeintzuk dira bestea mozteko teknika onenak, esaten ari direna interesatzen ez zaigunean?

Egoerak:

- Interesatzen ez zaizun zerbaitekin nekatzen zaituen lagunarekin.
- Pertsona helduaren sermoiarekin.
- Hitz egiten ez duzulako, komunikatzen ez zarelako minduta dagoela esaten dizun etxeko norbaitekin.
- Kezkatu dagoen norbaitekin, baina gaia urrun gelditzen zaizunean.

Zer konpromiso har dezaket nireganako eta besteenganako harremanetan?

Eta horrek zera honetan on egingo dit:

: bakerako urratsak

V. modulua: Biktimekin bat eginez

Ibilbidearen helburuak

1. Tratu txarra eta indarkeria jasan dutenekiko eta jasaten dutenekiko enpatia eta entzute aktiboko jarrera bultzatzea.
2. Hausnarketarako jarrerak eta portaerak garatzea, konponbideak bilatzea eta indarkeriarik gabeko estrategiak erabiltzeko konpromisoa.
3. Indarkeriaren biktimekin harreman-esparru berriak amesteko gaitasuna sortzea.
4. Indarkeria jasan duten edota jasan izaten duten pertsonak hasitako berradiskidetzeko jarrerak baloratzea eta eskertzea.
5. Sufritzen duten pertsonak zaintzeko eta justiziaz tratatzeko moduak norberaren barruan aurkitzea.

V. modulua	5. sekuentzia	V.5: KATUA ETA ARRATOIAK Karpeta pertsonala: inkesta pertsonala (V.5.KP)	V.5.1 baliabidea V.5.KP tresna
	6. sekuentzia	V.6: GARAI BATEKO PORTADAK	V.6.1. baliabidea V.6.2. baliabidea V.6.3. baliabidea V.6.4. (IRAKASLEAK)
		Karpeta pertsonala: Helduek kontatu didatena (V.6.KP)	V.6.KP tresna
	7. sekuentzia	V.7.1: ARTILE MATAZA V.7.2: TESTIGANTZAK ENTZUTEN	V.7.2. Entzute Aktiboa tresna (EAT 1, 2 eta 3) V.7.2. Talde-fitxa tresna(TT) V.7.2. baliabideak
		Karpeta pertsonala: Testigantzen laburpena (V.7.KP)	V.7.KP baliabidea
	8. sekuentzia	V.8.1: TESTIGANTZEN INGURUAN TALDEAN HAUSNARKETA EGITEN	V.8.1. Taldeka egiteko tresna (TTH)
		Karpeta pertsonala: Hausnarketa pertsonala (V.8.KP)	V.8.KP tresna

V.5 jarduera
Helburuak

- Sufritzen duen pertsonaren azalean jartzen ikastea.
- Aurretik biktima sentitu eta ondoren erasotzen duen pertsonaren azalean jartzea.
- Zer egoeratan jokatzeko dugun erasotzaile gisa eta zer egoeratan biolentzia jasotzen edota jaso izan duen pertsona gisa irudikatzea.

Jardueraren deskripzioa

Irakasleak kontakizuna irakurriko du oso poliki. Begiak itxita, ikasleek arretaz entzungo dituzte bizitzea proposatzen zaizkien egoerak. Tarte labur bat pasatzen utziko dugu giro horretatik irten baino lehen, eta ondoren, «hausnarketa» saileko galderen bitartez talde handian egiteko eztabaida proposatuko dugu.

Oharrak

Interesgarria izango litzateke gelan giro lasaia sortzea: argi gutxi, tenperatura egokia, postura eroso eta irekia, isiltasuna...

Hausnarketa

- Zer roletan ikusi duzu zure burura seguruago?
- Bizitza normalean, zer egoera edo momentutan sentitzen gara sagu edo katu?
- Zer gertatzen da taldeen arteko harremanetan?
- Aztertu testuz katua emea izango balitz eta sagua arra. Zein nolako desberdintasuna nabaritzen duzu? Neska eta mutilen harremanetan hori islatzen da?
- Zer gertatzen da nazioarteko harremanetan?
- Zer indarrezko harreman ezartzen da gaur egungo mundu garatuaren eta Hirugarren eta Laugarren munduaren artean?

Materialak

V.5.1. baliabidea

KATUA ETA SAGUA.

«Itxi itzazu begiak eta imajina ezazu etxetik ateratzen zarela eta bidexka batean zehar abiatzen zarela. Etxe zahar batera iritsiko zara; abandonaturik dago. Lorategitik ateko eskaileretara sartuko zara. Bultzatzen duzunean karraska batekin irekiko da. Sartu eta gela ilun eta huts bat aurkituko duzu (Isiltasuna)

Bat-batean, gorputz osoan zirrara arraro bat sentitzen hasten zara.

Ikaratuta zaude, dardarka hasi zara. Gero eta txikiago bihurtzen ari zarela sentitzen duzu. Orain aulki baten garaierakoak zara. Laster sabaia oso altu igo dela irudituko zaizu, oso urrun. Dagoeneko liburu baten altuera duzu, eta gero eta txikiagoak zara.

Gainera, formaz aldatzen ari zarela nabaritzen duzu. Sudurra hazi zaizu eta gorputz osoa ilez bete. Lau hankatan erori zarete: bat-batean orain sagu bat zarela ohartzen zara.

Orain begira ezazu gela sagu baten ikuspuntutik. (Isilune luzea.) Txoko batean uzkurtuta zaudela atea poliki-poliki irekitzen hasi da.

Katu bat da! Eseri eta alde guztietara begiratzen hasten da bibotea miazkatzen duen bitartean. Ondoren jaiki eta gelan zehar ibiliko da astiro-astiro. Isil-isilik zaude. Zure bihotz taupadak entzuten dituzu. Zure arnasa sentitzen duzu. Katuari arretaz begiratzen diozu. (Isilune luzea.)

Orain ikusi egin zaitu eta zure atzetik joateko prestatzen ari da. Poliki-poliki zugana gerturatzen da, zure aurrean dagoen arte, eta jauzi egitera doa. Zer sentitzen duzu?, zer sentitzen da egoera horretan?, zer egin dezakezu? zer erabaki hartuko duzu? (Isilune luzea.)

Baina katua zu jatera doanean, zure gorputzak dardarka hasi dira. Berrito ere formaz aldatzen ari zarela sentitzen duzu. Baina oraingoan azkar hazten zara katua txikiagotzen ari den bitartean. Bera ere itxuraz aldatzen da.

Orain neurri berekoak zarete; une bat geroago bera baino handiagoa zara. Zer sentitzen duzu orain, bera baino indartsuagoa zarela eta galduta ez zaudela?, zer iruditzen zaizu? Ba al dakizu nola sentitzen den? Zer sentitzen duzu zuk? Erabaki egingo duzuna eta egin ezazu. Eta orain. Zer sentitzen duzu? (Isilune luzea.)

Berriz ere aldaketa. Orain gehiago eta gehiago hazten ari zara, ia zure lehengo neurriraino. Orain berrito ere pertsona zara. Etxetik atera eta eskolara itzultzen zara, gela honetara. Orain ireki begiak eta begira ezazu zure ingurura.»

Xesús R. Jares-en testua egokituta

Transversales. Educación para la paz, MEC, 1992.

karpeta pertsonala:

INKESTA PERTSONALA

Helburuak

- Estereotipoak ezartzeko, epaitzeko eta etiketatzeko joeraz kontzientzia hartzea.
- Norberaren aurreiritzien funtzionamendua aztertzea

Jardueraren deskripzioa

- Ondoren dagoen inkesta osatu eta sentitzen duzuna aztertu.

Hausnarketa

Guztiok estereotipatzeko eta aurreiritziak izateko dugun joerak eraginda, pertsonak ezaugarri komunak dituzten taldeetan sailkatzen ditugu, pertsona bakoitza bakarra dela kontuan izan gabe.

Pentsa ezazu noizbait erlazionatu al zaituzten zuk zerikusi handirik ez duzun talde batekin ezaugarri fisiko, arropa, gustatzen zaizun musika edo beste zerbaitegatik. Gustatu al zaizu hori?

Materialak

V.5.KP.

<http://www.aldarte.org/cas/site/documentos.asp>

(informazioa osatu nahi baduzu, web gune hau bisita ezazu!)

V.5.KP tresna: inkesta

HETEROSEXUALA ZARA?

Mesedez, inkesta honi erantzun ezazu. ANONIMATOA BERMATZEN DIZUGU. EZ DA INOR ENTERATUKO.

1.- Noiz deskubritu zenuen zure heterosexualitatea?

- Betidanik
- Duela gutxi
- Oraindik ez dut pentsatu

2.- Zarena asko kostatu zitzaizun onartzea?

- Bai, oraindik kostatzen zait
- Pixka bat
- Egia esan, poz pozik nago

3.- Horrelako kasuak ezagutzen dituzu?

- Bai
- Ez
- Ez dakit. Jendeak ez du gauza hauetaz hitz egiten

4.- Zure familiari kontatuko diozu?

- Bai, ulertuko didatela uste dut, nire familiako batzuk ere heterosexualak dira
- Ez, ez nieke inoiz horrelako zerbait kontatuko
- Uste dut onartzea asko kostatuko litzaiekeela. Beraien hezkuntza oso tradizionala da eta.
- Dagoeneko, egin dut

5.- Eta, zure lagunei?

- Bai, ulertuko didatela uste dut, nire lagun batzuk ere heterosexualak dira
- Ez, ez nieke inoiz horrelako zerbait kontatuko
- Uste dut onartzea asko kostatuko litzaiekeela.
- Dagoeneko, egin dut

6.- Heterosexuala izateagatik, inoiz baztertuta sentitu zara?

- Batzuetan
- Bai, normalean
- Ez
- Ez, zer naizen ezkututzen dudalako

7.- Zenbat aldiz joan zara psikologoarengana, zure burua onar dezazun edo heterosexuala izaten utz dezazun laguntzeko

- Askotan
- Tratamenduan nago
- Ez, "arazo" honengatik ez naiz joan

8.- Zer sentitzen duzu honako hau entzuten duzunean?: "heterosexual madarikatua"! edo horrekin loturiko isekak eta irainak?

- Mina ematen dit eta desagertzea gustatuko litzaidake
- Niri esaten ez didaten bitartean...
- Egia esan, heterosexualak horrelakoak gara
- Nire burua eta ni bezalakoak direnak defendatzen ditut osenki.

Galdetegi honek, egia esan, ez du inkesta bat izan nahi. Ez du erantzunik, ezta ondorengo komentariarik ere konprobatu nahi. Hiru helburu ditu: bat, zure arreta lortzea; beste bat, estereotipoak mingarriak direla pentsaraztea; eta, azkena, mundua kolorez eta berezitasunez beteta dagoela ikustaraztea.

Inkesta horrekin, normalean hartzen ez den ikuspuntu batean jartzen gara, "normaltasuna" arraroa ikusteko asmoz.

Pentsa ezazu momentu batean, nola sentitu zaren, zerk harritu zaituen, zer jotzen dugun "normala" eta "naturala", eta saia zaitez pentsatzen nola sentituko litzatekeen "arrarora edo anormala"ren etiketa daramana.

Hurrengo lerroetan ondorioren bat edo idatzi nahi duzun zerbait idatz dezakezu:

Web gune hau bisita dezakezu: (gaztelaniaz)

<http://www.aldarte.org/comun/imagenes/documentos/GuiaJovenesCastellano.pdf>

V.6. jarduerak

IKUSPEGI HISTORIKOA
Helburuak

- Landuko ditugun testigantzen pertsonen testuinguru soziopolitikoaren ezaugarriak ezagutzea.
- Proiektu honetan ezagutuko ditugun lekukoen garaia gure hurbileko helduekin komentatzea, nola bizi izan zuten eta nola gogoratzen duten ezagutzeko.

Jardueraren deskripzioa

Jarduera hau burutzeko ekipo informatikoak izatea komenigarria litzateke.

Gelan jarduera burutu baino egun batzuk lehenago, ikasleek 80. hamarkadaren informazioa batzen joan daitezke; horretarako, hurbileko helduei galdetu ahal diete ondoren eskaintzen dugun galdera-sortarekin.

Ikasleek bi egunkarien txantiloak izango dituzte. Biak garai historiko desberdinetakoak dira (bat 80. hamarkadarena eta bestea gaur egunekoa), baina testuinguru geografikoa komuna eta gai antzekoekin. Edukien arteko antzekotasunak edota ikuspegiak, estetikaren, bizipenen, garapenen eta abarren desberdintasunak, garai desberdinen arteko konparazioak egiteko lagungarriak izan daitezke, baita urte horiengatik interesa pizteko ere, edota testigantzak kokatzeko.

Talde handian, proposatutako materialekin aspektu orokorrak jorra daitezke (80. hamarkada, prentsaren historia, portada desberdinak, ...), edota jardueraren urrats bakoitza.

Gaika sailkatuta, loturak eskaintzen ditugu. Ikasleek kazetari lana burutuko dute, informazioa bilatzen, geroago laburki berri bilakatzeko. Dena den, informazio-iturri nagusia helduak izango dira. Iraskasleok hurbileko pertsonen galdetzeko motibatuko ditugu (familiakoei, irakasleei, begiraleei, ...). Topaketa horretan, ikasleei **galdera-sorta** hau erabil dezakete:

- **Nolakoak ziren gai horiek urte haietan?**
- **Nola bizi izaten zenuen koadrilan?, familian? Bakarka?**
- **Zertan aldatu dira?**
- **Garai hartan, zer izaten da ohikoa?**
- **Zer gogoratzen duzu poztasunez?**
- **Zer gogoratzen duzu tristuraz?**

Portaden txantiloiek sei atal dituzte, bakoitza tamaina eta garrantzi desberdinetakoa. Bakoitzean gai bat iradokitzen dugu, baina elkartrukatu ahal dira, horrela egokia baloratzen bada. **Prozesuak bi fase ditu:**

1. fasea: Hiru pertsonetako taldeak egiten ditugu. A edo B ematen diegu (portadari dagokionez), eta txantiloien kopia bana ematen diegu. A taldeak antzinako egunkariaren hiru berri lantzen hasten dira. B taldeek gaurko egunkariaren hiru berri prestatzen dute. Guztiek landutako berrien kopia eduki behar dute, datorren fasean elkartrukatzeko.

2. fasea: sei pertsonetako taldeetan (A+B), egunkari baten portadaren lana amaitzen dugu (antzinakoa edo gaurkoa), aurreko fasearen berriak elkartrukatuz. Prozesu hauosatzen dugu:

- 2.1.- Egiten ari garen egunkariaren goiburua osatzen dugu, 80. hamarkadakoarena edo gaurkoarena. (1)
- 2.2.- Gaur eguneko egunkariaren goiburua egiten ari bagara: argazkiak, titularrak eta leihoen testu laburrak aukeratzen ditugu. (2)
- 2.3.- Bietan, antzinakoan zein gaurkoan: "argazki nagusia" lortzen dugu, orrialdearen erdian kokatzen duguna. (3)
- 2.4.- Titularrak, aurre-tituluak, atze-tituluak, eta dauden ataletan banatzeko erabakiak hartzen dira. Berriak, inportantziaren arabera, leku eta tamaina ezberdinetan joan daitezke kokatuta. (4)
- 2.5.- Hiru berri horiei buruzko testuak idazten ditugu. (4)
- 2.6.- Gustuko dugun iragarkia aukeratzen dugu. (5)

Lanaren emaitzak testuen laukietan eta txantiloietan jartzen ditugu.

Gure taldean erabili ez ditugun berriak izan daitezke; horiek beste talde batek portada osatzeko behar baditu, elkartrukatuko ditugu

OSO GARRANTZITSUA: Behin egunkariak osatuta, emaitzak esposatuko ditugu eta ondorio nagusien eta hausnarketa kolektiboaren azalpenak emango ditugu, hau guztia irakasleak gidatuta.

ONDORIOAK

Esposatzea eta aurkezpena

Taldeko guztiek berri bana aurkezten dute, baina horietako batek lana nola egin den kontatzen du. Horrek ere, esposaketa amaitzeko, ondoren proposatutako galderetan oinarrituta ondorioen bat ateratzen du.

Talde handian hausnarketa

- Zein iritzi duzue 80. hamarkadari buruz?, helduek zer kontatu dizuete?, nola gogoratzen dute?
- Zer da gehien aldatu dena?
- Urte haien eta gaur eguneko artean, zein antzekotasun daude? (teknologian, arlo soziopolitikoan, kirolean, aisialdian, merkatuan, eskubideetan, askatasunean, ...)

Kontuan hartzekoa:

Testigantzak jorratzerakoan, hausnarketa horiek berreskuratuko dugu eta galdera honi erantzungo diogu: zer-nolako harremana zuten testigantzen pertsonak aurkitutakoarekin?; gaur egun, nola bizi izango lukete hori guztia?

Materialak

V.6.1 baliabidea: helduekin elkarriketa egiteko galdera-sortaren fotokopiak (saioa baino lehenago banatzea komenigarria da)

V.6.2 baliabidea: portadak

V.6.3 baliabidea: materialetara loturak

V.6.4 baliabidea (IRAKASLEAK): portadak eta titularrak

- Paper handia ondorioetarako
- Errotuladoreak

**V.6.1 baliabidea: Helduei elkarriketa egiteko galdera-sorta,
"80. hamarkada"**

80. hamarkada gogoratu nahi duen hurbileko pertsona batengana joan zaitez. Azaldu zer egiten ari zareten, zuk bizi izan ez duzun garai hori ezagutu nahi duzula eta eskertu ematen dizuten laguntza.

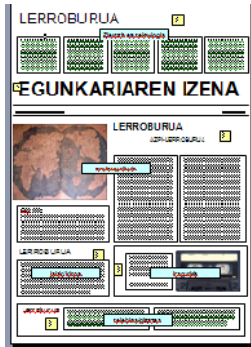
PERTSONA HORI KONTESTUAN SARTZEN LAGUNDU

"80ko hamarkada": iragarkiak, kaseteak, jaiak, moda, musika, erlijioa, estola, antisorgailuak, abortua, dibortzioa, energia nuklearra, futboleko kopa, liga, Everest-a, erailketak, partidu politikoak, pegatinak, hauteskundeak, Estatuari golpea, lagunak, planak, proiektuak, ...

ETA GALDETU AHAL DIEZU:

- Nola ziren gauza horiek urte haietan?
- Nola bizi izaten zenituen koadrilan? Eta familian? Eta bakarka?
- Zertan aldatu dira?
- Zer gauza ziren komunak?
- Zer gogoratzen duzu poztasunez?
- Zer gogoratzen duzu tristuraz?

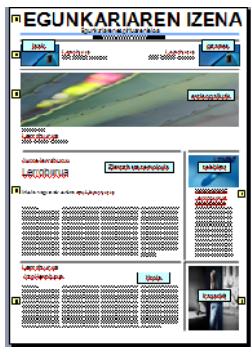
V.6.2 baliabideak: portadak



80ko hamarkadako egunkaria egiteko plantila



aintzinakoa atalekin
Plantila de Microsoft Word
549 KB



Gaur eguneko egunkaria egiteko plantila



gaur egun atalekin
Plantila de Microsoft Word
138 KB

V.6.3 baliabidea: portadak egiteko materialen loturak (batzuk gastelaniaz daude)

Gogoratu: Antzinako edo gaurko egunkari bat egiteko, hiru berri prestatzen ari zarete. Gaiak eta materialak aztertu itzazue, eta interesa zaizkizuen hiru gauza hautatu. Bigarren fase batean lana amaituko dugu: gaiak adostuko ditugu, forma emango diegu, berria sortuko dugu, portada maketatuko dugu, ... Hori guztia geroko utziko dugu; **orain, hiru gai aukera ezazue eta informatu ondo!!**
(denbora luzerik ez baduzue, 5. eta 6. puntuetara pasa zaitezte!)

1.- Hasteko, bideo hau ikusi ahal duzue:

http://www.youtube.com/watch?v=hutQcemjg_s



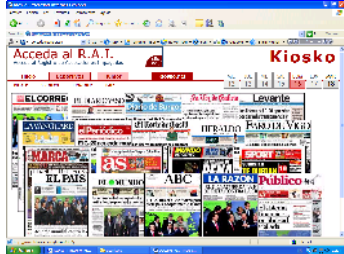
2.- Ondoren, beste honetan zer dioten ikusi ahal duzue. Agian, luzeegia da, irakasleentzako baliabide bezala erabil daiteke. Dena den, guztiok ikusi ahal dugu.

<http://mx.truveo.com/HISTORIA-DE-LA-PRENSA/id/2879360496>



3.- Egunkarien portadak ikusi nahi dituzue? Horrela, lana egiteko ideiak sor ditzakezue!

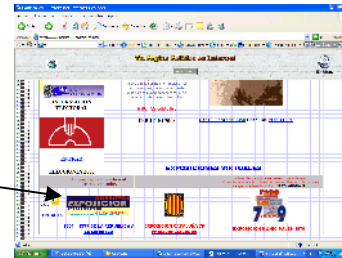
<http://www.hhmmss.com/kiosko/D0/>



4.- "Pegatin"en 50 urte

<http://www.politica21.org/marco.htm>

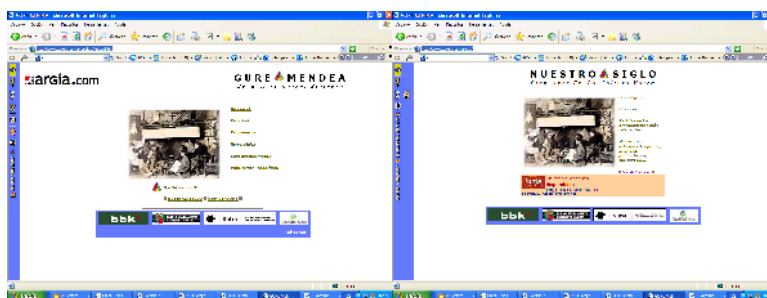
"propaganda política" izeneko loturan sakatu



5.- Kontsultarako kronologia

<http://www.argia.com/mendea/index.htm>

<http://www.argia.com/siglo/>



<http://www.argia.com/2000/argia2000.html#kronologia>



6.- Gai desberdinetara loturak:

ANTISORGAILUEN ATZO ETA GAUR



http://www.soitu.es/soitu/2008/10/07/info/1223387017_211921.html

<http://www.deia.com/es/impresa/2008/11/12/bizkaia/gizartea/514737.php>

<http://www.antena3noticias.com/PortalA3N/noticia/sociedad/pildora-anticonceptiva-legalizada-hace-anos/2763592> (bideoa bilatu)

<http://www.pildoraymujer.com/>

http://www.gazteaukera.euskadi.net/r58-2250/es/contenidos/informacion/salud_asexorate/eu_1770/salud_asexorate_e.html

http://www.zientzia.net/artikulua.asp?Artik_kod=6557

http://www.gaztezulo.com/artikuluak_view.php?uuid=493

http://www.berria.info/papera_inprimatu.php?html=BERRIA/y2004/m08/d20040831/p00010020.html

<http://www.kahlomedia.com/frida/marzo08/mintz1.pdf>

http://www.berria.info/paperekoa/harian/2008-05-27/015/006/Biharamuneko_pilula_doan_banatuko_du_Osakidetzak_ekainetik_aurrera.htm

<http://www.youtube.com/watch?v=gSqZuQfyMDg>
(bideoa ikusi)

<http://www.eitb.com/noticias/a-fondo/detalle/8500/no-es-anticonceptivo-es-salvavidas/>

JAIK



<http://www.argia.com/argia-astekaria/534/gazteen-biltzarra>

<http://www.bilbokokonpartsak.com/>

http://blog.gizonduz.euskadi.net/?lp_lang_pref=es&p=39

Gasteizko Jaiak:

http://es.wikipedia.org/wiki/Fiestas_de_La_Blanca

<http://fiestas.net/vitoria-gasteiz/>

<http://usuarios.multimania.es/lablanca/>

Bilboko Aste Nagusia:

http://es.wikipedia.org/wiki/Semana_Grande_de_Bilbao

<http://www.astenagusia.net/>

<http://www.astenagusia.com/>

Jaiak Donostian:

http://es.wikipedia.org/wiki/Tamborrada_de_San_Sebasti%C3%A1n

<http://www.donostiasansebastian.com/tamborrada/>

<http://fiestas.net/san-sebastian/tamborrada-2008/>

Hurrengo Jaiak:

<http://www.turismopaisvasco.com/fiestas1.html>

<http://www.turismoa.euskadi.net/s11-15521/es/>

http://www.trivago.es/pais-vasco-31759/curiosidades/fiestaseventos/f_185=1

<http://es.wikipedia.org/wiki/Sanfermines>

<http://www.fiestasdesanfermin.com/guia-util>

ETA, ZURE AUZOKO, HERRIKO EDO HIRIKO JAIK?

ESPARRU ZIENTIFIKO-TEKNOLOGIKOA

<http://www.rtve.es/rtve/20081007/los-ordenadores-hace-treinta-anos/179312.shtml> (bideoa ikusi)

http://es.wikipedia.org/wiki/Brecha_digital

<http://sustatu.com/1036492600>

<http://revista.consumer.es/web/es/20070601/medioambiente/71602.php>

<http://revista.consumer.es/web/eu/20070601/medioambiente/71688.php>

http://www.consumer.es/web/es/medio_ambiente/energia_y_ciencia/2005/08/02/144179.php



IRAGARKIAK

<http://www.youtube.com/watch?v=v622WMzULno&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=9qnxG1Lavw4&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=MyhIznfQiU&feature=related>

http://www.youtube.com/watch?v=Mg9aNxR15_0&feature=channel

“cassetes”

<http://losinolvidables80.blogspot.com/2008/01/de-cassettes-grabaciones-y-otras-verbas.html>

<http://es.wikipedia.org/wiki/Cassette>

EGUNKARIAK

[El Correo](#)

[Grupo Noticias-Deia](#)

[El País](#)

[El Mundo](#)

[Público](#)

[Gara](#)

[Berria](#)

[Fundación Fernando Buesa Blanco \(Centro de Documentación\)](#)

[Gesto por la Paz \(revista Bake Hitzak\)](#)

Material histórico elaborado por el profesor de la EHU-UPV Antonio Rivera.

RIVERA ANTONIO. (2007) *PAIS VASCO*, en JUAN PABLO FUSI AIZPURUA Y GUADALUPE GÓMEZ-FERRER *La España de las autonomías, Historia de España*. Menéndez Pidal, Madrid, ESPASA CALPE, tomo XLIII, vol. II, pp. 275-322. (Ver Anexo al final)

EUSKADI

1979ko urriaren 25ean, hautesle-eroldaren %54k eta hautesleen %90ek Gernikako Estatutuari babesa eman ziotenean, Euskadi entitate politiko eta instituzional bateratu eta egonkor gisa sortu zen lehenengo aldiz. Izan zuen aurrekari bat, José Antonio de Aguirreraren Eusko Jaurlaritza, 1936ko urrian sortu zena, Espainiako Gorteek hilabete horretako lehenengo egunean estatutuaren testua onartu ondoren, gerra zibila hasita zegoenean jada. Baina aurrez izandako esperientzia hura ez zen konparagarria: gerra-egoera zela-eta, Jaurlaritzaren eskumeneko lurraldea Bizkaira eta Gipuzkoako eta Arabako eremu txiki batzuetara murriztu zen, eta bederatzi hilabete soilik iraun zuen. Nazionalistek ezohiko nagusitasuna izan zuten, baina horrek ez zuen Euskadiren aniztasuna adierazten. Gerraren beharrei erantzun behar izan zien nagusiki Jaurlaritza hark, eta aurrerago lurralderik gabeko erbesteko gobernu bilakatu zen. Orain egoera oso bestelakoa zen. Plebiszitu bidez onartu zen Estatutua, laster finkatuko zen demokrazia baten esparruan; handik urtebetera Eusko Jaurlaritza aukeratu zen, eta egitura instituzional guztia zabaldu zen, mende-laurden batean zehar Euskadi garatzeko balio izan duena.

Nazionalismoak Euskadiko instituzioak sortzen ditu

Euzko Alderdi Jeltzaleak irabazi zituen lehenengo hauteskunde autonomikoak, 1980ko martxoan: hautesleen %38ren botoak jaso zituen, eta 60 aulkietatik 25 lortu zituen. Justu aurretik izandako joera berresten zuen horrek; izan ere, 1977an Gorteetarako egin ziren hauteskundeetan nazionalistek eta sozialistek berdindu egin zuten, Suárezen UCD alderdia hirugarren zela, baina 1979koetan eta urte horretako apirileko udal-

hauteskundeetan, EAJ Euskadiko lehenengo alderdi bilakatu zen alde handiz. Emaiza haiek Carlos Garaikoetxea nazionalista –Euzkadi Buru Batzarreko buruzagi nagusia– autonomia-aurreko erakundearen lehendakaritzara eraman zuten, Eusko Kontseilu Nagusiaren lehendakaritzara, hain zuzen, 1979ko ekainean, eta Ramón Rubial sozialista ordezkatu zuen. Eusko Jaurlaritza berriaren lehendakari bihurtu zen gero, 1980ko apirilean Eusko Jaurlaritza sortu zenean. Izan ere, haren alderdiaren gehiengo erlatiboa gehiengo oso bihurtu zen, Herri Batasuna ez baitzen Legebiltzarreko eginkizunetara joan, ez zuelako onartzen hasitako prozesu politikoa. Oposizioa oso ahulduta zegoen; han zeuden sozialistak, gero Euskadiko Ezkerra eta UCD, eta, azkenik, hein txikiagoan bada ere, Alianza Popular eta Partidu Komunista. Laurogeiko hamarkadako lehenengo urteetan euskal nazionalismoak Legebiltzarrean zuen gehiengo horrek Eusko Jaurlaritza berriarekin hasi zen instituzio autonomikoen eraikuntzari bere joera politikoa emateko balio izan zion. Egia esan, EAJren indarra azaltzeko ez da nahikoa Errepublikaren eta Aguirreren garaiko Eusko Jaurlaritzaren memoria historikoa berreskuratu izana aipatzea; trantsizio-garaian izan zuen gaitasun politikoa ere hartu behar da kontuan. Alde batetik, oso ongi landu zuen herrietako esparrua, ospea zuten pertsonak bereganatu zituen, eta Euskadi osoan zabaldu zuen bere presentzia behetik gora. Euskal nazionalismoaren kasuan, azpimarratu beharrekoa da gizarte-sareak sortzeko eta haietan sartzeko egin zuen lana. Gizartekoitasuna oinarri hartuta, eta hori ongi erabilita, izugarritzko boterea lortu zuen azkenean: 1979az geroztik hautatutako zinegotzien erdia baino gehiago –ez herritar gobernatuak– EAJ alderdikoa izan da (edo ondoren izandako zatiketarik sortutako alderdikoa). Espainiako gainerako lekuetan ez bezala, mobilizazio sozial eta politikoak jarraitu egin zuen Euskadin, behin prozesu demokratikoa hasi eta gero ere; nazionalismoa izan zen mobilizazio horren buru, eta EAJk HBrekin lehiatu behar izan zuen eremu horretako posizioa. Emaiza kontraesankorra izan zen. Alde batetik, nazionalismo demokratikoa indartu egin zen –bikoiztu egin zuen afiliazioa–, eta gizarteak erreforma politikoarekin zuen desadostasuna bereganatu eta zuzentzeaz baliatu zen –“Euskadiren salbuespena”–, baina, bestetik, prozesu demokratikoarekin zuen atxikimendu eskasak Garaikoetxearen gobernuaren borroka-urteetarako bidea ireki zuen, eta denborarekin Euskadiko autogobernuaren sinesgarritasuna kaltetu zuen. EAJrentzat onuragarri izan zen, halaber, Espainiako gobernu guztiek

hartu zuten jarrera, euskal politikagintzaren euskarri bihurtu baitzuten alderdi hori, demokratizazio-prozesuaren zailtasunak areagotu egingo balira bezala Euskadin EAJ gabe. Terrorismoaren etengabeko mehatxuak iritzi hori are gehiago indartu zuen. Beraz, ETaren eta Espainiako Gobernuaren arteko erdigune bihurtu zen EAJ, eta Euskadiko eskaera nazionalitarioaren zati bat bereganatu zuen, nagusi bihurtu zena, bai arrakastetan –Estatutua, batez ere–, bai kalea mobilizatzea eragin zioten zailtasunetan. Hala, laurogeiko hamarkadan, eta, gutxitzen joan bada ere, laurogeita hamarreko hamarkadan, euskal nazionalismoak Eusko Legebiltzarreko aulkien bi heren kontrolatu ditu, eta guztiaren ehuneko berrogei izan da beti haren gobernuen euskarri espezifikoa. Haren kontrolpean zeudela Eusko Jaurlaritza eta Eusko Legebiltzarra, hiru aldundiak eta bakoitzaren batzar nagusiak –1979an berrezarriak, Bizkaiak eta Gipuzkoak kontzertu ekonomikoa berreskuratu baino urte bat lehenago–, eta udal gehienak (sozialistenak ziren Ezkerraldeko edo Gipuzkoako herri jendetsuenak izan ezik), Garaikoetxea lehendakaria Euskadiko instituzioen sarea sortzen eta antolatzen hasi zen.

2010eko udazkenera arte, Eusko Legebiltzarrak 334 lege (edo maila hori duten legegintzako dekretuak) onartu ditu, instituzio autonomikoen eta haien jardueraren oinarri eta euskarri direnak. 1986an nazionalistek Jaurlaritza sozialistekin partekatu behar izan zuten arte, oinarritzko eta beharrezko zenbait gairi buruzko legeak egin ziren, nahiz eta oso garrantzitsuak ziren beste zenbait gai etorkizunean akordio politiko eta sozial zabalagoa lortzen zenerako utzi ziren. Jaurlaritzaren Legeak (1981) instituzioen egitura zehaztu zuen. Beste zenbait lege batu zitzaizkion gero: egoitzei buruzkoa –Gasteizen ezarri zuten hiriburua–, ereserkiari buruzkoa –Euzko Abendaren Ereserkiadoinua, EAJren abesti bat Sabino Aranaren hitzekin, ustez alderdikierarik gabea ofizializatu ondoren–, lurralde historikoen batzar nagusietarako eta Euskal Autonomia Erkidegorako hauteskundeei buruzkoa –1983ko Legea, probintzia bakoitzeko hogeita bost legebiltzarkideko ordezkartza paritarioa ezartzen zuena– edo LHL ospetsua, eskumenak banatzen zituen “Autonomia Elkarteko Osorako Erakundeen eta bertako Kondaira Lurraldeetako Foruzko Ihardutze Erakundeen artean”. Ogasunaren gai erabakigarriak berezia eta pribatiboa izaten jarraitu zuen. Behin Bizkaiko eta Gipuzkoako kontzertu ekonomikoak berreskuratutakoan, foru-ogasunak zerga-biltzaile bihurtu ziren, eta zergen alorrean arau-eskuduntzak zituzten. Eusko Jaurlaritza

entitate bateratu gisa sortu zenez, kudeaketa-eskumen askorekin, probintzietako ogasunek guztien ogasunari ekarpenak egiteko sistema bat ezarri behar izan zen. Bost agentedun kontzertu bat da –hiru aldundiak eta autonomia-erkidegoko gobernua eta Gobernu zentrala–, bi mugimendurekin norabide berean. Estatuak kupoa ezartzen du –%6,24: Euskadiko ekonomiaren balioztatutako pisua– Herri Dirubideen Euskal Kontseiluarekin. Aldundien eta Eusko Jaurlaritzaren arteko erakunde paritario bat da Herri Dirubideen Euskal Kontseilua, LHLk sortua. Ezarritako kantitateak Estatuak Euskal Autonomia Erkidegoari ematen dizkion zerbitzuak, transferituta ez daudenak, ordaintzen ditu. Kontseilu horretan erabakitzen da, halaber, probintzia bakoitzak Euskadiko aurrekontuari egin beharreko ekarpena (“koefiziente horizontala”), eta “bat, bi, hiru” prozedura aplikatuz erabakitzen da: Gipuzkoak Arabaren bikoitza, eta Bizkaiak, berriz, hirukoitza, bakoitzaren ekonomiaren tamaina kontuan hartuta¹. Era berean erabakitzen da aldundiek bildutako eta hitzartutako zergen zer kantitate gastatuko duen Eusko Jaurlaritzako Ogasun Sailak, eta zer kantitate geratuko den foru-aurrekontuetarako. “Koefiziente bertikal” delakoa da; hasiera batean, 1985ean, Ekarpenen Legearen bidez, bildutako guztiaren %62,64 izango zela erabaki zen. Ehuneko hori handituz joan da %70,44ra arte, Eusko Jaurlaritzaren eskumenen karga handituz joan den heinean. Horrek zenbait tentsio sortu ditu probintzietako instituzioen eta Euskadiko administrazioaren artean. Tentsio horri beste bat gehitu zitzaion 2005ean, Estatuak aldundiei eman zienean BEZa biltzeko eskumena, horrek desoreka nabarmena sortu baitzuen aldundien artean, Bizkaiaren alde (Petronor findegia biltzaile efektuagatik, nagusiki). Nolanahi ere, arkitektura horrek Euskadiko autogobernuaren ogasun- eta zergadimentsioak erakusten ditu, bai eta sistema konfederal horren barne-tentsioak ere. Horrekin guztiarekin batera, kudeaketa publikoaren eta zerbitzuen zenbait alor arautzen hasi ziren. Azpimarragarrienak hauek dira: Euskal Osasun Zerbitzua (Osakidetza) sortzea 1983an, eta Euskal Irrati Telebista eta Ertzaintza sortu izana urtebete lehenago, edota Gizarte Zerbitzuen Legea sortzea, aldundiek kudeatuta nagusiki. Hainbat elkarte, sozietate eta erakunde publiko sortu behar izan ziren esku hartzeko beharrei erantzuteko: SPRI (sortutako lehenengo elkarteetako bat (1981), industria birmoldatzea helburu zuena), Lan Harremanen Kontseilua eta Ekonomia eta Gizarte Kontseilua, Energiaren Euskal Erakundea, Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea –funtsezkoa 65.000 bat langile publiko

dituen administrazioa kontratatzeko eta antolatzeko—, edota Arartekoa (Herriaren Defendatzailea). Legeak sortu ziren, halaber, merkataritza-jarduerari eta kontsumitzailearen estatutuari buruz, gizarte-aurreikuspeneko erakunde eta kooperatibei buruz, eta, oso garrantzitsua dena, euskararen erabileraren normalizazioari buruz, 1982an.

Lehenengo urte haietako lege-ekoizpena oso garrantzitsua izan zen, noski. 1981etik 1986ra bitartean, onartutako legeen kopurua hauxe izan zen: 12, 14, 33, 5, 10 eta 14, hurrenez hurren. 1997tik 1998ra bitartean soilik berreskuratu zen ekoizpen-maila hori, baina aurretik egindako arauen erreformak egiteko edo Espainia osoan egindako lege-alaketak aplikatzeko. Izan ere, garrantzitsuena da, Euskal Autonomia Erkidegoa laugarrena izanik —Nafarroa, Katalunia eta Madrilen ondoren— lege-testuak egiten, EAJk alderdiak nagusitasun osoa zuen urteetan egin zirela horiek, Gasteizen eta Madrilen artean borroka bat zegoen urteetan, bai eta Eusko Jaurlaritzaren eta Euskadiko gainerako alderdi politikoen artean ere. Horrek bi egoera sortu zituen gutxienez. Alde batetik, euskal nazionalismoak bere nahi patrimonialista guztiak zabaldu zituen Euskadin, eta sortu zuen administrazioa jatorrian alderdikoa izan zen nabarmen. Horren erakusgarri nabarmenenak honako hauek izan ziren: Ertzaintzaren lehenengo promozioen eta aginte-mahaien osaera, irrati-telebista publikoaren joera ideologikoa, edota geroztik sortutako hainbat erakunde autonomo eta sozietate publikotan sartu izana. Jaurlaritzaren nazionalismoarekin lotutako elite sozial eta politikoa sortu zen, hainbat kasutan eta postutan hizkuntza-eskakizunekin indartua, Euskadin oraindik ez zeudenean euskaraz hezitako promozioak. Euskaltzaletasun kultural bat, eduki politiko argiak eta alderdikoiak zituena eta Jaurlaritzak etengabe mobilizatzen eta babesten zuena, ezarri zen ideologia nagusi eta ia bakartzat, eta ezinbesteko bihurtu zen gizarteko eta laneko hainbat mailatan aurrera egiteko. Gainera, Euskadiko administrazioaren eskuduntza gero eta handiagoa zenez —1980. urtean 1.280 milioi pezetako aurrekontua izatetik 1983an 80.000 milioi izatera pasatu zen, 1986an 166.000 milioi eta 1998an 700.000 milioi; gaur egun, 10.300 milioi euro baino gehiagoko aurrekontua du (bilioi eta erdi pezeta baino gehiago)—, herrietako instituzio eta foru-instituzio gehienak kontrolatzen zituenez, eta sortutako sozietate publiko horiek erabiltzen zituenez, politikoki kidekoak ziren sektore eta interes enpresarialak sortu ziren. Euskal Autonomia Erkidegoaren ereserkiarekin gertatutakoa —Jaurlaritzan zegoen alderdiarena zen, eta alderdia-Euskadi homologazioa

egin nahi izan zen, gerra zibilean ikurrinarekin gertatu zen moduan— da, zalantzarik gabe, errealtate horren adierazpenik nabarmenenaⁱⁱ. Bestalde, barne-adostasun sozial eta politikorik eza eta Gasteizen eta Madrilen arteko tentsioak izan ziren Garaikoetxearen kudeaketaren zati baten ezaugarriak. Elkarren arteko mesfidantzaren urteak izan ziren: agintean zen nazionalismoak “era zabalean eta azkar” interpretatu eta garatu nahi zuen Estatutua, eta haren alderdiko zenbait taldek agerian uzten zuten beren independentismoa lehenengo zailtasunean —EAJk lehenengo krisi bat izan zuen Bizkaian (1979), Ormazaren sektore subiranistekin—; horrez gain, UCD eta PSOEren Espainiako gobernuek eskumenen transferentzia administratzen zuten, hark herrialde osoari zion leialtasuna interpretatuz. Etorkizunean, harreman instituzional hori Madrilen babes parlamentarioa ematearekin lotuko zen, gehiengo osoak amaitu zirenean. Eraitza tentsio etengabe bat izan zen. Tentsio horren une gorenak parlamentari nazionalistak Gorteetatik joan zirenean (1980ko urtarrila-iraila) edota Suárezek Euskadira egin behar zuen bisitari boikota egin zitzaionean, urrian, bizi izan ziren. Bi gertaera horien jatorrian zegoena zen EAJk ez zituela zenbait lege organiko onartzen, uste zuelako lege organiko horiek autogobernua gutxitzen zutela, eta Bizkaiko eta Gipuzkoako kontzertuak itzultzeko atzerapenak egon zirela. Baina hori ez zen ezer izan “autonomia-prozesua bateratzeko” LOAPA izeneko lege organikoari buruzko eztabaidarekin alderatuta. UCDk eta PSOEek itundu zuten lege organiko hori 1981eko udan, eta nazionalismoak gerra-deklarazio gisa interpretatu zuen; lege hori gauzatuz gero, Estatuarekin zituzten konpromisoetatik aske geratuko zirela eta legeak bide sezesionista batean jarriko zituela egiten zuten mehatxu. EAJk lege horren aurkako manifestazio handi bat egin zuen urriaren 25ean, eta, legea argitaratu eta handik urtebetera, 1983ko abuztuan, eta Auzitegi Konstituzionalak bertan behera utzi zuen gehiena. Nolanahi ere, autogobernua gutxitzeko mekanismo gisa ikusi izan ditu beti nazionalismoak Estatuaren oinarri-legeak eta zenbait epai judizial. Hori dela eta, Eusko Jaurlaritzak eta Eusko Legebiltzarrak hainbat aldiz salatu zuten egoera hori. Ajouria Eneko Itunean bertan (1988), hauxe jartzen zuen hitzaurrean: “ez estatuto-garakuntzaren neurria, ez eta garakuntza horretako zenbait gai ere, Estatutoa onartu zenean uste izan zutenari egokitu ez zaizkiolako ustea duten euskal gizarteko zenbait sailengan sortzen joan den kezka ere ez daukagu egiaztatu gabe uzterik”. Horrez gain, bigarren helburu gisa hauxe ezartzen zuen: “Estatutoko gai guztiak eta bakoitza erabat eta leialki

osabideratzea”.1993ko uztailan, Legebiltzarraren osoko bilkuran ofizialki eskatu zen transferitu gabe zeuden 54 eskumen transferitzeko.Dena den, zifrek adierazten dutenez, 1985. urtera arte Estatuak eskumenak transferitzeko 66 dekretu egin zituen, 7ra gutxitu ziren 1986tik 1993ra bitartean, eta 18 izan ziren 1994tik 1999ra bitarteanⁱⁱⁱ.

“Beharra dohain bihurtua”^{iv}: Euskadiren aniztasuna Jaurlaritzan

1985eko urtarrilean legealdirako itun bat sinatu zuten EAJk eta Euskadiko Alderdi Sozialistak.Inoiz ikusi gabeko gertakaria zen hura; izan ere, aurreko etapan, agintean zen nazionalismoak soilik osatu zituen Jaurlaritzak eta politikak, eta Madrilekin etengabeko borroka bat egon zen, kupoari buruzko eskaerek edo "geldialdi" autonomikoaren salaketak berotzen zuten borroka.Berrikuntzaren arrazoia ez zen EAJren ikuspegia aldatu zela, baizik eta barne-krisi larri bat zegoela: krisi horrek 1984ko abenduan lehendakaria aldatu eta postu horretan José Antonio Ardanza, Gipuzkoako diputatu nagusia, jartzera behartu zuen EAJ.Horren guztiaren jatorria zen kontraesanean zeudela, alde batetik, EAJren tradizio konfederal eta probintzialista –haren alderdiaren egituratik autonomia-erkidegoaren antolaketara eramán zuena–, eta, bestetik, biztanle gutxiko herrialde bat, bi milio biztanlekoa, hain zuzen, administratzeaz arduratu behar zen Eusko Jaurlaritza berri eta gogotsu hark, hipertrofia instituzionala izanik, agertzen zuen hedatzeko logika.Foru-kulturaren ehun urtetik gorako tradizioa eta Euskadiko aldundien ahalmena –bai eta EAJren "eskualdeko” erakundeena ere, “lau alderdi batean”– arriskuan jarri ziren Garaikoetxeak 1981eko maiatzean Lurralde Historikoen Legearen proiektu bat bidali zuenean. Lege-proiektu horren helburua zen foru-erakunde historikoek eta Eusko Jaurlaritza berriak eskuduntza, eskumen eta boterearen alorrean zuten harremana antolatzea, Eusko Jaurlaritzaren mesedetan.Lege horren lehenengo aurkari handiak, EAJren Legebiltzarreko bozeramaile eta Arabako diputatu nagusi Emilio Guevarak, salatu egin zuen “aldundiak zerga-biltzaile edo ogasunaren ordezkaritza soil izatera” mugatzen zituelako^v.Hori guztia gertatzen zen bitartean, LOAPAk, “espainiar zentralizatzaile”tzat ikusia zenak, gero eta protagonismo handiagoa zuen. Eta EAJko EBBk Jaurlaritzaren eta aldundien artean ohikoak ziren arazoak konpontzeko hitzarmen batetik sortu zen guztia.Hitzarmenaren helburua zen alderdiko, Jaurlaritzako eta foru-erakundeetako ordezkariak osatutako barne-batzorde batean

konpontzea gaia^{vi}. Baina “etxeko” eztabaida euskal gizarte osora zabaldu zen. Ezkerra eta eskuina zatitu egin ziren: batera gobernatutako herrialde baten aldekoak ziren lehenengoak, eta kontserbadoreek, berriz, tradizio foralistak gorde nahi zituzten. Eskuin espainolistak gero eta indartsuagoa zen Jauralaritza nazionalista geldiarazteko bide gisa ikusten zituen tradizio horiek. Azkenean, Guevarak osoko zuzenketa bat aurkeztu zuen bere alderdiko lehendakari baten proiektuaren aurka, dimititzeko mehatxua egin zuen behin eta berriz, eta bere homologo bizkaitarrak, José María Makuak, ere bide bera hartu zuen. Negoziazio asko egin ziren, proiektua bertan behera utzi ere utzi zen, eta, azkenean, oso desberdina zen testu bat onartu zen 1983ko azaroan. LHLk “Euskadi konfederala” ofizialdu zuen; aldundiek eskumenen oinarri sendoa zuten, batzar nagusiek arautzeko ahalmenak zituzten, eta “instituzio arteko” zenbait erakundek, hala nola Herri Dirubideen Euskal Kontseiluak, pisu politiko handia eta Legebiltzarraren kontrol eskasa zuten. Konponbidea ez zen behin betikoa izan, eta tarte kontraesankorrak utzi ditu irekita: hala, Jauralaritzak aldundien eremu espezifikoak hartzen jarraitzen duen bitartean –bereziki nekazaritzan, abeltzaintzan eta mendietan, eta gizarte-zerbitzuetan^{vii}–, instituzioen arteko deskonexioak irizpide komunik ez egotea eragiten du, eta, horren ondorioz, lurralde bakoitzean zerbitzu publikoen maila desberdinak daude. Gainera, alderdi-joera desberdineko taldeek gobernatutako instituzioetan, liskarrak sortzen dira haien artean.

LHLren krisiak Garaikoetxeak bere alderdiaren barruan zuen posizioa zalantzan jarri zuen oso. Garaikoetxea eta EAJko lehendakaria, Xabier Arzalluz, hasieran ados bazeuden ere, azkenean elkarren aurka jarri ziren. Garaikoetxeak ez zuen handik laster, 1984ko otsailean, egingo ziren hauteskunde autonomikoetan hautagai izan nahi, baina azkenean onartu egin zuen, haren baldintzak onartu zituztenean: alderdiko diziplinak lehendakari-lanetik aske uztea, eta LHLren garapena zuzentzea. Hauteskunde-emaitzak onak izan ziren EAJrentzat, baina, Legebiltzarraren osaera aldatu zenez –60 legebiltzarkide izatetik 75 izatera pasatu ziren–, aulkien ia %43 lortu zuen, oposizioaren antzeko ehunekoa, HBkoak gabe. Gutxiengoan zegoen Jauralaritza kolorebakarra errepikatu zen, baina EAJren barruan krisi bat zegoen. Krisi horrek Nafarroan egin zuen eztanda, bere afiliazioak eta karguek uko egin ziotenean Unión del Pueblo Navarro alderdiak foru-erkidegoaren presidentetzara aurkeztutako hautagaitza babesteari. EAJk alderdi horri babesa ematean ahi zuen,

eskuinaren botoak lortu, eta gobernu nazionalistak ziurtatzeko Arabako aldundian eta Gasteizko eta Bilboko udaletan. Azkenean, diziplinari kasurik egin gabe, nafarrek hautagai sozialistari eman zioten foru-erkidegoko presidentetzarako botoa, Gabriel Urralbururi:EAJren Nafarroako erakundea, Garaikoetxearekin identifikatzen zena, desegin egin zen, eta alderdi horrek Nafarroan zuen presentzia eskasa –%5etik %7ra bitartekoa, koalizio xelebreetan parte hartuta– oso oso txikia bihurtu zen (%1 baino gutxiagokoa).Krisiak jarraitu egin zuen 1984. urtean ere. Garaikoetxeak jarraitzeko zituen bi baldintzak zalantzan jarri ziren berriro ere.Alderdiko diziplinatik aske uztea barneko gai bat zen, baina Jaurlaritzatik LHL aplikatzea gizarte osoari eragiten zion gaia zen^{viii}.Azkenean, tesi probintzialistenak ezarri ziren, eta lehendakariak bere alderdiaren konfiantza galdu zuen.Abenduaren 22an Ardanza izendatu zuten haren ordezkari.Gero gatazka irekira pasatu ziren:Uri Buru Batzarrek EBBren dimisioa eskatzen zuten; EAJren bozeramaileak, José Ángel Cuerdak, Ardanzaren inbestidura-ekitaldian hitz egiteko izan zuen txandan, haren aurretik egon zen lehendakari dimitituaren dohainak goraipatu zituen, eta, beraz, berehala kendu zuten kargutik; 1985aren hasieran EBB berritzeak indarrak zenbatzeko balio izan zuen; gipuzkoarrak disidente agertzen hasi ziren; Arzalluzek alderdiaren presidentetza berreskuratu zuen; alderdian erabateko zatiketa zegoen NATOren erreferendumaren gaian; Garaikoetxearen jarraitzaileek boto zuria eman zuten 1986ko Gorteetarako hauteskundeetan (EAJk 150.000 boto galdu zituen); ohikoak ziren kanporaketa-espedienteak eta alderdi berri bat sortuko zelako zurrumurruak; eta udan dena azkartu egin zen.Garaikoetxeak Eusko Jaurlaritzako Herrizaingo Sailak bere telefonoa “pintxatu” zuela salatu zuen, eta Gasteizko Uri Buru Batzarrek alderdi berri bat erregistratu zuen, Eusko Alkartasuna. Zenbait arabar gehitu zitzaizkion alderdi horri, gipuzkoar eta nafar gehienak, eta bizkaitar gutxi batzuk.Aurrez 1919. urtean eta 1934. urtean izandako zatiketak eta gero, alderdiak izan zuen zatiketarik handiena gertatu zen:zatiketa bat familia nazionalistan, inoiz ikusi gabeko nagusitasun bati amaiera ematen ziona, hain justu hautesleen babesa nahiz gobernatzaile-egoera aldekoen zituenean.EAJren 32 legebiltzarkideetako 11 EAra igaro ziren. Hori zela eta, Ardanzak beste hauteskunde batzuetarako deia egin behar izan zuen, gutxiengoan geratu baitzen ia bi urtez kolokangobernatu ondoren.

Ardanza Jaurlaritzara iritsi zenean, haren zeregina “instituzionala, ez politikoa” izango zela egotzi zitzaion, eta urteak pasatu arte –eta hamalau

eman zituen lehendakari-lanetan! – ez zuen lortu ezabatzea bereak “gestio-gobernu” soilak izango zirelako ustea. Atzera begiratuta, Ardanzak “politikaren eta ideologiaren arteko nahasketa tamalgarri” bati egozten dio ideia hori, oso ohikoa garai hartan eta haren alderdiko zenbait sektoretan^{ix}. Baina, egia esan, egoera hari esker, eta 1986ko azaroko hauteskundeen ondoren, non sozialistek aulkiak irabazi zituzten eta EAren zatiketa erakunde indartsu gisa agertu zen – lehenengoa geratu zen Gipuzkoan–, 1998ra arte iraun zuen koalizio-gobernuen dinamika bat ezarri zen, etenaldi labur batekin 1991n. Horrek bi gauza ekarri zituen gutxienez: batetik, Jaurilaritzari babesa ematen zion eremu soziala eta politikoa zabaldu zen, eta hark egonkortasuna ziurtatu ahal izan zuen une lazgarri haietan. Une lazgarriak ziren, autogobernua finkatzeko eta garatzeko lanari beste batzuk gehitu zitzaizkiolako; industriaren birmoldaketaren krisi larriari eta indarkeria terroristari erantzuna ematea, hain zuzen. Eta, bestetik, harreman hobea sortu zen Gasteiz eta Madrilaren artean; izan ere, Ardanzak adierazi zuen gogoia Garaikoetxeak azkeneko urteetan izan zuenaren oso desberdina zen. Hala, transferentziak indartu egin ziren jada 1985ean nazionalisten eta sozialisten arteko hitzarmenarekin –hor azpimarratu daitezke unibertsitateen gaineko eskumena eta, beste maila batean, laneko segurtasun eta higiearen, enplegua erregulatzeko espedienteena edota lanbide-heziketarena–, baina are gehiago bizkortu ziren hurrengo urteko koalizio-gobernuarekin, zazpi transferentzia egin baitziren 1987an, horien artean garrantzitsuenak OIN eta Inserso. Era berean, gehiengo sozial eta politiko sendoa izateak ematen zuen egonkortasunari esker, Euskadira funtsezkoak ziren esparruetan legeak garatu ahal izan ziren, hala nola euskal funtzio publikoari buruzko legea; zergen esparruan aldundiak bateratu eta koordinatzeko; euskal eskola publikoari buruzkoa (eta, aurrez, ikastolen erdiak sare publikoan sartzeko; besteek nahiago izan zuten pribatu izaten jarraitu); unibertsitateko kanpoko irakasleen kidegoei buruzkoa; polizia buruzkoa; Eusko Jaurilaritzaren eta aldundien arteko gatazkak konpontzeko batzorde arbitrara sortzeko; gizarteratzeko gutxieneko soldatei buruzkoa eta gero gizarte-larrialdietarako laguntzei buruzkoa; unibertsitate-antolamenduari buruzkoa; lurralde-antolamenduari buruzkoa; edota Herri Kontuen Euskal Epaitegia eta Emakumearen Euskal Erakundea (Emakunde) sortzekoak.

Eusko Jaurlaritzak

Jauraritzak	Leg eald ia	Urte ak	Hila bete - kop urua	Bizir aupe n- tasa	Osaera	Aulki en %	Lehenda kariordet zak	Sailak
Garaikoetxea I	1	80/ 84	48	100	EAJ	41,7	1(1982)	13/10
Garaikoetxea II	2	84/ 85	8	16,7	EAJ	42,7	1	10
Ardanza I	2	85/ 86	24	50	EAJ (PSE)	42,7	1	9
Ardanza II	3	86/ 90	47	98	EAJ/PSE	48	1(PSE)	6EAJ + 6PSE
Ardanza III	4	90/ 91	8	16,7	EAJ/EA/EE	49,3	1	7EAJ + 3EA + 2EE
Ardanza IV	4	91/ 94	38	79,2	EAJ/PSE/EE	52	2(EAJ eta PSE)	9EAJ + 6PSE
Ardanza V	5	94/ 98	38	79,2	EAJ/PSE/EA	56	1	5EAJ + 3PSE + 2EA
Ardanza VI	5	98/ 99	6	12,5	EAJ/EA	40	1	7EAJ + 3EA
Ibarretxe I	6	99/ 01	27	56,3	EAJ/EA(EH)	36	1	7EAJ + 3EA
Ibarretxe II	7	01/ 05	48	100	EAJ/EA/EB	48,1	1	7EAJ + 3EA + 1EB
Ibarretxe III	8	05/ 09	48	100	EAJ/EA/EB	42,7	1	7EAJ + 3EA + 1EB
López I	9	09/ ...	---	---	PSE	50,6	---	10

Iturria: LLERA, F.J.: "La Transición y la autonomía actual", hemen: DE LA GRANJA, J.L.; PABLO, S. DE: *Historia del País Vasco y Navarra en el siglo XX*, Madril, Biblioteca Nueva, 2002, 137. or.

ETAren terrorismoaren jarraipena

Legedi adostu hori erabakigarria izan zen une horretarako eta autogobernuaren etorkizunerako. Baina eduki politiko handiena eta aldaketarako aukera gehien zituen hitzarmena 1988ko urtarrilaren 12an sinatutakoa izan zen, Ajuria Eneko Ituna delakoa. "Euskadi normaltzeko eta pakeratzeko hitzarmena" Euskadiko indar demokratiko guztiek ETAren terrorismoa desagerrarazteko hartu zuten konpromisoa izan zen, uste baitzuten erro politikoko indarkeria horrek ez ziola gizarteko sektore nazionalistaren ikuspuntutik konpondu gabe zegoen gatazka bati erantzuten, baizik eta demokrazia pluralistaren eta intolerantzia eskusibistaren arteko pultsua zela. Berretsi zuten Estatutua baliagarria zela autogobernuaren oinarri juridiko gisa, eta euskal gizartearen errealitate berriaren sorrerari buruzko barne-itun gisa, eta Estatutuaren artikulua guztiak "erabat eta leialki garatzeko" eskatu zen. Zuzenean adierazi ez arren, Itunak ETAren adar zibila demokraziaren esparrura eta prozeduretara itzultzea nahi zuen berriz ere –HBk Eusko Legebiltzarrera

joan gabe jarraitzen zuen—, eta terroristak berriz gizarteratzeko eta elkarrizketa politikoa izateko bide bat defendatzen zuen, indarkeriari uko egitea oinarritzat hartuta. Itunaren hamargarren puntuak Estatuaren eta ETAren arteko elkarrizketarako agertoki bat ezartzen zuen, indarkeria amaiarazteko, eta argi uzten zuen “beti ere politika-mailako gorabeherak herritarren nahiaren ordezkotza dutenen bidez soilik konponbideratu behar direlako utzi ezineko demokraziazko sortaraua”. Terrorismoa demokraziaren aldetik interpretatu behar zela eta ez nazionalismoaren aldetik argi eta garbi adierazteak garrantzi handia zuen^x. Baina uste hori ez zen etengabea, ez sakona, ez zabaldua. EAJk 1978ko urrian terrorismoaren aurkako lehenengo manifestazioa egin zuen, eta 1976ko apirilean lehenengo aldiz ETA salatu zuen, hark alderdiaren gertuko enpresari bat (Ángel Berazadi) hil eta gero, baina EAJko oinarri militante askok ez zuten ulertzen eta ez zuten onartzen hori. Oso berandura arte, komunitate nazionalistaren zati batek ETako kideak oker dauden “idealista”tzat hartu ditu: hori uste zuen Euskadiko herritarren %35ek 1978an, eta oraindik %20 zen 2006an^{xi}. Indarkeriari buruzko jarrera-aldaketa alderdi horrek Euskadiri buruz eta Euskadi-Espainia dinamikari buruz zuenaren parekoa zen. EAJk 1977ko martxoan Iruñean egin zuen Aberri Batzarra pauso garrantzitsua izan zen euskalduntasunaren esentzialistatzat ikusia ez izateko. Baina, horren aurrerakoa ez zen militantziaren zalantzen ondoren, garai berriak “Arriagako espiritua” delakoan adierazi ziren, Arzalluzek 1988ko urtarrilean egindako hitzaldi baten ondoren. Hitzaldi hartan, Arzalluzek adierazi zuen EAJk erabili zuen herrialdearen patrimonialismoa amaitzea nahi zuela, eta esan zuen ez zirela euskalduna zena eta nazionalista zena nahasi behar. Pauso oso garrantzitsua zen, gero Estatutuaren aldeko adierazpenak egin baitzituen, eta irtenbide independentista batek ekarriko lukeen etorkizuna kritikatu baitzuen, nahiz eta adierazpen horien garaian kontrakoa zioten beste adierazpen batzuk ere egiten ziren; horixe izan zen buruzagi horren azken etapako joera, laurogeita hamarreko hamarkadaren erdialdetik aurrerakoa^{xii}. Baina, oro har, EAJren aldaketa hori terrorismoaren aurkako politikan ere nabaritu zen, Enrique Múgica ministro sozialistak 1989an hasi zuen ETako presoen sakabanaketa babestu zuenean.

Ajuria Eneko Itunaren argitasun filosofiko eta politiko hori ekintza terroristek sortutako krisi larriaren ondorio zen. ETak 43 pertsona hil zituen 1968tik diktadorea hil zen arte; ordutik 1986ra bitartean 474 hil

zituen. Zenbakiak argi adierazten zuten ETA antifrankista baino gehiago antiespainola zela. Demokraziaren eta autogobernuaren estatutu-prozesuaren aurka azaldu zen ezker abertzalea, eta, horren ordean, kutsu ultranazionalistako beste prozesu bat behartzen saiatu zen, antzinako tradizio leninistaren moduan bideratua. Horretarako, muturreko komunitarismora jotzen zuen – “gizarte bat gizartearen barruan” –, eta, gainerako herritarren logikatik kanpo jardunez, eta gizarte demokratiko guztiek berez dituzten kontraesanetatik elikatuz, ezer egin gabe jarraitu zuen indarkeriarik ankerrenaren aurrean^{xiii}. Laurogeiko hamarkada beldurgarria izan zen. 1980. urteak, Eusko Jaurlaritza sortu zen urteak, hain zuzen, hilketen marka hautsi zuen: 92 hildako. 76 egon ziren 1979an, Gernikako Estatutuaren urtean, eta 66 aurreko urtean, Espainiako Konstituzioaren urtean. Laurogeiko hamarkadan 395 hildako egon ziren guztira, bat hamar egunetik behin. Horrez gain, era guztietako zaurituak, bahituak – hirurogeita hamazazpi gaur arte –, estortsioa jasan zutenak, lehergailuek sortutako txikizidioak eta indarkeriaren bidez isilarazitako jendea egon ziren^{xiv}. Ajuria Enearen aurreko egunetan, gorakada bat egon zen indarkeriaren batez besteko jasangaitz hartan. Gorakada kuantitatiboa eta kualitatiboa; izan ere, polizia, guardia zibil edo arrazoi jakinik gabeko herritarrei – “zerbaitengatik izango da” izan zen herritarren justifikazioa kasu askotan – bestelako biktimak gehitu zitzaizkien: Ertzaintzako agintariak (Ertzaintzako burua, Díaz Arcocha, eta goi-kargudun García de Andoin), María Dolores González Catarain “Yoyes” ETako buruzagi birgizarteratua (1986ko iraila), goi-mailako militarrek, eta atentatu masiboetako biktimak (hamabi guardia zibil Madrilgo República Argentina plazan, 1986an; beste hainbeste biktima, emakumeak eta haurrak barne, Zaragozako kuartelean, 1987an; eta hogeita bat pertsona Bartzelonako Hipercor saltoki-gunean izandako leherketan, urte horretako ekainean). Gertaeren segida horren ondorioz, gizarteak geldirik egoteari utzi zion, eta bakearen aldeko erakundeak mobilizatzen eta protagonismoa hartzen hasi ziren. Garrantzitsuena Bakearen Aldeko Koordinakundea izan da, 1986ko udaberrian jaio zena. Horren ondoren, eta beste izaera batzuekin, 1992an, Elkarri (2006tik Lokarri bihurtua) eta Bakea Orain sortu ziren. Nolanahi ere, instituzioen erantzuna ez zen erraza izan. ETaren txikitze eta hertsatzeko gaitasuna bere mailarik gorenean zegoen orduan, eta 1986an adar politikoak bere emaitzarik onenak lortu zituen hauteskundeetan (1998an, su-eten mugagabearen garaian, egin zirenak

kontuan hartu gabe). Ia klandestinitatean agurtzen zituzten terrorismoak hildako pertsonak –batez ere poliziak eta guardia zibilak–, eta, azkenean, prentsak berak bidaltze-marka txiki bat baino ez zien jartzen hildako biktimei. Era guztietako gatazkek (politikoak, sozialak, ekonomikoak, sindikalak, kulturalak, korporatiboak...) indarkerian aurkitu zuten urte haietan erantzuna. Eta, hala, ETA politiko-militarra 1982ko udan desegin bazen ere, indarkeria erabiltzen zuten beste talde batzuk gehitu zitzaizkion terrorismo politikoari, adibidez, Komando Autonomo Antikapitalistak, 1977rako jada sortuak^{xv}. “Isiltasunaren espiralak”^{xvi} aldatu egin zituen Euskadiko errealitatearen adierazpen politikoak. Abstentzioa bihurtu zen jazarrita bizi zen gizarte ez-nazionalista baten babesa, eta eskuin espainolistak lortzen zituen emaitzak oso txikiak ziren; gero laurogeita hamarreko hamarkadan ikusi ahal izan zenez, emaitza horiek ez zetozen bat jende askok benetan pentsatzen zuenarekin. Kolapso moral handia egon zen laurogeiko hamarkadako euskal gizarte hartan. Eta, hori nahikoa ez balitz bezala, ETAREN terrorismoari bere logikan kontraterrorismo batek aurka egin zion, Askapanerako Talde Antiterroristen taldeak (GAL). GAL 1983ko urrian hasi zen ekintzak egiten, Lasa eta Zabala ustezko ETAkideen bahiketa eta hilketa ankerrarekin, eta lau urte geroago desagertu zen arte, hogeita sei hilketa egin zituen. Hildakoak talde armatuko buruzagiak eta Frantziako hego-mendebaldean zeuden errefuxiatu euskaldunak izan ziren^{xvii}. 1994an epai judizial batek ekintza haien atzean Barne Ministerioko goi-karguak zeudela baieztatu zuen, eta horrek hunkipen handia sortu zuen, atzerapauso bat gizarteak ETAREN aurka adierazi zuen jarrera paregabea –aldekoek lege kanpoko indarkeriaren erabilera orekatu zela justifikatzen zuten–, eta aldaketa bat hasi zen Gobernuak eta oposizioak terrorismoaren alorreko politikan zuten harremanean.

Indarkeria politikoa zama astuna bihurtu zen herrialdearentzat, egitura-faktore gisa, une bakoitzean egoera berri bat sortzen zuten dinamika terrorista eta antiterroristetatik haratago^{xviii}. Laurogeiko hamarkadan eta ia laurogeita hamarreko hamarkadaren amaieraraino, ETAK aspertze-estrategia bat erabili zuen, gizartea nekatzeko eta eduki politikoak konponduko zituen negoziazio bat hasteko. 1989ko urtarriletik martxora bitartean, su-etena zegoenean, Espainiako Gobernuak eta ETAK zenbait elkarrizketa izan zituzten Aljerren, baina porrot egin zuten. Eduki politikoak negoziatzea zen, ordea, hain justu, Ajuria Eneko Itunak eta Espainiako hurrengo gobernuetako politikak errefusatzen zutena. ETAREN

eta Estatuaren arteko “berdinketa amaigabea” hausten hasi zen hainbat arrazoigatik: akordio hura egin zen – Nafarroaren eta Espainiaren esparrura eraman zena–, eta akordioak alderdien mahaia sortu zuen, egunerokotasuna haren filosofiara egokitzen zuena; euskal gizartearen jarrera pixkanaka-pixkanaka aldatzen joan zen; Gasteizen eta Madrilen arteko harremanak hobetu egin ziren; eta Espainiak eta Frantziak terrorismoaren aurkako borrokan zuten harremana ere hobetu zen. Estatuaren arteko lankidetzak horrek –“santutegi frantsesa”ren amaiera eta Frantziak arazoa Espainiarena soilik zela uste izatearen amaiera– ETako kideen atxiloketak areagotu zituen, batez ere Pirinio Atlantikoen departamenduan, eta 1992ko martxoan, talde terroristaren goi-kargu guztiak “erori” ziren Bidarten. Une hartatik aurrera, erakundearen eraginkortasun kriminala erdia baino gutxiagora jaitsi zen: laurogeita hamarrek hamarkadan 161 hilketak egin zituzten. Ahultasun hori konpentsatzeko, batetik, bahiketa oso luzeak egin zituzten; helburua bikoitza zen, ekonomikoa eta propaganda egitea (Ortega Lara espetxeetako funtzionarioa edota Iglesias, Delclaux, Revilla eta Aldaia enpresariak); bestetik, “sufrimenduaren sozializazioa”ren estrategia erabili zuen, 1995. urteaz geroztik ENAM (Euskal Nazio Askapenerako Mugimendua) delakoak teorizatu eta garatu zuena, “Oldartzen” txostenarekin; kale-borroka izan zen horren ondorioa (ezker abertzaleko gazteek kalean egiten zuten terrorismoa). Gero buruzagi politikoak hilez egin nahi ziren magnizidioak etorri ziren.

Krisi ekonomikoa: burdina bakarrik lantzetik dibertsifikaziora

Ajuria Eneko Itunaren hamahirugarren puntuak kontuan hartu zuen indarkeriaren konplexutasunari gehitzen zitzaion beste faktore bat, eta haren kausa eta ondorio zena: krisi ekonomikoa eta Euskadiko industria-sarearen birmoldaketa. Laurogeiko hamarkadaren hasieran, Euskadiko ekonomia zen Espainia osotik industrian gehien oinarritzen zena –balio erantsi gordin osoaren %56,4–, eta horren handia zen espezializazio-maila, industriako enpleguaren %57,23 sektore bakar batek hartzen baitzuen, oinarritzeko metaliko eta transformatu metalikoen sektoreak, hain zuzen^{xix}. Petrolioaren prezioak garestitzeagatik 1973az geroztik sortutako nazioarteko krisiak eragin handia izan zuen hamarkadaren amaieratik aurrera zenbait ekonomia industrialetan, hala nola Euskadikoan. Euskadiko instalazio industrial handien ekoizpen-ahalmena –haietako batzuk publikoak ziren– nazioarteko eskaera murriztu hari zegokiona baino askoz

handiagoa zen, ekoizpen-kostuak handitzen ari ziren, enpresaren irabaziak murrizten, eta borroka gogorra zegoen krisiaren eraginak kapitalari edo langileei eragingo zien erabakitzeko. Estatuak aurretik ematen zuen babesak desoreka handiak sortu zituen merkatua txikitu, lehia handitu eta laguntza publikoak gutxitu zirenean. Laurogeiko hamarkadaren hasieran, Euskadi “gainbehera doan eskualde industrialaren” adibide zen: ekoizpena jaitsi zen, langabezia izugarri handitu, herritarrak joan, inbertsioa gelditu, zentro erabakihartzaileak beste eskualde batzuetara joan...

Egoera haren ondorioz, UCDren azken gobernuek industria-sarea erabat birmoldatzea planteatu behar izan zuten, eta 1984an Felipe González-en kabinete sozialistek martxan jarri zuten birmoldaketa hori. Helburua zen enpresen finantzak onbideratzea, ekoizpen-ahalmena eta eskaera orekatzea, eta produktibitate-adierazleak areagotzea. Horretarako, instalazio zaharkituak itxi egin ziren, langileak gutxitu ziren, eta, oro har, kostuak txikitu egin ziren. Horrek zenbait ondorio izan zituen gizartean, besteak beste, langabezia handitzea, %22,8ra iritsi zen 1985ean –%25,5 Bizkaian–, eta migrazio-joera alderantzikatu egin zen, hau da, Euskadik 1960tik 1975era bitartean 250.000 biztanle jaso zituen, eta 1975etik 2000ra bitartean 150.000 bat biztanle galdu zituen. Horrez gain, hazkunde begetatiboa izugarri gutxitu zen, krisi-egoeraren ondorioz, eta, bereziki, aldaketa kultural sakon baten ondorioz. Gatazka sozial zorrotza bizi izan zen urte haietan, eta komunikabideetara eramana izan zen ekintza ikusgarrien bidez: 1980ko ekainaren 26an Nervaceroko langileek Eusko Legebiltzarra hartu zuten, Bizkaiko Aldundian bilduta zegoenean; “Euskaldunako borroka” izenekoan, berriz, zenbait astetan poliziak eta ontziola horietako langileek Deustuko zubian (Bilbo) liskarrak izan zituzten. Hamabost urtetan, Euskadiko enpresa-sarearen zati handi bat eta sektoreko enpleguaren %45 galdu ziren^{xx}. Baliabide publikoen kantitate handiak –kalkuluen arabera, hiru bilioi pezetatik lau bilioi pezetara bitartean– erabili ziren industria birmoldatzeko; birmoldaketak penintsulako hainbat eskualderi eragin zion, eta, bereziki, Kantauri Itsasoko ertzekoei^{xxi}. Baliabide asko erabili ziren kredituetan, diru-laguntzetan, zorrak barkatzeko, erretiro aurreratuetan eta sustatutako bajetan. Siderurgia integrala eta ontzigintza izan ziren birmoldaketaren “gune gogorra”, eta fondoak hiru laurden haietarako erabili ziren. Hainbat enpresa erabat birmoldatu ziren: Bizkaiko Labe Garaiak, Gasteiz, Basauri eta Elgetako (Gipuzkoa) burdinolak, gero Sidenor holdingaren barruan

sartu zirenak, altzairu berezien lantegiak, hala nola Aceros de Llodio, Echevarría eta Orbegozo, fabrika handiak, besteak beste, Babcock & Wilcox edota Grupo Olarra, Unión Cerrajera, Astilleros Españoles, General Eléctrica, linea zuriko etxetresna elektrikoak (Fagor eta Ulgor, Mondragon Taldekoak)...Prozesu hori eskualde jakin batzuetan egin zen nagusiki, hala nola Nerbioi Ezkerraldean (Barakaldo, Sestao), Arabako Aiara bailaran (Laudio, oraindik ere 1983ko udako uholde izugarrietatik leheneratzen ari zena) eta Gipuzkoako hiriburuaren inguruko herri industrial batzuetan (Hernani, Errenteria...).Arabari beste bi probintziei baino gutxiago eragin zion krisiak, industria dibertsifikatuago zegoelako eta berriagoa zelako.Beste hainbeste gertatu zen automobilgintzarako osagaiak egiten zituen sektorearekin ere; gero industriak izan zuen susperraldiaren eragile nagusietako bat izan zen sektore hori.Eraikuntzak ere behera egin zuen, etxebizitzaren eskaera eta azpiegitura publikoetako inbertsioak gutxitzean.Laurogeita hamarreko hamarkadaren erdialdean ere beste krisi bat egon zen, nahiz eta hura egoeraren arabera izan zen, ez aurrekoa bezalakoa.Dena den, 1994an langabeziaren tasek $-24,9\%$ berdindu eta gainditu egin zituzten aurreko hamarkadaren erdialdeko tasa izugarri altu haiek, batez ere Bizkaian.Baina 1986an Europar Batasunean sartzea positiboa izan zen Euskadiren ekonomiarako, behin atzeraldia zehatz hura igarotakoan.Industriak gora egin zuen berriz automobilgintzaren sektoreari eta automobilgintzarako osagaiak egiten zituzten sektoreei esker, makineria, kautxu eta kimikaren sektoreak, hain zuzen.Birmoldaketa hark hainbat enpresa klasikori eragin zion; Bizkaiko Labe Garaiak, esaterako, itxi egin behar izan zuen 1996an^{xxii}, eta paper-fabriki ere eragin zien, desagertu egin baitziren edota kanpoko kapitalak erosi baitzituen.Baina beste enpresa batzuek aurrera egin zuten, adibidez, Sidenor eta Aceraliak (orain Arcelor).Horren guztiaren ondorioz, metalezko produktuen eta makinen sektorea, elikagaigintza, meatzaritza eta metalurgia, eta garraio-materialen eraikuntza –autoak (DaimlerChrysler), trenak (CAF), aeronautika (Gamesa, orain Aernnova dena, ITP) dira gaur egun Euskadiko industria-sektore nagusiak.Nazioarteko lehiaren posizioak finkatu dira makina-tresnan, hodian fabrikazioan eta automobilgintzan.

Dena den, eta Euskadiko industria suspertu zen arren, zerbitzuen sektorea izan zen aldaketa handi haren buru.Industriaren birmoldaketak gutxitu egin zuen sektorearen garrantzia, eta zerbitzuen hazkundearen ondorioz, hirugarren sektorea bihurtu zen nagusi Euskadiko ekonomian;

prozesu hori oso ohikoa izan zen gizarte postindustrialean. Zenbait tokitan –Barakaldo, Gasteiz...– “labe-garaitik saltoki-gunera, BLGtik Ikeara” pasatu dira, kontuan hartuta horrek zer aldaketa dakarren kultura sozialean eta lanaren kulturaren^{xxiii}. 1975ean hartzen zuen langileen ehunekoa %50 izatetik 1997an %56,4 izatera pasatu zen, eta ia %62 da gaur egun. Eta gauza bera gertatzen da orain eskualdeko BPGri egiten dion ekarpenarekin: %61,4 zerbitzuen ekarpena da, %28,6 industriarena, %8,8 eraikuntzarena eta %1,2 lehen sektorearena. Bilakaera horretan, zerbitzu publikoak lehenengo sektore bihurtu ziren balio erantsia sortzeari dagokionez –bigarren tokian metalezko produktuak eta makinak sortzekoa zegoen–, eta hirugarren eta laugarren postuetan, berriz, merkataritza-zerbitzuak eta kreditu eta aseguruaren zerbitzuak zeuden, azpimarragarrienak Eroski eta BBVA erakundeetako markak eta enpresak. Administrazio publikoa sortzea funtsezko mekanismoa izan zen horretarako; gaur egun 90.000 langile ditu –21.500 hezkuntzan, 22.700 osasungintzan, 7.500 polizian eta 2.300 justizian; horrez gain, 18.000 ditu udaletan, eta 7.800 aldundietan, zifra taldekatuenetan–. Hiri-eremuak aldatu eta berritzearen ondorioz, turismoarekin (bi milioi bidaiari sartzen dira urtero gaur egun) eta kulturarekin, eta baliabide higiezinaren zirkulazioarekin lotutako zerbitzuen ekonomia sortu zen. Hiriak berritzea eta gizartea eta ekonomia suspertzea sinonimo bihurtu ziren, batez ere Bilbon, Guggenheim, Euskalduna Jauregia, Abandoibarran egindako jarduerak edo metroa zirela-eta^{xxiv}.

Baina, aurrerapen horiek egin diren arren, Euskadiko kultura ekonomikoak oso industrialak izaten jarraitzen du, eta burdinarekin eta altzairuarekin lotuta dago oraindik. 2001ean, metalurgia eta eraikuntza metalikoak eta makineria industriaren balio erantsi gordinaren %40 ziren. Industrian nahiz ekonomia osoan egon den sektore-dibertsifikazioak eta modernizazioak ikerkuntzaren eta berrikuntzaren esparrua sustatzea ekarri dute. 1986an, Eusko Jaurlaritzako Industria Saialak Euskadiko teknologia-zentroen sarea sortu zuen, Ikerlan, Inasmet eta Labeinen bidez, eta gero Tekniker eta Leiaren bidez. Horiek, enpresa partikularrekin batera, Zamudio (Bizkaia), Miramon (Gipuzkoa) eta Miñako (Araba) teknologia-parkeetan daude. Birmoldaketaren krisiaren urteetan zeregin garrantzitsua izan zuten. Horrez gain, Eusko Jaurlaritzak hainbat urtetarako planak egin zituen, “zientzia-teknologia-industria” katea hobetzeko. Azkena aurkeztu duena 2010. urtetik aurrera martxan jartzeko Zientzia, Teknologia eta Berrikuntzako Plana izan da. Dena den, euskal unibertsitate publikoa

(UPV-EHU) da zientziaren alorreko ekoizpenaren zentro nagusia; izan ere, marka horrekin ekoizten da Euskadiko ikerkuntzaren %96, nahiz eta erakunde horrek I+G+Brako erabiltzen diren baliabide publikoen %21 baino zertxobait gehiago bakarrik gastatzen duen. Euskadi Espainiako bigarren autonomia-erkidegoa da baliabide publiko horiei dagokienez, BPGren %1,44 erabiltzen baitu. Euskadiko ikerketa-eredua gehiago pasatu da Industria Saitetik, unibertsitateenetik baino, eta, beraz, teknologoen kopurua zientzialariena baino handiagoa da. Datuek adierazten dutenez, BPGren gaineko unibertsitate-gastua txikiagoa da Euskadin Espainian eta Europan baino (%0,89 Euskadin, %1,10 Espainian eta %1,26 Europan). Baina badira, zalantzarik gabe, positiboak diren bi erreferentzia: Euskadi da Interneteko erabiltzaile gehien dituen Espainiako eskualdea, eta, Madrilen ondoren, unibertsitateko tituludunen kopuru erlatiborik handiena duena... nahiz eta haietako askok Euskaditik kanpo bilatu behar izaten duten lana.

Alderdizko sistema Euskadin

“Pluralismo polarizatu” izendapena finkatu da Euskadiko alderdizko sistema berriarentzat. Izendapen horren jatorria da bi zatiketa-ardatz daudela –nazionala eta soziala–, eta hainbat aukera alde bakoitzean. Terrorismoaren gaian hartutako jarrera beste ardatz bat bilakatu da, eta probintzialismoak eta kultura politiko handien barruko probintzia-zatiketek ere aukera horiek areagotu dituzte^{xxv}. Errepublikagaraiko “euskal triangelua”^{xxvi} korapilatu egin zen frankismoaren garaian: EAJri zenbait lehiakide atera zitzaizkion ETAk sortutako erreferentzia politikoetan (Euskadiko Ezkerra, Herri Batasuna), eta EAJren zatiketetan bertan gero (Eusko Alkartasuna); Alderdi Sozialistak ezker komunista klasikoarekin (PCE-EPK eta Izquierda Unida-Ezker Batua) eta lehen indar gutxi zuten ezker nazionalistako alderdiekin borrokatu behar izan zuen bere alorrean; azkenik, Euskadiko eskuin espainolistak erakunde jarraiturik gabe jarraitu zuen, eta hainbat marka eta joerarekin aurkeztu zen (UCD, Zentro Demokratiko eta Soziala, Alianza Popular, Alderdi Popularra eta “koalizio popularrak”). Baina triangelu hura, kultura politiko handien arabera aztertuta, berbera da, berez, gaur egun ere: euskal nazionalismoa, ezker ez-nazionalista eta eskuin espainolista. Gainera, hiru horiei laugarren bat gehitu zaie, 1968ko krisi kulturalaren gauzatze bitxi baten ondorioz sortu zena Euskadin: ETArri bidea ireki ziona, baina baita PCren lehiakideak ziren talde komunisten “ezker berri” bati ere, eta

azkenean Herri Batasuna osatu zuena. Horren guztiaren emaitza izan da Eusko Legebiltzarrean egon diren bederatzi legealdietatik zortzitan zazpi taldek izan dutela ordezkaritza, eta hamabi Jaurlaritzetatik hiruk bakarrik izan dutela gehiengo Legebiltzarrean, hau da, aulkien erdia gehi bat baino gehiagoren babesia.

Euskadiko botere autonomikoa (Eusko Legebiltzarrerako hauteskundearen emaitzak, boto baliodunen ehunekoekin eta aulki-kopuruarekin)

Legealdia	1980	1984	1986	1990	1994	1998	2001	2005	2009
EAJ	349.102	451.178	271.208	289.701	304.346	347.958	-----	-----	399.600
b.b. % / aulkiak	38,1/25	42,0/32	23,6/17	28,5/22	29,3/22	27,6/21	-----	-----	38,5/30
EA	-----	-----	181.175	115.703	105.136	108.607	-----	-----	38.198
b.b. % / aulkiak	-----	-----	15,8/13	11,4/9	10,1/8	8,6/6	-----	-----	3,7/1
EAJ-EA	-----	-----	-----	-----	-----	-----	604.222	468.117	-----
b.b. % / aulkiak	-----	-----	-----	-----	-----	-----	42,4/33	38,7/29	-----
HB	151.636	157.389	199.900	186.410	166.147	223.264	143.139	150.644	-----
b.b. % / aulkiak	16,5/11	14,7/11	17,4/13	18,3/13	16,0/11	17,7/14	10,0/7	12,4/9	-----
EE	89.953	85.671	124.423	79.105	-----	-----	-----	-----	-----
b.b. % / aulkiak	9,8/6	8,0/6	10,8/9	7,8/6	-----	-----	-----	-----	-----
Aralar	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	28.180	62.514
b.b. % / aulkiak	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	2,3/1	6,0/4
Nazionalistak	621.093	707.125	787.571	693.837	668.920	751.528	827.416	734.278	536.685
b.b. % / aulkiak	67,0/42	65,0/49	68,0/52	67,0/50	64/47	60,0/43	58,0/43	60,0/42	52,4/36
PP	43.751	100.581	55.606	83.719	146.960	250.580	326.933	210.614	146.148
b.b. % / aulkiak	4,8/2	9,4/7	4,8/2	8,2/6	14,2/11	19,9/16	22,9/19	17,4/15	14,1/13
UA	-----	-----	-----	14.351	27.797	15.722	-----	4.132	-----
b.b. % / aulkiak	-----	-----	-----	1,4/3	2,7/5	1,2/2	-----	0,3/0	-----
UCD/CDS	78.095	-----	40.445	6.680	-----	-----	-----	-----	-----
b.b. % / aulkiak	8,5/6	-----	3,5/2	0,7/0	-----	-----	-----	-----	-----
PSE	130.221	247.786	252.233	202.736	174.682	218.607	253.195	274.546	318.112
b.b. % / aulkiak	14,2/9	23,0/19	22,0/19	19,9/16	16,8/12	17,3/14	17,8/13	22,7/18	30,7/25
EPK/EB	36.845	14.985	12.425	14.440	93.291	70.835	78.862	65.023	36.373
b.b. % / aulkiak	4,0/1	1,4/0	1,0/0	1,4/0	9,0/6	5,6/2	5,5/3	5,4/3	3,5/1
Ez-nazionalistak	295.182	366.903	356.461	322.882	350.901	493.055	586.853	488.045	486.493
b.b. % / aulkiak	32,0/18	34,0/26	31,0/23	31,0/25	34,0/28	39,0/32	41,0/32	40,0/33	48,6/39
Hautesleak	929.051	1.085.304	1.155.815	1.029.457	1.044.085	1.261.790	1.431.996	1.223.634	1.148.697
Parte-hartzearen %	59,8	68,5	69,6	61,0	59,7	70,0	78,9	68,0	64,6
Hautesle-errola	1.554.527	1.584.540	1.660.143	1.687.936	1.749.250	1.795.061	1.813.356	1.799.523	1.776.059

Oharrak:

1. HBren 2005eko erreferentzia EHAkren hautagaitza da. 1998an, Euskal Herritarrok izenaz aurkeztu zen, eta, 2001ean, berriz, Batasuna izenaz. 2009an ezin izan zen inolako siglarekin aurkeztu.
2. Ezker Batuaren botoak nazionalistenei gehitu zaizkie; EPKrenak, berriz, ez-nazionalistei. EB lehenengo aldiz aurkeztu zenean, 1986an, EPK ere aurkeztu zen, eta erdi bana banatzen da kuota (6.750 eta 5.675 boto, hurrenez hurren).
3. Nazionalistei/ez-nazionalistei gehitu zaizkie aulkirik lortu ez zuten alderdien botoak, zegoenaren arabera.
4. PPren kasuan, aurreko erreferentziak Alianza Popular (1980), Alianza Popularrek PDP alderdi kristau-demokratarekin eta Unión Liberal alderdiarekin egindako koalizio bat (1984), eta Partido Liberal alderdiarekin egindako koalizio bat (1986) dira. 2001ean, Unidad Alavesarekin koalizio bat aurkeztu zuen.
5. UCD 1980an bakarrik aurkeztu zen; beste bi erreferentziak CDS alderdiarenak dira.

EAJ ia hasieratik izan zen Euskadiko lehenengo alderdia, eta indarra eman zion era guztietako botere-egiturak kontrolatzeak, publikoak,

pribatuak nahiz “herrikoiak”:Eusko Jaurlaritza, aldundiak, udal gehienak, aurrezki-kutxak, merkataritza-ganberak, futbol-taldeak zuzendaritzak, gizarte-erakundeak...Gainera, Madrilen gehiengo osoak amaitzean, rol kualifikatu bat jokatu ahal izan zuen Espainiako Gobernuekin egin zituen negoziazioetan, nahasi egiten baitziren negoziatio bakoitzean Euskadi osoaren interesak eta EAJren alderdi-izaera soilak.EAJren boto baliodunen ehunekoa %40 inguru zen, eta horrek gizartean ematen zion presentzia hogeita hamarreko hamarkadan izan zuenetik oso urrun zegoen^{xxvii}.EAJ Jaurlaritzako alderdi edo alderdi instituzional gisa osatu zen, eta, aldi berean, erreibindikatibo agertzen zen kanporantz eta baita barrurantz ere; zenbaitetan bere militantzia ugaria (32.000 afiliatu eta 233 Uri Buru Batzar) mobilizatu ere mobilizatu zuen.EA EAJtik zatitzearen ondorioz, une zaila bizi izan zuen EAJk laurogeiko hamarkadaren bigarren erdian:Eusko Jaurlaritzan 32 aulki izatetik 17 aulki izatera pasatu zen, eta 180.000 boto galdu zituen. Haren lehiakideak Gasteiz eta Donostiako alkateak eta Gipuzkoako Aldundia kendu zituzten, 1987an; Arabako Aldundia ere galdu zuen, eta, sozialistekin koalizioa eginez, Buesa sozialista buru jartzea onartu behar izan zuen; ordezkariak gabe geratu zen Europar urte hartako hauteskundeetan, eta EAK aulkia lortu zuen ERCrekin koalizioan eta HBk berak bakarrik lortu zuen; oso alderdi txikia bihurtu zen Nafarroan... Alderdia bere jatorrira itzuli eta alderdi bizkaitar bat soilik bihurtzear egon zen.Baina 1990erako berriro arnasa hartzen hasia zen:Cuerda, Gasteizko alkatea, alderdira itzuli zen karguarekin; hauteskunde autonomikoetan bere lehiakide EAK galdu zuena irabazi zuen; gauza bera gertatu zen aurreko urteko Europako hauteskundeetan ere; eta Euskal Autonomia Erkidegoan lortu zituen Jaurlaritzetara gehitu zuen gero eta txikiagoa zen bere zatiketa, EA, pauso bakoitzean haren izateko arrazoia txikitzen bazen ere.

Denboran iraunaraziko zion zentzu eta espazio politikoa zen Eusko Alkartasunak bilatzen zuena baina aurkitu ez zuena zatiketaren pasioa eta justifikazioa hoztu zirenetik.Sozialdemokrata gisa aurkeztu ziren EAJ kristau demokratatik bereizteko, baina bereizketa hori ez zen nahikoa izan, batez ere ez zuelako Internazional Sozialistaren babesik jaso.Gainera, EAJ Internazional Kristau Demokratatik kanporatua izan zen 2000. urtean, fundatzailea izan arren, internazionalen Alderdi Popularra sartu eta erakundearen izaera aldatu zenean.Eusko Alkartasuna beti egon zen amildegiaren ertzean, Jaurlaritzaren eta, adibidez, independentzia-eskaeren artean; horixe gertatu zen 1991ko irailean, eta, horren ondorioz, EAJrekin

zuen gobernu-aliantza hautsi egin zen. EAK izan zuen bereizgarriena erradikalismo hori izan zen, gero “subiranista” deitu zena, eta haren jatorriko alderdiak konpromisoengatik erabili ezin zuenean erabiltzen zuena. Azkenean, EAren hauteskunde-esparrua botoen %8 baino zertxobait gutxiagora murriztu zen. Gipuzkoan eta Nafarroako eta Arabako tarteko zenbait herritan biltzen ziren haren aldekoak, eta EAJrekin koalizioak egin zituen gero eta ahulago zegoela ezkutatzeko. Azkeneko gertakaria EAren barne-zatiketa izan da, zatitu egin baitira sektore ofiziala –ezker abertzalearekin elkartzera irekita dagoena, hark bide demokratiko eta baketsuak hartzeko– eta Hamaikabat taldea, Gipuzkoako babes tradizionala oinarri duena eta nazionalismo tradizionalarekin batera lan egitearen alde dagoena.

Euskal sozialismoa, Facundo Perezagua eta José Solanok hasia 1886an, PSOEko federazio autonomo gisa sortu zen berriz 1977ko martxoan^{xxviii}. Lehenengo hauteskunde-arrakastek tradizio historiko hori baieztatzen zutela zirudien, baina lauogeiko hamarkadaren hasieran krisi sakon batean sartu zen, HBk gainditu zuenean eta EE hurbildu zitzaionean. Ezkerrean izan zuen nagusitasuna zalantzan jarri zen, eta beste alderdi historiko bat, EAJ, autogobernu-prozesua zuzentzen hasi zen. III. batzarrean (1982) aurretik egondako jarrera ia nazionalistak baztertu egin ziren –1977an, Txiki Benegasek, beste batzuekin batera, autodeterminazio-eskubidea eskatzen zuen pankarta bat eutsi zuen–, eta alderdi sozialak berretsi zituen; horrez gain, "Euskadiren gaia"rekin distantzia jarri zuen, eta Estatutuaren defentsa oso formala egin zuen. Hirietan, industrian, langileen artean eta, neurri handi batean, immigranteen artean zuen hautesle-oinarriak hogeita hamarreko hamarkadako eraginen mapa adierazten zuen (Ezkerraldea, Eibar, Irun), eta hirurogeita hamarreko hamarkadako industrializazioaren aldaketa sozialak gehitzen zitzaizkion (hiru hiriburuak, Errenteria, Lasarte-Oria, Zumarraga...). Gero, 1982ko urrian Felipe Gonzálezek izan zuen garaipenaren haritik, euskal sozialismoak gora egin zuen, ezkerrean zuen nagusitasuna finkatu, eta, oraindik eskuin espainolista sendorik ez zegoenez, euskal nazionalismoaren ordezkoko alternatiba bihurtu zen, bai eta nazionalistak ez ziren guztien babesleku bakarra ere, diskurtso hori izugarri goraipatzen zen urte batzuetan. 1986an Jaurilaritzara ere iritsi izanagatik, eta terrorismoaren aurkako borrokan zuen erantzukizunagatik (ZEN Plana), haren zeregina nazionalisten eskaerei aurka egitea izan zen. Lan hori ez zen beti zuzena izan, deserosoa zen, eta gizarteak ez zuen asko eskertzen, eta gehiegi lotu

zuen euskal sozialismoa “Madrilek Euskadin zuen adar” izatearen ideiarekin; terrorismoaren erresistentziaren aukera zen gehiago Jaurlaritzaren nazionalismoaren alternatiba bat baino. Egoera berri hura zela-eta, V. batzarrean (1988) euskaltzaletzat aitortu zuen bere burua, “1977ko anbiguotasunetan erori gabe”^{xxix}. Ramón Jáuregui Benegas ordezkatu zuen, Ricardo García Damborenea buru zuen sektore antinazionalistenarekin lehia gogor bat izan ondoren. Gero Euskadiko Ezkerraren zati handienarekin bat egin zuen, 1993an, baina horrek ez zuen eragin positiboa izan botoetan. Alderdi haren hautesle izan zitezkeenek ez zuten sinesten oraindik Mario Onaindiak ordezkatzeko ezkerreko nazionalismo demokratikoa sartzeak indartzen zuen euskaltzaletasuna, eta, garai hartan, eskuin espainolista aurrera egiten ari zen Euskadin, eta Felipe Gonzálezek Gobernua, berriz, azkenetan zegoen (ustelkeria-kasuak, GALen epaiak...). Horren emaitza PSE-EE Euskadiko bigarren edo hirugarren alderdi gisa geratzea izan zen, emaitza antzua, ez baitzuen gaitasunik izan alternatiba bihurtzeko nazionalismoak boterearen kudeaketan mende-laurdena eman eta gero ere. Egoera hori erabat aldatu zen Patxi Lópezek euskal sozialismoaren buruzagitza hartu zuenean; izan ere, zeregin garrantzitsua izan zuen zortzigarren legealdian, Ibarretxe lehendakariari Legebiltzarrean oposizioa egin zionean, eta 2009an Eusko Jaurlaritzako lehendakari izendatu zuten PPren aulkien babesari esker.

Ezker demokratikoaren eremuan, PSErekin beste bi alderdi zeuden: Partidu Komunista eta Euskadiko Ezkerra. Partidu Komunista Euskadiko beste alderdi historiko bat zen. 1935ean sortu zen erakunde autonomo gisa, Juan Astigarrabía buruzagi zuela. Juan Astigarrabía Aguirrereren Jaurlaritzako sailburua izan zen, 1937an alderditik kanporatu zuten arte. Euskadira itzuli zenean, 1980an, Euskadiko Ezkerrako ohorezko presidente egin zuten; horrek ezker euskaldunak aurrera egin nahi zuela adierazten zuen, indartuta baitzegoen frankismoaren azken etapan eta trantsizioan ETAk izan zuen protagonismoagatik, eta aukera hori EPK-k adierazten zuen langileen ezkerreko tradizioari gailendu izanagatik. Demokraziaren hasieran, 1977an, EIAren –ETA politiko-militarraren esparrutik irten zen alderdi bat– eta Mugimendu Komunista maoistaren arteko hauteskunde-koalizioa, Euskadiko Ezkerra sortu zuena, nabarmen nagusitu zitzairen komunistei. Hauteskundeetako emaitza onak zirela-eta, nazionalismo ez horren sutsu baten aukera bihurtu zen EE, ezkertiaritasun moderno baten aukera (ez horren sutsua hori ere, eta oso gutxitan klasista), “biguna” alderdi gisa, hirietako kulturadun hautesleetara

iristeko gai, eta pixkanaka-pixkanaka demokratikoa eta terrorismoaren erabat aurkakoa bihurtu zena, nahiz eta Euskadik urte haietan izan zuen tradizio “nazional-leninista”tik eta ETA politiko-militarretik sortu zen^{xxx}. Bide horretan Euskadiko komunisten sektore handiena aurkitu zuen, Roberto Lertxundi buru zuena, eta, 1982an, Euskadiko Ezkerra sortu zenalderdi gisa, elkarketa horren ondorioz. Hautesle askoren “bigarren aukera” izan zen, baina urte haietako gatazka gogorak “boto erabilgarria” eskatzen zuen, eta EE ez zen inoiz ezinbesteko gutxiengo bat baino gehiago izan. Bi Jaurlaritzatan hartu zuen parte, 1991tik 1993ra bitartean, 1990ean hauteskundeetan beherakada bat izan eta gero, eta horrek EEren zentzu historiko eta politikoari buruzko eztabaida piztu zuen, eta, azkenean, PSE-PSOErekin bat egitea ekarri zuen. EEren zati batek ez zuen onartu aukera hori, eta Kepa Aulestia idazkari nagusia buru zuela, Euskal Ezkerra sortu zuen; alderdi hori EAra hurbildu zen, eta, azkenik, desagertu egin zen. Era berean, Santiago Carrilloren jarraitzaileek Partido de los Trabajadores sortu zuten, eta PSEn sartu ziren 1991ko urrian. Baina, Euskadiko Ezkerraren kasuan, agintari batzuk bakarrik gehitu ziren PSEra. Hautesleen zati handi batek ez zien jarraitu. Adierazgarriak dira EE desagertzearekin batera gertatu ziren bi gauza: ETArekin aurkako mugimendu bakezaleek izan zuten bultzada, hortik zetozen pertsonak (Imanol Zubero) buru zirelarik, eta Izquierda Unida-Ezker Batua sortu izana Javier Madrazoren eskutik; bere garaian Bakea Orain erakunde bakezalearen bozeramailea izan zen Madrazo. Klase-arteko borroka komunistatik baino gertuago zegoen justizia sozial kristautik Ezker Batuaren diskurtsoa, eta Euskadirentzako “libreki atxikitako federalismo” konponbideak adierazten duen filonazionalismo lauso batekin, Jaurlaritza nazionalistan gutxiengodun kide gisa zuen presentzia beharrezko eta etengabearekin, Ezker Batuak inoiz ikusi gabeko tarte bat lortu zuen politikan ezkerraren eta euskal nazionalismoaren artean, nahiz eta Jaurlaritzatik irtetea barne-haustura konplexu batekin ordaindu zuen.

Euskadiko eskuin espainolista laurogeita hamarreko hamarkadaren erdialdean baino ez zen hasi zen rol protagonista edukitzen, Aznarren Alderdi Popularra Gobernurako aukera gisa finkatu zenean. Hasieran, UCDeekin, eremu horrek presio terrorista izugarria izan zuen –hainbat militante bahitu eta hil zituzten^{xxxi}–, eta zatiketa zegoen Txus Viana, “Suárezen gizona Euskadin”, ordezkari zuen erreformismoaren eta Estatutuaren aurka zeuden Fragaren jarraitzaileen artean. Gero, UCD desagertzeak eta eskuin espainola etengabeko krisian egoteak eremu

politiko mugatu bat lortzeko borroka ekarri zuen forma askotako Coalición Popular koalizioaren eta Suárezen CDS alderdiaren artean, eta aukera probintzialista bat sorrarazi zuen 1990ean, Unidad Alavesa. Alianza Popular alderditik sortu zen UA, eta hamarkada luze batez boterean nazionalismoa egoteak Araban sortzen zuen ezinegona erantzun politiko bihurtu zuen^{xxxii}. Gasteizko indar politiko nagusi bihurtu zen UA –Gasteizko fenomeno bat zen Arabakoa baino gehiago–, eta Cuerda alkatea garaitu zuen. Indar politiko nagusia izaten jarraitu zuen, harik eta norabiderik gabeko aliantzen politikak –nazionalismoarekin ere egin zituen– babesik gabe utzi zuen arte; orduan PP sortu zen alternatiba sendoago gisa^{xxxiii}. Jaime Mayor Orejaren eskutik sortu zen Euskadin Alderdi Popularra. Alderdiak aurrera egin zuen, batez ere hirietan, gai zelako berriz ere indarberrituta zegoen terrorismoaren aurkako erresistentzia ordezkatzeko, bai eta euskal nazionalismoaren eta haren estrategia subiranista berriaren aurka egiteko ere. Gainera, PPK, PSOEekin batera, ETAren eraso bizi izan zuen, bederatzi zinegotzi hil baitzituen ETAk Euskadin eta Nafarroan 1995etik 2001era bitartean. Horrez gain, hauteskundeetan izandako emaitza onek eta nazionalisten eta ez-nazionalisten artean Lizarrako Akordioaz geroztik sortu zen dikotomiak 1999ko uztailean Gasteizko Udala eta Arabako Aldundia lortzeko aukera eman zioten. Aurrera egite horretan eta tentsio handiko gizarte batean, Mayor Orejak Jaurilaritza nazionalistaren ordezkari aukera bat aurkeztu zuen 2001eko hauteskunde autonomikoetan, arrakastarik izan ez zuena, sozialistak haren mendeko kide zituela de facto. Euskal eskuinak hauteskundeetan eduki zituen emaitzarik onenak izan ziren, boto baliadunen ia %23.

Trantsizio-garaitik Euskadin sortutako kultura politikoetan laugarrena ezker abertzalearena da. ETA du erreferentziazat, eta Herri Batasunak ordezkatzeko du politikan. Alderdi independentista bat da, muturreko nazionalista, eta haren ezkertiaritasunak gaitasun gehiago du laurogeiko hamarkadako sistemaren aurkako adierazpenak egiteko bere kideko sindikatu bat (LAB) bultzatzeko baino, hurrengo hamarkadan egin zuen moduan. Erakundea hauteskundeetarako koalizio gisa sortu zen 1978an hainbat alderditatik (EAE, HASI, ESB, LAIA), baina beti izaera eman diona esku hartzeko hainbat estrategiatan ETAren adar zibila izatea da, adibidez, hasierako “KAS alternatiba”n edo aurrerago sortutako “Alternatiba Demokratikoa”n. Haren militante- eta hautesle-oinarri zabala oso heterogeneoa da, nahiz eta industrializazioak kultura tradizionalak oso

azkar aldatu dituen eremu “landa-hiritarretan” izan babes gehien.Hor sartzen dira Donostia inguruak (Errenteria, Hernani, Oiartzun, Pasaia), Gipuzkoako herriak (Arrasate, Andoain), Gipuzkoaren eta Nafarroaren arteko muga (Tolosa, Goierriko herriak), Bizkaiko kosta (Lekeitio, Ondarroa), edo Arabako Aiara bailara (Laudio).Gipuzkoan hainbat alditan irabazi zituen hauteskundeak.Erakundearen egitura oso konplexua da eta oso garatuta dago; militante-oinarri zabala eta aktiboa du, eta era guztietako errebindikazio-eremuak dinamizatzen ditu (udalak, ekologia, gazteak, emakumeak, ETako presoekin elkartasuna...) ^{xxxiv}.Baina, oinarrizko demokraziaren mekanismoarekin batera, egitura oso hierarkizatua eta zentralizatua erabiltzen du kanpainetan, eta horrek oihartzun handia ematen dio.Hauteskundeetan izan duen presentzia handia –boto baliodunen %15etik %18ra bitartean– ez du normalean esparru horretan erabili, eta bitarteko gisa erabili du nagusiki kalean garatu duen estrategiarako.

“Fikziozko herrialde bat”

1995ean, Gurutz Jáuregui irakasleak artikulu bat argitaratu zuen prentsan izenburu horrekin.Haren ustez, tamalgarria zen hamabost urtez edukitako autogobernuak bere instituzioak finkatu eta gizartean errealtate berri bat sortu eta gero, ez instituzioak ez gizartea ez izatea gai Euskadiko arazoei erantzuteko, Euskadi “fikziozko herrialde bat” bihurtzen zuten arazoei, hain zuzen.Esaldi honetan laburbiltzen zen guztia:“Euskadik etengabe jardunean eta bor-bor dagoen herrialde dinamikoaren itxura ematen du.Baina hori ere fikzioa da.Euskadi, egia esan, hildako bat da” ^{xxxv}.Ikuspegia oso negatiboa zen, baina ongi adierazten zuen Euskadik laurogeita hamarreko hamarkadan hartu zuen inertzia.Nazionalisten eta sozialisten Jaurlaritzak zuen babes zabalak ez zuen lortu oztopo historikoak gainditzetik.Aitzitik, bazirudien terrorismoak eta politika astunak, erregimen baten babesak, gizartearen suspergarri faltak, eta instituzioek gai nagusietan (indarkeria, bizikidetza, balio partekatuak) zuten eraginkortasunik ezak osatzen zuten gris berunkaran geratu zirela guztiak.Ezkortasuna zen nagusi.Urte haietan langabezia masiboa itzuli zen –170.000 langabe zeuden Euskadin, %24ko tasa (1993)–, eta Sestaoko La Naval ontziolako langileak erdira gutxitu ziren; horrek aurreko hamarkadako birmoldaketa gogorarazi zuen berriz.Duela gutxikoak ziren Leitzarango autobiaren ordezkoi bideari buruz EAJk eta HBk egindako

akordioaren oihartzunak. Izan ere, akordio horrek krisi instituzional larria sortu zuen, eta ia Ajuria Eneko Ituna hautsi zuen. Duela gutxikoa zen, halaber, 1991ko Jaurlaritzaren nazionalistaren (EAJ, EA eta EE) porrota; Jaurlaritzaren horrek zortzi hilabete bakarrik iraun zituen, eta, aurreko formula, jeltzaleen eta sozialisten arteko koalizioarena, gomendagarriagoa zela erakutsi zuen. Espainiako gainerako lekuetan zeuden ustelkeria-kasuek Euskadin ere aurkitu zuten tarte bat, eta bi alderdi handiei eragin zieten: Max Center Barakaldon, Azpiegitura Bizkaiko Aldundian, manipulazioa Osakidetzako EPEren azterketetan (“aitortu beharra dago beste batzuk hobeto egin dutela”, esan zuen ahopean sozialista batek, nazionalistak egiten ari zirenaren susmoak baitzituen). GALi buruzko guztia jakin berri zen, eta Lasa eta Zabalen gorpuen hondakinak aurkitu zituzten. ETak Joseba Goikoetxea hil zuen, Ertzaintzako sarjentu nagusia; mugarik gabeko etorkizun kriminala zetorrela iragartzen zuen horrek. ETaren aurkako herri-mobilizazio handien lazo urdina sortu berri zen, Iglesias Zamora ingeniariaren bahiketa zela-eta, eta Bakearen Aldeko Koordinakundeak konkordiaren Asturiasko Printzea Saria jaso zuen 1993an. Baina herri-mobilizazio horri, oraingoan Aldaia enpresariagatik egindakoari, ETaren aldekoek kalean erantzun zioten, eta gizarteko tentsioa muturreraino eramane zuen horrek. Erregea, orduan oposizio buru zen Aznar, eta Herrizaingoko sailburu zen Atutxa hiltzeko asmotan ibili zen erakunde terrorista, edo haiek hiltzen saiatu zen. Lortu zuen Ordóñez zinegotziaren kasuan, Donostiako alde zaharreko taberna batean hil baitzuen. Egia esan, hamarkadaren erdi hartako gauza positibo bakarrak Guggenheim museoko lanak martxan jartzea eta Madrilen eta Gasteizen artean kontzertua berritzeko eta zerga bereziak zerga-sistema pribatibora gehitzeko egin zen akordioa izan ziren, horrek foru-erakundeek zergen bidez biltzen zuten diru-kopurua handitu zuelako, eta, zeharka, Eusko Jaurlaritzak biltzen zuena ere bai. Jaurlaritzaren euskarri zen gehiengo sozial eta politikoak ez zuen gaitasunik gai nagusiak jorratzeko, elkarrekiko leialtasuna eskasa eta hauskorra zelako. Sozialista kritikoenen ustez, haiek Jaurlaritzan zuten presentzia deserosoa zen kide nazionalistentzat, eta ezinbestekoa beste gehiengo batzuk lortzen ez zituzten bitartean. Nazionalistek, berriz, uste zuten autonomiaren garapena Madrilen gobernu-gehiengoak osatzeko behararen arabera negoziatzen zela, edo gainerako autonomia-erkidegoekin berdintzen ari zela, eta horrek zapuztu egiten zuen “Estatuan egoteko modu berezi bat” aurkitzeko nahia, nahi hori ez baitzen inola ere bateragarria gainerakoen tratu berdina

jasotzearekin. Horren ohikoa zen mehatxu nazionalista, Espainiako instituzioekin zuten itunetik aske geratuko zirela instituzio horiek gaizki tratatzen zituztela edo traizionatu egin zituztela sentitzeagatik, martxan jarri zen. Frustrazio-idea horretatik “Estatutuaren irtenbidea agortu” zela eta “normalizaziorako beste aukera batzuk” bilatu behar zirela pentsatzera pasatu ziren. Horrez gain, hamabost urtez botere guztia izan eta boterearen interes politikoak ia berak bakarrik jaso eta gero, agintean zen nazionalismoak ikusi zuen egoza hark ez zuela gizartea gero eta nazionalistago bihurtzen –guztiz kontrakoa: nazionalismoaren botoen ehunekoak beheraka egiten jarraitzen zuen–, baizik eta aldarrikapen garrantzitsuenetako batzuk (euskara, autogobernua, bere polizia...) eguneroko bizitzan normalitzeak lehortu egiten zuela azken helburua lortzeko behar zuen mobilizaziorako pasioa^{xxxvi}. Beharrezkoa zen helburu eta estrategia berriak jartzea. Halaxe hasi zuen nazionalismoak subiranismoarako bidea.

Krisian sartu zen lehenengo akordioa oreka hauskor haren funtsezko pieza bat izan zen: Ajuria Eneko Ituna. Haren inguruan aukakoak ziren bi berrikuntza estrategiko sortu ziren: batetik, Aznarren PP boterera iristean, ETArekin elkarrizketak izatea debekatu eta zigorrak osorik betetzea ezarri zuen –Itunaren testuko 9. eta 10. puntuekin kontraesanean zegoen hori–, eta, bestetik, EAJ presoak sakabanatzearen aurka azaldu zen, hasieran babesa eman bazion ere jarrera horri. Hori guztia zela-eta, espetxe-zigorrei buruzko politika etengabe tirabirak sortzen zituen gai bihurtu zen. Gainera, nazionalistak Itunetik gehiago eskatzen hasi ziren, uste baitzuten Ajuria Enea ez zela bakea lortzeko oinarri bat soilik, Euskadiren normalizaziorako oinarri ere bazela, eta horrek ordura arte egon gabeko garapen politiko bat eskatzen zuela –esparru politiko berria eta presoen sakabanaketa amaitzea–. Itunaren “bigarren fase” deiturikoa zen, eta alderdiek elkarren artean mesfidantza izatea ekarri zuen^{xxxvii}. Baina nazionalismoaren bira estrategikoa lehendik zetorren. Juan María Ollora izan zen lehenengo teorizatu zuena autodeterminazio-eskubidearen eta “erabakitzeko euskal eremu” baten aitortzearen oinarritutako bake-prozesu bati buruz. Beste era batera esanda: nola erakarri ezker abertzalea politikaren (eta bakearen) esparrura, nahiz eta horretarako beti esparru horretan egon zirenak (ez-nazionalistak) baztertu edo bakartu behar izan. Hausnarketa horren garaian nazioartean beste zenbait bake-prozesu ere bazeuden: bilerak Oslon, Israelen eta Palestinaren arteko gatazka konpontzeko; Downing Streeteko Adierazpena, Ipar Irlandako gatazka

konpontzeko. Garai berekoak ziren, halaber, 1995ean Elkarrik antolatutako Bake Konferentzia, EAJren eta HBren partaidetza izan zuena, eta ELA eta LAB sindikatuek batera egindako adierazpena, esparru politikotik tira egingo zuen “hirugarren esparru” sozial bat sustatzen zuena. Hurrengo hilabeteetan, nazionalistek Aznar presidentearekin Gorteetan egin zuten parlamentu-akordioaz haratago, Ajuria Eneko Itunaren gainbehera bizkortu egin zen, eta, 1998ko martxoaren 7an, Itunaren azken bilera egin zen. Aurretik, urtarrilean, Ardanza lehendakariak bere bake-plan pertsonala aurkeztu zuen, alderdien artean Itun zaharraren hamargarren puntuaren garapenari buruzko adostasuna berrezartzen saiatzen zena, elkarren guztiz aurka zeuden bi estrategia zeudenean: elkarrizketaren bidez indarkeria desagerraraztea – errealitatean indar nazionalistak biltzeko prozesu bat bihurtu zena – eta poliziaren bidez ETA garaitzea. Erabateko desadostasun horren ondorioz, alde batean nazionalistak eta bestean ez-nazionalistak geratu ziren: Lizarrako Akordioak irailean ekarriko zuen erabateko haustura sozialaren aurrerapen bat zen^{xxxviii}.

Baina, aurretik, 1997ko uztailan, ETAk hil berri zituenean ELAko afiliatua zen Doval ertzaina, Tomás y Valiente irakaslea, unibertsitateko bulegoan, edota Fernando Múgica sozialista, Donostiako kale batean, erakunde horrek Ortega Lara espetxeetako funtzionarioa 532 egunez izan zuen bahituta, espetxe-zigorren politikan aldaketa bat lortzeko presioa egiteko. Arrasateko industria-nabe bateko makina baten azpian ezkutatutako zuloa kontrolatzen zuten lau ETAkideek oso ongi erakusten dute Hannah Arendtek azaldu zuen eta Euskadin berrogeita hamar urtez terrorismoari eutsi dion “gaizkiaren hutsaltasuna”: nagusien aginduak jaso eta ulertzeaz soilik arduratu eta krimenaren zati abstraktu batean laguntzen zutenena, haien biktimatzat ikusi gabe biktimak baino ez zirenak^{xxxix}. ETAk gauza bera egin zuen Ermuko (Bizkaia) Alderdi Popularreko zinegotzi gazte batekin, Miguel Ángel Blancorekin. Erakunde terroristak espetxe-zigorren politika aldatzea nahi zuen berriz ere, eta, gobernuak amore ematen ez bazuen, bahitua hilko zuela mehatxu egin zuen. Iragarritako heriotza bat izan zen, komunikabideek segundoz segundo transmititu zuten hilketa bat, hainbat euskaldun beste hilketa batzuen itxaronaldi luzeetara itzuli zituena: Burgosko Prozesutik diktadorearen azken heriotza-epaietarakora. Hilketa hari eman zitzaion erantzuna, hilketaren aurretik nahiz ondoren, oso jendetsua izan zen Euskadiko eta Espainiako herri guztietan. Erantzun hartan nazionalistek eta ez-nazionalistek hartu zuten

parte, eta ETArekin biktimen aldeko borrokarekin gero gertatuko zena aurreratu zuen: “nazionalismoaren grabitate-zentroari eraso bat” zen, boterearen monopolioa hautsi zuelako, nazionalismoa besterik ez zegoela ikusarazteko asmoa^{xl}. Horregatik, HB gizartearen eta politikaren normaltasunetik kanporatzeko –eta alkatetzak kentzeko– gehiago elkartzeko hark aste gutxi iraun zuen. Izan ere, nazionalismoa oinarri zuen gatazka –alde edo kontra– berrezarri zen, eta 1988an demokrazia oinarri hartuta hitzartu zenari gailendu zitzaion berriro. Gainera, EAJk ikusi zuen, “Ermuko espiritua” zelakoan, gizarteko zenbait zatik indarkeriari uko egin ziotela, baina, era berean, nazionalismoaren aurkako jarrera ere agertu zutela. 1998an Ermuko Foroa sortu izanak eta urtebete geroago Basta Ya! herritarren ekimena sortu izanak adierazten zuen bazegoela Bakearen Aldeko Koordinakundearen protesta etikoa eta bakezalea gainditzeko prozesu bat, zuzenbide-estatuaren eta Konstituzioaren baieztapen politikoa, hain zuzen; baieztapen politiko hori, Donostian egindako manifestazio jendetsuekin adierazi zenez, nazionalismoaren eta indarkeria politikoaren aurka zegoen aldi berean^{xli}.

Gizarte zatitua

1998ko ekaineko azken egunean, sozialistak Jaurlaritzatik irten ziren, ikusi zenean gehiago bat zegoela Legebiltzarrean (EAJ-EA-Ezker Batua eta HB), Jaurlaritzaren osaerarekin bat ez zetorrena. Fronteak osatuta zeuden: “nazionalista” eta “nazionala”; gero “subiranistak” eta “konstituzionalistak”. Ordurako, EAJ eta EA “etapa berri bat hasteko oinarrizko akordio bat” negoziatzen ari ziren ETArekin, eta azkenean abuztuan izenpetu zuten. Indar nazionalisten aliantza bat egiteko akordioa zen, eta etorkizunean sozialistekin eta Alderdi Popularrarekin konpromisorik ez hartzea eskatzen zuen, “egitura instituzional bakarra eta subiranoa” osatzeko, Euskadiko, Nafarroako eta Iparraldeko lurraldeak bilduta. Egon zen desadostasunen bat bi alderdien artean dokumentuaren “atzealdean”, baina ez zion eragiten erakunde terroristarekin izenpetzen ari zirenen ez funtsari ez formari. Hitzartutakoaren ondorioa bikoitza izan zen: su-eten aldebakarra eta mugagabea ETArekin aldetik, irailaren 16tik 1999ko azaroaren 28ra iraun zuena, hamalau hilabete, hain zuzen; eta Lizarran alderdi, sindikatu eta gizarte-erakunde nazionalistek (EBren Euskadiko federazioa barne) izenpetutako adierazpen bat. Ipar Irlandako bake-akordioaren bertako aplikazioa zen adierazpena; helburua zen

“gatazkari lotuta azaltzen diren indarkeriazko adierazpenik gabe”, gatazka “jatorri eta izaera politikoa duen gatazka historiko” gisa lantzea, nazionalismoaren ohiko ikuspuntu eta alorretan: “lurraldetasuna, erabaki-subjektua eta burujabetza politikoa”. Adierazpena ez zen akordio itxi bat, baina ez-nazionalistak “kanporatzen” zituzten konpromiso esplizitu eta inplizituak –EAJ eta EAK ETArekin zituzten konpromisoak; erakunde terroristarekin itun bat egitearen beraren esanahia– zituen oinarritzat. Eta euskal gizartearen zati hori kanpoan utzi zuten komunitate nazionalista politikoki berreraiki zenean. 1998ko hauteskunde autonomikoetatik atera zen Jauralaritzak –PPk eta HBk inoiz izan zituzten emaitzarik onenak lortu zituzten, eta Ibarretxe izan zen EAJren hautagaia lehendakari izateko– bide hori baieztatu zuen: EAJk eta EAK gobernua osatu zuten, Euskal Herritarroken babesaz zutela itzalean –HBren marka berria zen Euskal Herritarrok, HBko buruzagiak espetxean baitzeuden–, eta legealdirako itun bihurtu zen 1999ko maiatzetik. Bien bitartean, José María Aznarren Gobernuak bake-elkarrizketa formalak izan zituen ETArekin, baina laster agertu ziren mugak: Gobernuak presoez bakarrik hitz egin nahi zuen, eta politika alderdiei utzi nahi zien; ETA eta HBren ustez (orain Arnaldo Otegi zuen buru), subiranotasunari eta lurraldetasunari buruzko eztabaida baten hasiera zen. Beti gertatu izan den moduan, negoziazioa “borroka-esparru, gatazkarako fronte” gisa interpretatua. Diputatuen Kongresuak espetze-zigorren alorrean bake-prozesua aurrera eramateko beharrezko ziren erreformak egiteko eskatu zion Gobernuari. Aldi berean, Aznarren Gobernuak uharteetako espetxeetan zeuden ETAko presoak penintsulara ekartzea onartu zuen, eta alderdiak elkarrizketak hastera animatu zituen. PSOEk babesaz eman zion prozesuari, baina ez zituen onartu haren zenbait alderdi, adibidez, bakearen trukean “eredu politikoa berrikusteko” aukera. Ibarretxe elkarrizketa-mahai bat irekitzen saiatu zen, baina hori ezinezko bihurtu zen kale borroka jarraitzen zuelako. Su-etenaren lehenengo urte-erdian berrehun eraso baino gehiago egin zituen kale borroka. Ertzaintzaren zuzendaritza politikoa eta eraginkortasuna zalantzan jarriak izan ziren. Azkenean, 1999ko udan, ETAk onartzeko zaila zen eskakizun bat egin zien EAJ eta EAri –parlamentu subirano bat aukeratzea zazpi lurraldeetarako, eta ez aurkeztea Gorteetako hauteskundeetara–. Horrek su-etenaren amaiera ekarri zuen, eta EAJ eta EAri egotzi zien porrotaren ardura Aznarren Gobernuari baino gehiago. Gero nazionalistekin egindako isileko akordioaren dokumentuak

argitara atera zituen, eta horrek “konstituzionalistekin” zuten kontraesana areagotu zuen, EAJ talde terroristarekin ituna egitera bultzatu zuten irizpide politikoak onargarriak zirela ikusarazten saiatzen zen bitartean. Hilabete gutxi batzuk lehenago, irailean, Mayor Oreja ministroak su-etena baztertu egin zuen, ETaren “iruzurrezko su-etena” zela esanez, eta ETA su-eten hori berriz armatzeko eta haren interes estrategikoetarako erabiltzen ari zela esanez.

Argi zegoen gizartea zatituta zegoela. 1999ko tokiko hauteskundeak eta gero, nazionalismoak Arabako Aldundiaren eta Gasteizko Udalaren agintea galdu eta PPk irabazi zituen. Horri gehitu egin behar zitzaizkion tradizio sozialista zuten Ezkerraldeko udalerriak (Barakaldo, Portugalete, Santurtzi...) eta Gipuzkoakoak (Donostia, Irun, Errenteria, Eibar, Lasarte...). Euskadin biztanle gehien zituzten hamar udalerrietatik –eta biztanleria osoaren erdia baino gehiago dute– hirutan bakarrik zuen agintea (Bilbo, Getxo eta Basauri). Erakunde bat berritzen zen bakoitzean ere, zatiketa hori ikusten zen: Arabako Vital Kutxa (Jover) edota unibertsitate publikoko errektoretza (Montero) ere eremu nazionalistatik atera ziren^{xlii}. Su-etenen amaierak ia erabateko krisi instituzionala ekarri zuen, bai eta gizartean benetako kolapsoa ere. 2000. urtean ETAk hogeita hiru pertsona hil zituen. Magnizidio batzuek bereziki hunkitu zuten gizartea, Fernando Buesa eta haren eskoltarenak, adibidez. Fernando Buesa Eusko Legebiltzarreko bozeramaile sozialista zen, aurrez lehendakariorde, Hezkuntzako sailburu eta Arabako diputatu nagusi izana; haren heriotzak zatiketa handia sortu zuen Arabako gizartean, EAJk hilketa gaitzesteko manifestazioa Ibarretxeri gehitzeko ekitaldi bihurtu zuenean. Ibilbide luzeko zenbait antifrankista handik, adibidez, López de Lacallek, Gipuzkoako Langile Komisionen sortzaileak, Jáuregui komunista ohiak, gero Gipuzkoako gobernadore zibil izan zenak, edota Ernest Lluch ministro ohiak, ETaren terrorismoaren benetako izaera baieztatu zuten beren heriotzekin. Frente de Liberación Popular alderdiaren sortzaile eta Hezkuntzako eta gero Justiziako sailburu sozialista izan zen José Ramón Recalde irakasleak atentatu batetik bizirik irtetea lortu zuen. Ez zen, ordea, gauza bera gertatu José María Kortaren kasuan, Gipuzkoako enpresarien presidente eta nazionalista bera. Hilketa batzuk bereziki gaitzesgarriak izan ziren, adibidez, Manuel Indiano PPko zinegotziarena; Zumarragan zuen gozoki-denda txiki batean tirokatu zuten. Uda lazgarria izan zen; hainbat hilketa egon ziren, baina ETAk aktibistak ere hil ziren, alde batera utzi gabe kale borrokako ekintzak edota herritar ez-nazionalistek eta beren

alderdiaren bide subiranista kritikatzeko zuten nazionalistek (Guevara, Arregi...) bizi zuten jazarpena. Inor ez zegoen salbu: terrorismo selektiboa zen ekintzan, eta mugagabea biktimei zegokienez.

Egoera hori zelarik, Ibarretxe Eusko Legebiltzarrean gutxiengo izatera itzuli zen –EHk babesa kendu zion irailan–, eta Aznarrek gehiengo osoarekin irabazi zituen hauteskundeak, terrorismoaren aurkako politika indartzea zuela programan. Abenduan, PSOEko idazkari nagusi berriak, José Luis Rodríguez Zapaterok, “Askatasunen aldeko eta Terrorismoaren aurkako Itun” batera eramane zuten Alderdi Popularra, gai hori hauteskundearen eztabaidatik ateratzeko –“GAL kasua”ren erabileraren ondoren–, une bakoitzean Gobernuan zegoen alderdiak jartzen zuten terrorismoaren aurkako zuzendaritzari babesa emateko, indarkeriak lorpen politikorik ez zuela ekarriko baieztatuz, eta Euskadiko nazionalistek hasi zuten bide subiranista hori utzarazteko. Alderdien Legea etorri zen gero, 2002ko ekainean, eta Batasuna (HBren azkeneko marka) ilegaltzat jotzea eragin zuten, indarkeriari babesa emateagatik. Bi alderdi nagusien arteko bat-etortze hura urrunago eramateko, “Mayor Oreja formula” proposatu zuten Gobernuak. Formula horren helburua ETAri presioa egitea zen, baina baita nazionalistak boteretik kentzea ere. Hala, gizartean izugarritzko sumina zegoela –2001ean beste hamabost hilketak egon ziren–, eta Euskadi zatituta zegoela, maiatzeko hauteskunde autonomikoetan *sorpasso* historiko bat ikusteko aukera zegoen. Ez zen hala izan. Parte-hartzeak marka guztiak hautsi zituen –%79–, eta erakutsi zuten abstentzioaren aukera ez zela ez-nazionalistena bakarrik izan. Aitzitik, motibazio gutxieneko nazionalistak botatu egin zuten aldi hartan, aurkako lehendakari bat izateko mehatxuak bultzatuta, horixe sustatu baitzuten komunikabideen dramatismo handiko presio batek. Arzalluzek adierazi zuten beldurrak botatzera ateratzea zuela “euskaldun ona”, berriz ere nazionalistekin bakarrik lotua. Ez-nazionalisten botoaren proportzioa ere historikoa izan zen, baina ez zen nahikoa izan aldaketa sortzeko. Ibarretxe ez zen gai izan orduan ere gehiengoa osatzeko Legebiltzarrean EArekin eta Madrazoren Ezker Batuarekin. Ez zen ezer konpondu. Uda amaitzean, Ibarretxek adierazi zuten asmoa zuela “Euskadiko Erkidegoaren Estatutu Politikoa” gauzatzeko –hala egin zuten, Batasunaren boto bultzekin, 2004ko abenduan–; azkeneko urteetan nazionalismoak izandako itxaropen subiranistak era juridikoan laburbiltzen zituen estatutu hark –“Espainiako Estatuarekin askatasunez elkartutako” erkidego gisa–. Ez-nazionalistak ez ziren joan Legebiltzar-

batzordera. Azkenean, proposamena Gorteetara iritsi zen 2005eko otsailean, eta gehiengo zabalak (gehiengo osoa) ez zuen onartu. Ordurako, sozialistek 2004ko martxoko hauteskunde orokorrak irabaziak zituzten, Madrilen ia berrehun hildako eragin zituen atentatua baino hiru egun geroago. PPren Gobernuan zehar martxan jarri ziren neurri judizial eta politikoen eraginkortasunak –bitxia bada ere, era horretako indarkeria babesten zuen aukera politiko bat era normalizatuan ez hartzea, ilegaltzat jotzea, eta instituzioen esparrutik kanporatzea^{xliii}–; New York, Madril eta beste toki batzuetan islamistek egindako atentatuak nazioan eta nazioartean sortutako hunkipenak; etengabe komandoak desegiten ari zen poliziaren presioak; ETA Europako talde terrorista bakarra izateak –behin IRAk utzi eta gero–; eta Rodríguez Zapateroren Gobernuarekin hasten zen egoerak, indarkeria desagerrarazteko aukera berri bat ekarri zuten. Azkeneko hilketa, adibidez, 2003ko maiatzean izan zen. 2004ko azaroan, Batasunak –Otegik adierazita– gatazka “kaletik negoziazio-mahaira” eramateko asmoa azaldu zuen Anoetako ekitaldian (Donostia); alderdi horrek Euskadiko gizartearen aniztasuna onartzen zuen lehenengo aldia zen. Ordurako Patxi López buru zuten Euskadiko sozialisten estrategia berria, berriz, blokeen politika hautsi eta Eusko Jaurlaritzan nazionalistak ordezkatzeko zen –eta halaxe gertatu zen 2009ko udaberrian–, 2001eko dramatismoa sortu gabe. 2005eko hauteskundeek ezaguna zen egoera bat ekarri zuten berriz ere: berdinketa hiruko nazionalistaren eta ez-nazionalisten artean, gutxiengoa Eusko Jaurlaritzan, eta EHAK alderdiak ordezkatzeko ezker abertzalea aldizka parte hartzen Eusko Legebiltzarrean. Gizarteko tentsioa gutxitzeak, ETA ahultzeak, eta HBk instituzioetatik kanpo zuen egoera zailak, talde terroristaren su-eten berri bat ekarri zuten, terrorismoa amaitzeko eta Euskadiko politika eta gizartea normalizatzeko prozesurako egoera berria. Baina, ustekabea eta talde terroristak aurrez abisurik eman gabe, lehergailu indartsu batek eztanda egin zuen Barajas aireportuko T4 terminaleko aparkalekuan, 2006ko abenduaren 30ean, Madrilen. Ekuadorreko bi langile gazte hil ziren, eta hilketa terroristarik gabeko hiru urte eta erdi amaitu zituen, bai eta bake-itxaropenak ere. ETAk bere aldetik bakarrik su-etena hautsi izanak ondorioak izan zituen talde terroristarentzat, argi geratu baitzen elkarriketarako adierazi zuen nahia ez zela benetakoa, eta taktikoa bakarrik izan zela. ETAn “buruzagiak” etengabe atxilotu izanak ahuldu egin du taldea azken hilabete hauetan, eta, horregatik, 2010eko irailean beste su-eten bat hasi zuen. Oraingoan, gizarteak eta politikariek emandako

erantzun orokorra eszeptizismoa izan zen, eta indarkeria baldintzarik gabe uzteko eskatu zioten ETari, ezker abertzalearen gero eta zati handiago batek ere eskatzen zion moduan.

Zalantzazko modernitatea

Dena den, XXI. mendearen hasieran Euskadiren arazorik jasanezinena indarkeria terrorista bada ere, arazorik handiena herritar guztiek balio komunak ez edukitzea da. Horrek ez die uzten herritarrei gizarte aberats eta aurreratu honen aukerak garatzen eta gozatzen. Euskal nazionalisten artean nahastea dago, oraindik ere uste baitute demokraziarako trantsizioa haien azken helburu politikoak lortzea zela; hau da, Espainiaren autodeterminazio berezi batetik abiatuta subiranotasuna lortzea. Ez da harritzekoa, beraz, behin eta berriz egitea erreferentzia “bigarren trantsizio” edo “trantsizio amaitu gabe” bati^{xliv}. Nazionalismoak, adibidez, garapen osoa lortzeko falta zaiona salatzen, ez zuen ospatu mende-laurden batez gobernatzeko balio izan zion Estatutua, eta gaur egun oposizioak —orain boterean— bakarrik ospatzen du, hasieran Estatutuaren aurka zeuden batzuk ere tartean direla. Nortasunaren arazoak, azkeneko urteetan mundu osoan areagotu denak globalizazioaren ondorioz, neurri jakin batzuk ditu; izan ere, herritarren heren batek euskaldun bezain espainiartzat du bere burua, eta beste heren batek euskalduntzat bakarrik, eta proportzio horiek ez dira aldatzen. Horregatik, heren bat independentziaren alde dago^{xlv}. Alde horretatik, indarkeria amaitzeak ez du Euskadiren normalizazioa ekarriko, ez baldin badute jarrera politiko guztiek onartzen Euskadiko herritarrek indarrean dauden lege demokratiko aldagarrien arabera adierazten duten nahiaren mende bakarrik dagoela etorkizuna. Baina, hori guztia alde batera utzita, Euskadiko gizarteak, laurogeiko eta laurogeita hamarreko hamarkadako krisia gainditu ondoren, gizarte aberatsa da. Abantaila askoko autogobernu fiskala du, eta, herritar bakoitzeko ia hogeita hamabi mila euroko errenta; horrek posizio pribilegiatuan jartzen du Europako eskualdeen artean, eta eskualde batzuk baino ez daude Euskadiren gainetik: Paris, Italiako iparraldekoak, Alemaniako hegoaldekoak, eta Britainia Handiko, Irlandako, Herbeheretako eta Eskandinaviako hainbat eskualde. Dena den, Espainiako gainerako eskualdeekin errentan eta garapenean zuen aldea gutxitzen joan zen azkeneko hamarkadetan. Terrorismoak eragin negatiboa izan du hor: BPGn lortu ez diren hamar puntu, hain zuzen^{xlvi}.

Azkenik, kultura da gizarte dinamiko eta plural honen errealitatea, batzuetan zatituta dagoen gizarte honena, ondoen adierazten duena, kultura-unibertsoa ulertzeko modu itxi batean. Historian zehar, euskarazko euskal kultura eta gaztelaniazko euskal kultura egon dira batera Euskadin. Lehenengoa txikiagoa izan da edo baztertua izan da azken mendeetan, baina indartu egin da hogeita bost urte hauetan. Euskara prestigidun hizkuntza bihurtu da euskaldunen artean. Botere publikoek politika eta baliabide ugarirekin babestu dute, gizarteak bultzatu egin du (Korrika, 1980az geroztik), enpleguak lortzeko eta gizartean aurrera egiteko euskaraz jakitea sustatu zen bere garaian, eta, batez ere, hezkuntza-sisteman eta komunikabideetan (EITB) orokortzearen bidez garatu da. Hori guztia dela eta, gaur egun herritarren herenak euskalduntzat du bere burua, eta gazte gehienak elebidunak dira. Horrek egoera egokia sortu du Euskaditik kanpo ere ezaguna den euskarazko literatura sortzeko^{xlvi}, eta hainbat hizkuntzatar itzuli dira egile batzuk: Saizarbitoria (*Ehun metro, Hamaika pauso*), Atxaga (*Obabakoak, Gizon abere bakardadean*), Lertxundi (*Hamaseigarrenean, aidanez, Otto Pette*), Sarrionaindia (*Ni ez naiz hemengoa*), Urretabizkaia (*Zergatik Pampox* edota *Maitasunaren magalean* poema-bilduma; Kritikaren Sari Nazionala 1982), Mújica, Felipe Juaristi, Oñederra, Landa, Elorriaga... Atxaga, Elorriaga eta Kirmen Uribe Narratiba Sari Nazional bana irabazi dute azkeneko urteetan (1989an, 2002an eta 2009an, hurrenez hurren). Sarituen zerrenda horri Jon Juaristi eta Anjel Lertxundi gehitu behar zaizkio Saiakera Sari Nazionala irabazteagatik, 1998an eta 2010ean. Sarituak izan dira, halaber, 2006an, gaztelaniaz idatzi duten beste euskal literato batzuk ere, esaterako, Ramiro Pinilla (*Las cenizas del hierro*) edota Raúl Guerra Garrido (Letren Sari Nazionala; Gabriel Celayak jaso zuen 1986an). Espido Freire izan zen 1999an Planeta Saria jasotzen gazteena, *Melocotones helados* lanarekin, eta Fernando Marías bilbotarrak Nadal Saria eskuratu zuen 2001ean. Horiez gain, gaztelaniaz idazten duten beste hainbat idazle ospetsu daude (batzuetan euskaraz ere idazten dute, Zalduaren kasuan, adibidez), hauek besteak beste: Ugarte, Altarriba, Aramburu, Fernández de la Sota, Bas, Bermejo, Amezttoy, González San Martín edota Jon Juaristi eta Murua poetak.

Baina, zalantzarik gabe, Euskadiren marka kulturalik handiena 1997an Bilbon ezarri zen Guggenheim frankiziarena da. Frank Gehryren eraikin ikusgarriarekin, birmoldaketaren garaiko Bilbo goibel hura suspertu du, eta hiri berriaren oinarritzko ikono bilakatu da. Beste kontu bat da

horrek, batzuetan kritikatzeko moduan, nazioarteko artisten ezagutza ekartzeko balio izateaz gain, bertakoak zabaltzeko ere balio izatea. Guggenheim baino lehen, Euskadiko arteak eta artistek beste erreferentzia batzuk izan dituzte, aurretik zeuden beste zentro ospetsu batzuk: Bilboko eta Gasteizko Arte Ederren Museoak, eta Koldo Mitxelena Donostian, Rekalde Aretoa eta Arteleku Bilbon, eta garai bateko Amerika Aretoa Gasteizen. Gero, izaera desberdineko zentroak etorri ziren, adibidez, Artium eta Montehermoso Gasteizen, BilboArte Bilbon, Chillida Leku Hernanin eta 1999an irekitako Kursaal eta Euskalduna auditoriumak, eta zentro horiek osatu dute Euskadik kulturaren eta artearen esparruan zuen azpiegitura. Arte plastikoetan aipagarrienak gaur egun gure artean ez dauden Chillida eta Oteiza dira, eta aipagarria da, halaber, Euskadiko artean izan duten eragina eta nazioartean lortu duten ospea. Bi horiez gain, beste egile aipagarri asko egon dira azkeneko bi hamarka eta erdian zehar: Nagel, Badiola, Urzay, Ibarrola, Mendiburu, Basterretxea, Ferrer, Sistiaga, Ortiz de Elguea, Iñurrieta, Irazu, Zumeta, Morquillas, Roscubas anaiak, Moraza, Lazkano, Bados, Iglesias, Irazábal, Álvarez Plágaro, Meana, Román, Illana, Cerrajería, Ballestín, Girbau, Amondarain, Marcote, Hernández Landazábal, Koko Rico, Melguizo, Aláez, Javier Pérez, Ruiz de Infante edota azken belaunaldia, Maider López, Ibon Aranberri, Asier Pérez, Itziar Okariz, Jon Mikel Euba, Sergio Prego, Naia del Castillo eta Asier Mendizábalek osatua. Arkitekturan Peña Ganchegui da aipagarriena, baina ezin ditugu alde batera utzi Ercilla, Galarraga, Arroyo, Ábalos, Amann, Herrero, Catón, Marimón, Apraiz... Komikia garapen handiko generoa izan da, eta izen ospetsuenak Murillo (“Simonides”), Ibarrola edota Muro Harriet eta Altarriba gidoilariak dira (Altarribak Kataluniako Sari Nazionala eta Bartzelonako Aretoaren Saria jaso zituen 2010ean). Belaunaldi gazteago batekoak dira Mauro Entrialgo, “Álvarez Rabo”, Orue, Valverde edota Vergara, eta are gazteagoak dira Valenzuela, Isasi eta Alzate. Alberto Schommer argazkilari gasteiztarra klasikoen artean dago jada, baina ezin ditugu ahaztu Aitor Ortiz, Sanmillán, Koch eta Albajar. Antzerkigintzaren erreferentzia historikoa izan da Luis Iturri, Akelarre taldearen buru, eta Arriaga Antzokiko zuzendari gero. Karraka, Geroa, Denok eta Orain izan ziren laurogeiko hamarkadako konpainiak, eta Tanttaka, Bekereke, Legaleón eta Ur (Sari Nazionala 1993an) laurogeita hamarrekokoak. Beste izen ospetsu batzuk Barea, Obregón, Panera, Armengod, Aguirre, Belástegui, Gómez, Bernués eta Pimenta izan dira. Demokraziaren hasierako “euskal

zinemagintza berriko” zuzendari aipagarrienak Uribe (*Mikelen heriotza*), Armendáriz (*Tasio*), Olea edota Eceiza izan ziren, eta Elías Querejeta ekoizle eta gidoilaria, berriz, ibildide handi eta luzeen aduenetako bat. Gero Euskadiren problematikarekin eta irudiekin lotura gutxiago zuen zinemagintza bat, eta, beraz, zabaltzeko aukera gehiago zituen, sortu zen. Aurreko izenez gain, talde horretan beste batzuk ere baditugu, besteak beste, Bajo Ulloa (*Tximeleta-hegoak*, *Ama hila*; *Airbag* gero), Alex de la Iglesia (*Piztiaren eguna*), Medem (*Behiak*) edota Calparsoro (*Salto al vacío*). Antzeko prozesu bat egon zen musikagintzan ere. Hasiera batean euskal kantautoreak (Laboa, Lertxundi, Lete, Artola, Iriondo, Imanol, Valverde) eta folkaren eta pop-rockaren arteko bakarlari eta taldeak (Oskorri, Itoiz, Errobi, Ordorika) izan ziren, gero laurogeiko hamarkadako “Euskal Rock Erradikala” deiturikoa sortu zen (*Hertzainak*, *Cicatriz*, *La Polla Records*, *Soziedad Alkoholika*, *Eskorbuto*, *Kortatu*—gero *Negu Gorriak*, *Muguruza* anaiekin, laurogeita hamarreko hamarkadan—, *Potato* edota *Zarama*), eta, horren ondoren, pop-musika Donostiako *Duncan Dhu* eta *La Oreja de Van Gogh* taldeen eskutik eta Alex Ubagoren eskutik. Musika kultuan azpimarragarrienak Carmelo Bernaola musikagile zendua, Juanjo Mena zuzendari gaztea, eta Ainhoa Arteta opera-abeslaria dira. 1982an, Eusko Jaurlaritzak Euskadiko Orkestra Sinfonikoa sortu zuen.

Euskal gizartearen modernizazio horren barruan, prentsa idatziak erabateko eraldaketa izan du. Estatuko komunikabideak, diktaduratik zetozenak, desagertu egin ziren, eta desagertu egin ziren, halaber, egoera demokratiko berrira moldatzeko gai izan ez ziren zenbait egunkari historiko ere, *La Gaceta del Norte*, adibidez. Bilboko *El Correo Español* eta Donostiako *El Diario Vasco* egunkariak, berriz, lortu zuten aurrera egitea, eta irakurrienak bihurtu ziren alde handiz. Vocento taldearen euskarri bihurtu ziren; Vocento taldearen barruan Espainia osoko hainbat egunkari, irrati (Punto Radio) eta telebista orokorrak (Tele 5) eta tokiko telebistak daude. Prentsa idatzi ez-nazionalistaren nagusitasun horren aurrean, nazionalistek beren komunikabideak sortu zituzten 1977an. EAJk *Deia* sortu zuen, eta ezker abertzaleak, berriz, *Egin*. 1998an itxi egin zuten *Egin*, ETArekin lankidetzan aritu izana leporatuta, eta urtebete geroago *Gara* sortu zuten haren ordez. Agintari judizialek euskarazko egunkari bakarra ere itxi zuten, *Egunkaria* (1990ean sortua), gero *Berriak* ordezkatu zuena. Euskadi unibertsitate publikorik gabe egotea —Euskadiren hutsune historiko bat, Deustuko jesuitek eta Espainiako beste unibertsitate batzuek (Valladolid, Salamanca, Madril) bete zutena— 1980an amaitu zen, Euskal

Herriko Unibertsitatea sortu zenean. Unibertsitate gaztea zen, gatazken erresonantzia-kaxa, izaera orokorrekoa, Euskadik ez zuen unibertsitate-tradiziorik, eta euskal gizartearen zati batek industriaren praktizismora jotzen zuen, baina, hala ere, EHU erakunde nagusietako bat bihurtu da, guztien artean zeharkakoena eta integratzaileena, eta botere publikoen presioetatik independenteena. Hiru probintzietan dituen campusetan berrogeita hamar mila ikasle eta hogeita hamar zentro ditu. EHUko geletan hainbat irakasle ospetsuk eman dituzte edo ematen dituzte eskolak, haietako asko eragin handikoak gizartean (Mitzelena, Tuñón de Lara, Etxenike, Goñi, Barandiarán, Fusi, Aróstegui, Jáuregui, Juaristi, Blanco Aguinaga, Caro Baroja, Azua, Savater, Echeverría, Sánchez Mazas, Gómez Pin, Arteta...). ETAren terrorismoak gogor eraso zion laurogeita hamarreko hamarkadan eta bi milako lehenengo urteetan, eta EHUko zenbait irakaslek utzi egin behar izan zuten. Mondragon Korporazioak, berriz, Mondragon Unibertsitatea sortu zuen Deba Garaian (1997).

Zazpi herritan biltzen dira Euskadiko biztanleen erdia baino gehiago. Euskadi hiri handi bat da gaur egun –Atxagak sortutako “Euskal hiria” adierazpena–, eta herritarren ehuneko laurogei hamar mila biztanle baino gehiagoko herrietan edo hirietan bizi da. Hortaz, gizarte oso moderno eta dinamikoa da, eta, era berean, nortasun-ezaugarri oso indartsuak eta konplexuak ditu, komunak eta kontraesankorrak aldi berean, eta, beraz, modernitatea eta tradizioa batera bizi dira; hortik sortzen da euskal idiosinkrasia, bai eta barneko eta kanpoko harremanen betiko arazoa ere.

BIBLIOGRAFIA

- AGUIRRE, R.: *El túnel vasco. Democracia, iglesia y terrorismo*, Alegia, Oria, 1998.
- ARREGI, J.: *La nación vasca posible. El nacionalismo democrático en la sociedad vasca*, Bartzelona, Crítica, 2000.
- ARZALLUZ, X.: *Así fue*, Madril, Foca, 2005.
- BARBERÍA, J.L.; UNZUETA, P.: *Cómo hemos llegado a esto. La crisis vasca*, Madril, Taurus, 2003.
- BIZKARGUENAGA, I.: *Historia del Gobierno Vasco contada por sus consejeros (1980-1998)*, Oñati, Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea, 2001.
- CASTELLS, L. eta CAJAL, A. (ed.): *La autonomía vasca en la España contemporánea (1808-2008)*, Madril, Marcial Pons, 2009.
- ELORZA, A.: *Historia de ETA*, Madril, Temas de Hoy, 2006.
- GARAÍKOETXEA, C.: *Euskadi: la transición inacabada. Memorias políticas*, Bartzelona, Planeta, 2002.
- GURRUTXAGA, A.: *Del PNV a ETA. La transformación del nacionalismo vasco*, Donostia, Haranburu, 1996.
- JÁUREGUI, G.: *Entre la tragedia y la esperanza. Vasconia ante el nuevo milenio*, Bartzelona, Ariel, 1996.
- LLERA, F.J.: *Los vascos y la política*, Bilbo, EHU, 1994.
- (zuz.): *Euskobarómetro. Estudio periódico de la opinión pública vasca*, Bilbo, EHU, 2006.
- MATA, J.M.: *El nacionalismo vasco radical. Discurso, organización y expresiones*, Bilbo, EHU, 1993.
- MONTERO, M.: “La transición y la autonomía vasca”, hemen: UGARTE, J.: *La transición en el País Vasco. Historia y memoria*, Bilbo, EHU, 1998, 93.-120. or.
- ONAINDÍA, M.: *Guía para orientarse en el laberinto vasco*, Madril, Temas de Hoy, 2000.
- *El aventurero cuerdo: memorias (1977-1981)*, Madril, Espasa, 2004.
- PABLO, S. DE; MEES, L.: *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco (1895-2005)*, Bartzelona, Crítica, 2005.
- RECALDE, J.R.: *Fe de vida*, Bartzelona, Tusquets, 2004.
- RIVERA, A.: “La transición en el País Vasco: un caso particular”, hemen: UGARTE, J.: *La transición en el País Vasco. Historia y memoria*, Bilbo, EHU, 1998, 79.-91. or.
- “Las limitaciones de una transición”, hemen: ARBAIZA, M.: *La cuestión vasca. Una mirada desde la Historia*, Bilbo, EHU, 2000, 173.-184. or.
- UNZUETA, P.: *Los nietos de la ira. Nacionalismo y violencia en el País Vasco*, Madril, El País/Aguilar, 1988.

**V.6.4 baliabidea (IRAKASLEAK): portadak eta titularrak, informazio
osaqarria.**

ARRI MARTÍNEZ, AGUSTIN; EGAÑA GIMÉNEZ, ARRATE; LUNA ARCOS, FRANCISCO:
Colección materiales curriculares, 50. Taller de Prensa, E.J. - G.V., Bilbao 1997.



portada titulares mat complem
Adobe Acrobat 7.0 Document
3.038 KB

karpeta pertsonala

HELDUEK KONTATU DIDATENA

Helburuak

- 80. hamarkadaren aspektu deigarriren bat birstortzea
- Hurbileko historiari buruzko interesa sustatzea, familiaren biografiarena.

Jardueraren deskripzioa

Hasieran, ikasleek lana egiteko helduekin izan dituzten elkarrizketatik, aspektu interesgarrienak apuntatuko dituzte. Oroigarriren bat, argazkiren bat, garaiko egunkariaren zerbait, ... har daitezke.

Ondoren, eskatuko diegu seinalatzeko "gaur egun guztiz desberdin bizi den aspekturen bat"

Amaitzeko, galdera honi erantzungo diote: nola bizi izango da hori bera, gaurtik 30 urteetara? Non irudikatzen duzu zure burua?

V.6.CP baliabidea

Helduek kontatu didatena

Helduekin izan dituzun elkarrizketan agertu diren aspekturik interesgarrienak apunta itzazu. Oroigarriren bat, argazkiren bat, garaiko egunkariaren zerbait, ... har ditzakezu, pertsona horiek historia egin dute, egunerokoa, hurbilekoa, hona ekarri nauena, hain zuzen ere.

Hau, GAUR EGUN, horrela bizi izaten da, guztiz desberdin:

NIRE BURUA, gaurtik 30 urteetara, honela ikusten dut

Eta hori, ETORKIZUNEAN, honela bizi izango da:

V.7.1 jarduera

ARTILE MATAZA.

Helburuak

- Taldeko pertsonen artean segurtasun eta konfiantza giro bat sortzea.
- Biolentzia jasan duten edota jasan izaten duten pertsonen testigantzen entzute aktiboa prestatzea.
- Mezu positiboak indartzea.
- Bortizkeria eta giza eskubideekiko begirunerik eza arrazoitzen duten jokabideen sentimendu-adierazpenak "lantzea" –garbitzea, eraldatzea, eragozteak–, ez bakarrik bakearen aurkakoak direla, baina baita espresuki biktimizatzen dutelako ere (mota horretako jokabideak dira, besteak beste, gorrotoa, pertsona bat bere pentsaera politiko legitimoa dela eta baztertzea, edo hisia).

Jardueraren deskripzioa

Pertsona guztiak talde handi batean bilduta, elkarri mataza botako diogu artileari eutsiz eta mataza hurrengo pertsonari botaz ZERBAIT POSITIBOA opa diogun bitartean.

Azkenean artilezko hariak eusten dituen eskuak altxatu eta sare handi bat osatuko dugu; sare horrek taldea babestuko du. Eskolak segurtasun eta konfiantzazko toki gisa duen garrantziaz mintzatuko gara, pertsona guztien erritmoak eta sentimenduak errespetatzen baitira pertsona horiek ere norbanakoen giza eskubideekiko begirunea erakusten badute, beti ere.

Hori da gure sentimenduak askatasunez adierazten uzten digun eta babesten gaituen sarea. Taldearen babesa dugunez, konfiantzaz espresa gaitezke, eta gure belarri eta bihotzak beste pertsona batzuen sentimendu eta beharrei ireki diezazkiekegu, beraiekin egon, lagundu eta justizia eta berradiskitzearekin konpromisoa hartu.

Hausnarketa

- Nola sentitu zara?
- Zenbateraino egiten zaizu erraza beste pertsona positiboki baloratzea?

Materiala

- Artile mataza

V.7.2 jarduera
TESTIGANTZAK ENTZUTEN
Helburuak

- Biktimen testigantzak errespetuz eta jarrera irekiz entzutea, bai haien kontaketei dagokienez, bai haien minari eta gainditze-ahaleginari dagokienez, eredu diren aldetik .
- Bere esperientziatik hitz egiten digun pertsonaren lekuan jartzea .
- Norberarengan identifikatzea bizipen horiek sortzen dituzten sentimenduak .

Jardueraren deskripzioa

Jarraian, hainbat bortizkeria-moten testigantzak irakur daitezke: ETaren bortizkeria terrorista, M11-ko bortizkeria terrorista eta genero-bortizkeria. Garrantzitsua da ikasleek hainbat bortizkeria-mota landu eta horien arrazoiak, ondorioak eta abar aztertu ahal izatea.

Prozesu osoak, 50 minutuko saio bat baino gehiago behar du; batez ere, testigantza bat baino gehiago lantzen badira. Hori dela eta, ikuspegi globala beharrezkoa da eta denbora ondo kudeatzea ere bai.

Jarduera horretarako puzzlearen sekuentzia metodologikoa erabiliko dugu. Horretarako bi multzo behar ditugu: «oinarrizko taldea» edo ohikoa (heterogeneoa) eta «adituen taldea» (homogeneoa). Lehendabizikoak sortzean heterogeneitate maila gorena lortzen saiatuko gara (gaitasun maila, interesak, sexua...). Hobe da horiek ohiko taldeak izatea, hain zuzen, denboran egonkorra izateari esker izango baitu taldeak nahikoa identitate eta gaitasun bere lanak fruitua eman dezan.

Talde osoa seiko taldetan (edo gutxiago taldea txikia bada) banatuko dugu "oinarrizko taldeak" osatzeko. Indarkeria sufritu edo sufritzen duten pertsonen testigantzekin lan egingo dugula azalduko diegu ikasleei. Horrez gain, testigantza horien hainbat aspektu jorratuko ditugula aurreratuko diegu.

Taldeko partaide bakoitzak 1etik 6rako zenbaki bat izango du (gutxiago balira, kopuruaren arabera). Geroago, zenbakien arabera aditu taldeak osatuko dituzte. 1 eta 2 zenbakia duten taldeei lehendabiziko tresna emango diegu (EAT1), 3 eta 4 taldeei bigarrena (EAT 2) eta 5 eta 6 zenbakia dutenei (EAT 3).

Entzuteko testigantzak aukeratuko bagenitu, norberari dagokion edota dagozkion testigantzak emango dizkiogu idatziz eta gero ekingo diogu entzuketari. Bestela, talde bakoitzean, ikasle batek irakurriko du testigantza ozenki. Irakurri ala entzun aurretik «irakurketarako tresnak» eman eta azalduko zaizkie eta entzuten doazen neurrian betetzen joango dira.

Behin testigantzak entzunda, norberak bere fitxa osa dezan denbora ematen dugu.

(saio batean ez badago denborarik jarraitzeko, orain eten egiten dugu)

Hausnarketarako tarteaz uzten dugu. Ondoren, talde bakoitzean idazkari bat izendatuko dugu, eta taldeko kide bakoitzak eginiko ekarpena bilduko du hark «Nire taldea» fitxan. Emaizak gelako panelean jarriko dira. Une honetan ez da eztabaidatzen ez epairik ematen, izan ere, fitxa honetan jasotako iritzi eta sentimenduak norberak sentitzen duenaren eta testigantza entzuteak iradoki dionaren isla baitira. Hala eta guztiz ere, ariketa bukatutakoan tarte bat ireki behar da inolako justifikazio etikorik gabeko bortizkeria babesteagaitik jasanezinak diren esaldi edo sentimenduak nabarmentzeko.

Pertsona bakoitzak 10 lerrotan entzundako testigantza berridatziko du eta bere karpetan gordeko du hurrengo saioko lana errazteko. (Jarraian egingo bagenu urrats hori ez litzateke beharrezkoa, baina beste egun batean lantzen badugu beharrezkoa da testigantzak berreskuratzea)

Oharrak:

- Kalitatezko entzunaldi bat bermatzeko tresna tekniko egokiak bilatuko ditugu.
- Entzute aktiborako (EAT1, EAT2, EAT3) eta taldean biltzeko (TT).
- Talde hausnarketaren bozeramailea izendatzeko tresna fotokopiatu.
- Gelan geratuko den panelerako papera eta errotuladoreak prestatu.

TESTIGANTZAK ENTZUTEN (jarraipena)

Hausnarketa (hainbat ideia hausnarketa eta eztabaidari ekiteko)

- Indarkeriak sufrimendua eragiten du: aztertu errealitate hori.
- Norbaitek hitz egiten edo galdetzen digunean, benetan entzuten al diogu? hitzek nigan eragina dute eta transformatu egiten naute edo besterik gabe entzun egiten ditut?
- Zer harreman nuen indarkeria hori sufritu duten pertsonekin testigantzak entzun baino lehen?
- Orain hurbilago sentitzen al ditut? beren jarrerak hobeto ulertzen al ditut?
- Hitz egiten diguten pertsonak beren bizitza berreraikitzeke pauso bat eman dute eta testigantza itxaropentsua eskaintzen digute, zer ekarpen egiten dizute pertsona horiek?
- Zein enpatia-ekintza egin dezakegu, egoera horretan ez dauden pertsonekin?
- Berreraikitze prozesu horretan pertsona horiei lagundu ahalko zenieke?
- Beste indarkeria-mota baten ondorioz, sufritzen ari den norbait badago zure inguruan?

Materiala

- V.7.2 tresnak: EAT1, EAT2, EAT3 eta TT fitxa
- V.7.2 baliabideak
- CDa eta erreproduzigailua.
- Papera handia panelerako.
- Errotuladoreak

ZERGATIK ERABILI EPAIAK?

Eskoletan biktimen testigantzak erabiltzeari dagokionez, Deustuko Unibertsitatean Etika Ikasgelako irakasle den Xabier Etxeberriak testigantza horiek ikasgelan aurkezteko hainbat modu aipatzen ditu. Bata komunikazio zuzena da; bestea, berriz, arestian esan dugun bezala, “testigantza testu batean objektibatzea”.

Biktimei buruzko narrazio batzuk “historikoak” dira, beste batzuk fikziozkoak soilik “eta esan daiteke hirugarren mota bat ere badela, narrazio objektibatuak”. Batzuk zein besteak balio handikoak dira bakerako hezkuntzan biktimek toki bat izateko, baina horietako bakoitzak bere abantailak eta mugak ditu. Hala, bada, terrorismoaren biktima izan den baten testigantza testu batean objektibatzea bereziki hunkigarria izan daiteke; baina ezin da ahaztu bortizkeria terroristari buruzko fikziozko narrazio batzuek ere adierazgarritasun handia dutela, baita terrorearen biktimek funtsean jasaten dutena antzemateko gaitasun handia ere. Hiru testu mota horiek historiaren eta fikzioaren aldagaiekin gurutzatuz gero, biktimek beren presentzia objektibatzeak aukera ugari sortzen dira: elkarriketa edo testigantzen entzunezko edo ikus-entzunezko grabaketak, fikziozko ipuin laburrak, eleberriak, antzerkia, filmak, hainbat eratako erreportajeak, eta bar. Bakerako hezitzaileok –orain bereziki edozein motatako bortizkeria terroristaz arduratzen garenok– adi egon behar dugu narrazio-mota horiek guztiak bildu eta gero erabili ahal izateko, ikasgela edo talde bakoitzaren ezaugarrien eta narrazioen beren forma bereziak aintzat hartuta.

Testu objektibatua erabiltzen denean, epai bat, esate baterako, biktimaren testigantza objektibatu baten aurrean gaude eta horrek “distantzia sortzen du presentzia fisikoak esan nahi duenarekiko. Testu mota horrek bere mugak ditu, ordea, presentziak dituen abantailak, aurrerago aipatutakoak, desagertzen baitira. Beste abantaila batzuk ematen ditu, ordea: mezua testuan trinkotzen da, egileengandik aske, nolabait; horrela, interpretazio-prozesu konplexu bat has daiteke.” Epai baten gisako testu objektibatuek hainbat gorabehera juridiko gainditu dituzte eta eztabaidari aurre egin diote, dagoeneko. Hortaz, hezkuntzaren alorrerako ez ezik, epaiak balio handiko objektibazioak dira gizarte demokratiko batentzat ere, zuzenbide-estatuen funtsezko egituraren parte baitira. Hori dela eta, narrazio-mota horrek aukera berri bat ematen duela uste dugu, gizarte- eta hiritar-gaitasunarekin bat egiten duena, hain zuzen ere, irakasleak aurkitu beharreko ikuspuntu kritiko batetik baliatuta, beti ere.

BIKTIMEN NARRAZIO OBJEKTIBATUA IRAKURTZEN

Helburuak

- Gertatutakoa biktimekiko begirunean eta enpatian oinarrituta irakurtzea, hark eragindako mina zein gainditzeko zailtasunak aintzat hartuta.
- Biktimaren eta horren ingurukoen tokian ez ezik, hain gertaera larri eta konplexua aztertu behar duen legelariaren tokian jartzea.
- Norberarengan aurkitzea gisa horretako testigantza bat entzun ondoren izan daitezkeen hainbat eratako sentimenduak.

Ariketaren deskribapena

Ariketa eskola-modulu arrunt batean (50 edo 55 minutukoa) egin behar da. Horretarako, 1-2-4 izeneko lankidetzak ariketa erabiliko dugu. Horretarako, lau laguneko talde heterogeneoak osatuko ditugu.

Dinamizatzailleak “1” esaten duenean ikasleek epaiko biktimazio-sekuentziak irakurriko ditu. Horietatik, gehien hunkitu dituen esaldia nabarmendu beharko dute. Dinamizatzailleak “2” esaten duenean, binaka jarri eta epaiko esaldirik hunkigarriena edo garrantzitsuenak aukeratu beharko dute.

Dinamizatzailleak “4” esaten duenean, berriz, taldeko lau kideek arestian emandako iritzi guztiak bildu eta esaldi bakar bat adostu beharko dute. Hori lortzeko ikasleek taldean lan egin eta hainbat estrategia kudeatu beharko dituzte, esandakoa errespetatu, argudiatu, onartu edo baztertuz, osorik edo hein batean.

Azkenik, talde bakoitzak hautatutako esaldi edo ideia koloreztatutako horma-irudi batean jarri eta ikasgelan eskegiko du, edo ikasgela zein ziklo horretako aldizkari digitalean (edo paperezkoan) argitaratu. Talderen batek hala erabakiz gero, esaldi hori Power Point bidez edo beste formatu digitalen bat erabiliz aurkez dezake.

Gogoeta eta eztabaida

- 1.- Lehenik, denbora-tarte bat emango zaie ikasleei (bi edo hiru minutu) nor bere gogoeta egiteko. Beraien ustez taldean egindako lanen ekarpenetatik ateratakoari buruz pentsatuko dute.
- 2.- Ondoren, esaldi guztiak elkarbanatu eta eztabaida hasten da. Idazkari edo arduradun batek eztabaidaren emaitzak jasoko ditu. HEA1, HEA2 ETA HG unitateetan jaso daitezke.

Materiala

1. edo 2. fitxa (epaiak).
- Tresnak: HEA1, HEA2 eta HG.
Kartoi mehea, errotuladoreak eta zinta itsaskorra.
Arbel Digital Interaktiboa (hautazkoa).

Gertatzen zaidana identifikatzen dut: Entzute Aktibo tresna (EAT1)

Zaila da beste pertsonaren larruan jartzea. Hemen duzu hori egiten lagun diezazukeen tresna. Begiratu arretaz ondorengo fitxetan nabarmenduta dagoenari eta saia zaitez osatzen.

***Larrialdi edo tristura uneak edo egoerak
(identifikatu eta kopiatu esaldi batzuk)***

Gertatzen zaidana identifikatzen dut: Entzute Aktibo tresna (EAT2)

Zaila da beste pertsonaren larruan jartzea. Hemen duzu hori egiten lagun diezazukeen tresna. Begiratu arretaz ondorengo fitxetan nabarmenduta dagoenari eta saia zaitez osatzen.

***Poz eta esperantza uneak edo egoerak
(identifikatu eta kopiatu esaldi batzuk)***

Gertatzen zaidana identifikatzen dut: Entzute Aktibo tresna (EAT3)

Zaila da beste pertsonaren larruan jartzea. Hemen duzu hori egiten lagun diezazukeen tresna. Begiratu arretaz ondorengo fitxetan nabarmenduta dagoenari eta saia zaitez osatzen.

***Zer eragiten dizu?
(adieraz ezazu sentimendu batekin, esaldi batekin, desio batekin...)***

Nire taldea: Talde tresna (TT)

Idazkari aukeratutako pertsonak orri honetan taldeak egindako ekarpenak jasoko ditu. Ondoren, paper handi batean, gelako panel batean emaitzak jarriko dira (*interesgarria litzateke talde osoko ekarpenen laburpena biltzea, hurrengo saioan lanean jarraitzeko*)

<i>Larrialdi edo tristura uneak edo egoerak. (Identifikatu eta kopiatu esaldi batzuk.)</i>	<i>Poz eta esperantza uneak edo egoerak. (Identifikatu eta kopiatu esaldi batzuk.)</i>	<i>Zer eragiten dizu? (Adieraz ezazu sentimendu batekin, esaldi batekin, desio batekin...)</i>

karpeta pertsonala

TESTIGANTZAREN LABURPENA

Entzundako testigantza 10 lerrotan berridatzi eta zure karpetan sar ezazu. Horrek hurrengo saioko lana erraztuko du, zure ikaskideek kontaturiko kontakizunak entzungo ditugu saio horretan. Zuk ere zure saioa izango duzu.

Kontakizunak iraun artean zer unetan edo protagonistaren zer sentimendurekin sentitu zara identifikatuen?

HE PODIDO VOLVER A PLANTEARME MIS EXPECTATIVAS DE FUTURO

Testimonio de Laura Braseró, hija de Florencio Braseró Murga, asesinado en la Estación de Santa Eugenia (Madrid) el 11 de marzo de 2004.

Nosotros esperábamos siempre nuestras vacaciones para ir a la playa. Era la pasión de mi padre: el mar. Desde que de pequeño le llevó mi abuelo por primera vez, se quedó enamorado de él y entonces, nuestras vacaciones eran el momento en el que más disfrutábamos los cuatro juntos, en familia; con mi padre haciendo castillos en la arena. Era una persona que le encantaba. Se pasaba horas y horas andando por la playa, nadando...

Siempre he sido muy soñadora, siempre he pensado en las cosas a muy largo plazo. Y mi padre siempre me decía: "Pon los pies en la tierra, ponte la cabeza sobre los hombros porque para llegar a algo siempre vas a tener que trabajar"... porque él lo había hecho toda su vida. El entró hacia 25 años en su empresa, empezó en el almacén cargando ruedas y llegó a ser responsable de un pequeño grupo de ventas. Entonces decía, si quieres llegar a algo en tu vida tienes que estudiar, tienes que trabajar...

Tuve que replantearme todo y empezar a madurar de repente, decir: ya mis sueños los voy a aparcas porque tengo que sacar adelante a mi hermano y a mi madre y si yo me hundo ellos van a ir detrás...

No quise saber nada de nadie. No quería exponerme a ver cómo lo pasaba la gente en realidad porque yo me decía, me voy a hacer daño de verdad porque voy a ver cómo lo estoy pasando. Me puse mi coraza de niña fuerte y me dije, de aquí no pasa nadie, no voy a sentir nada y fue a raíz del juicio cuando me abrí. Conocí a toda la gente y fue como un halo de esperanza; como decir: estoy aprendiendo a expresar lo que siento, a ser capaz de vivir mi vida con la conciencia tranquila porque me ha liberado el conocer a toda la gente. Hemos hecho una pequeña familia entre todos. Y también ver a los asesinos ha sido como...me he quedado en paz; como decir, ya les pongo cara, ya tengo mi camino y puedo salir adelante. He podido volver a plantearme mis expectativas a futuro...

Era indiferencia porque yo tenía mi sitio en primera fila, delante...y por mucho que estuvieran allí es que no sentía nada porque no me sirve de nada tener venganza, tener rencor, tener odio hacia ellos porque eso me iba a destruir a mí...

Piensas, tanto dolor...e intentas enfocar en poder ayudar a otras personas. Porque sabes que hay quienes lo pasan peor que tú, porque las condiciones en que han quedado han sido mucho peores. Si yo he podido salir adelante, debo hacer que ellos también salgan adelante. Intentar sacar lo bueno.

Me he puesto a estudiar Derecho para poder enfocar mi vida a un futuro en el que pueda ayudar a la gente de una forma...si puede ser con esta carrera...algo que implique a las demás personas...

Tengo que luchar por ello, tengo que luchar por mi padre y conseguir todo por él...para poder llegar a algo como él siempre me decía...manteniendo los pies bien en la tierra y viviendo el día a día, sin pensar en ensoñaciones...

Yo me parecía mucho a él, tanto físicamente como personalmente, de personalidad teníamos muchas cosas parecidas...en expresar los sentimientos, los dos éramos muy reservados...serio...pero luego, en la pasión que tenía por las cosas era como...te la inculcaba de tal manera que disfrutabas con solo verle a él. Verle a él feliz era...te lo transmitía de tal manera que tú eras feliz sólo con verle.

Los atentados del 11 M

Tribunal Supremo. Sala de lo Penal Sección: 1

Nº de Recurso: 10012/2008, Nº de Resolución: 503/2008

Procedimiento: PENAL - APELACION PROCEDIMIENTO ABREVIADO

Extractos de la Sentencia (hechos probados)

“Jon, Felipe, alias Gamba, Rodolfo, Baltasar, Pedro Antonio, Carlos Jesús, Gonzalo y una octava persona que no ha sido identificada, junto con otras que se dirán, en la mañana del día 11 de marzo de 2004 colocaron, en cuatro trenes de la red de cercanías de Madrid, trece artilugios explosivos de iniciación eléctrica compuestos por dinamita plástica y detonador alimentados y temporizados por un teléfono celular móvil.

Los nombrados, sobre las 21 horas del día 3 de abril de 2004, ante la inminencia de su detención por la policía, que les tenía cercados en la vivienda que ocupaban en la CALLE 000 núm. NUM270, piso NUM271, de Leganés, decidieron suicidarse detonando varias cargas de dinamita de la marca Goma 2ECO que, además de causarles la muerte a ellos, mataron al subinspector del Grupo Especial de Operaciones del Cuerpo Nacional de Policía don Santiago.

(...) En total fueron colocadas trece mochilas o bolsas cargadas con explosivos temporizados para que explotaran simultáneamente. Diez de ellas entre las 7:37 y las 7:40 horas del 11 de marzo de 2004.

Ocho cargas explosivas fueron colocadas en los vagones que, según el sentido de marcha, ocupaban el primer, cuarto, quinto y sexto lugar de los trenes número 21431 y 17305, con salida en Alcalá de Henares a las 7:01 h y 7:04 h, respectivamente. Todas, salvo la del vagón número uno del primer tren, explotaron. Tres en la estación de Atocha de Madrid, a las 7:37 y 7:38 horas, dos mientras estaba el tren 21431 parado en el andén dos y las otras cuatro a las 7:39 h. estando el tren 17305 circulaba a la altura de la calle Téllez, también de Madrid.

Otras cuatro bolsas o mochilas con explosivos fueron colocadas en el tren 21435 con salida de Alcalá a las 7:10 h, único convoy compuesto por vagones de dos plantas. Dos, puestas en el piso superior de los vagones cuatro y cinco, explotaron a las 7:38 h. en la estación de El Pozo. Las otras dos, dejadas en los pisos inferiores de los vagones segundo y tercero, no llegaron a explotar, siendo una neutralizada en la estación y la otra desactivada en el parque Azorín de Vallecas por los especialistas de explosivos de la policía.

El último artilugio explosivo fue colocado por Roberto en el cuarto vagón del tren número 21713, que salía de Alcalá a las 7:14 horas y explotó a las 7:38 horas cuando el tren estaba parado en el andén de la vía 1 de la estación de Santa Eugenia.

A consecuencia de las explosiones fallecieron ciento noventa y una personas: treinta y cuatro en la estación de Atocha, sesenta y tres en la calle Téllez, sesenta y cinco en la estación de El Pozo, catorce en la estación de Santa Eugenia y quince en distintos hospitales de Madrid.

Además, resultaron heridas 1857 personas y se produjeron importantes daños materiales que no han sido tasados en su totalidad.

IZUAREN LORRATZ EZABAEZINA

Juana M^a Rodríguez

1986ko uztailaren 8an Arrasaten ETAk eraildako Guardia Zibileko kabo lehenaren koinata naiz. Nire ahizpari zegokion lekua betetzen dut hemen; izan ere, zoritxarrez hura jadanik ezingo da hemen egon. Goizaldean jaso genuen gertakari lazgarriaren berri eman zigun deia. Etxean urduritasuna zen nagusi, eta batez ere bagenekielako ahizpa haurdun zegoela, hiru hilabeteko. Ez joateko esanez deitu ziguten, ez abiatzeko; hilik zegoen. Hilotza aireko indarren Hércules hegazkin batean eramango zuten Sevillara.

Pentsa dezakezue zein gogorra izan zen nire ahizpa pistan zehar oinez ikustea, haurdunaldirako jantzia soinean zuela, bere senarraren hilkutxaren aurrean; eta apur bat atzerago lau urte baino ez zituen semea, pijamarekin jantzia, ohetik bat-batean atera baitzuten hegazkinera eramateko. Horixe zen oinazearen benetako aurpegia: Maria del Carmen Rodríguez Muriel. Halako egoera bizi izan duzuen guztiok badakizue pertsonak zonbi bilakatzen direla, batetik bestera eramaten dituztela ezer ikusi eta entzuten ez dutela; eramaten utzi, besterik ez dute egiten. Konta diezazueket seme zaharrena aitarik gabe bizitzera kondenatua izan zela, eta amak denbora gehiago ematen zuela ausente berarekin baino. Nola azaldu haur bati zergatik ez duen aita ondoan Gabonetan, errege-egunean, urtebetetze-egunean edo, besterik gabe, ikastetxearen atarian. Nola azaldu behinola aitari bizitza kentzea erabaki zuela norbaitek uniforme jakin bat janzten zuelakosoilik. Nire ilobak ez zuen zorterik izan, mundu hutsal batean erortzen utzi zuen bere burua, bakardadea nagusi den mundu ilun batera, azkenean hondamendira eraman duten hainbat mendekotasunek harrapatuta.

Nire ahizpak, etsiak harturik, borrokatzeari utzi zion. Horrenbeste oinaze jasan ostean, behin bere buruaz beste egitea erabaki zuen. Diabetesa zuen eta, pilulak hartzeaz gain, etxean zuen insulina guztia sartu zuen zainetik. Nire koinatuarekin hasitako soka luzeak amaierarik ez zuela zirudien. Bizitza oso bidegabea da eta asko sufritu dugu; dena den, gauza guztiek badutela irtenbidea adierazi nahi dizuet; mezu hori ematea da nire asmoa. Ahizpak ez zuen horrela ikusi, ez zen berrogeita hamar urte betetzera iritsi. Gogorra izan arren, bizitzak gauzak aldatzeko aukera eskaintzen digu egunero, baina hemen egon behar dugu hori posible izan dadin. Alde egiten badugu, aukera hori ere ez dugu izango eta, azkenean, haiek nahi dutena lortuko dute.

Ez dut sinestu eta pentsatu nahi indarkeriak eta izuak maitasunari irabaziko diotela.

Bakearen Aldeko Koordinakundea. Biktimen elkartasunerako IX. jardunaldiak. Bilbo, 2010eko ekaina

ANORMALTASUNEAN BIZITZEA

Aritz Arrieta

Aritz Arrieta dut izena, Arrasaten jaio nintzen familia abertzale batean, ikastolan egin nituen ikasketak, ikastola pribatu batean eta, hala ere, ordudanik, ezberdina nintzela sentitzen nuen. Institutuan hasi nintzenean, maketo deitzen zieten mutil batzuekin hasi nintzen ibiltzen.

Arrasaten, horrela deitzen zitzaaien eskola publikoan ikasten zutenei. Nire lagun gehienak abertzaleak ziren eta mundu erradikalekoak, ni ardi beltza nintzela sentitzen nuen. Ikasketak osatzera Donostiara joan nintzenean, beste mundu bat ezagutu nuen, askatasun gehiagoz hitz egin nezakeen, ideologia ezberdineko pertsonekin ibil nintekeen eta gure artean alde gehiegirik ez zegoela ikusten nuen. Politikagintzan sartzea erabaki nuenean, Alderdi Sozialistan zehatzago esatera, hasi zen nire gurutze-bidea. Erasoak, mehatxuzko gutunak, ETAren mehatxuak; gau batez nire txakurrarekin paseatzen nenbilela, hiru kohete jaurti zizkidaten, ondo-ondotik pasatu zitzaizkidanak... Horren ondoren, bizkartzaina behar nuela esateko deitu zidaten. Oso gogorra izan zen; lotura sozial guztiak hautsi egiten dira, lagun eta senideak dagoeneko ez zaituzte agurtzen, bakarrik aurkitzen zara.

Arrasateko zinegotzi izateko zerrendetan aurkeztu nintzenean Isaias Carrasco ezagutu nuen. Mugarri bat izan zen hori. Isaiasen eraiketak lorratz sakona utzi dit barnean. Berriki iritsia zen oporretatik eta uko egin zion bizkartzaina izateari, ideal batzuk defendatzearen eta laguntza eskaintzeko aurkeztu zen zerrendetara; salatariek bazekiten hori eta abisua eman zuten. Izan zitekeen arrain-dendakoa, okina, norbait izkina batean. Hori herri honetan bizi dugun errealitate bat da. Atentatuaren berrieman zidatenean hauteskunde-kanpaina amaitzen ari ginen, korrika irten nintzen, eta haren emazte eta alabarekin batu nintzen haien zauriak estaltzeko asmoz; une horretan ulertu nuen bizitzatik bereizten zuen hari fin bat baino ez zitzaiola geratzen. Eta, halaxe da, hil egin zen.

Baina ez dezagun geure burua engaina, herri honetan bizitzea etsaitasunezko giro batean ibiltzea da. Denak, ikastolatik hasita, txikitatik, manipulatuak historia batean hazi dira. Historiaren amaieran beti zegoen Euskal Herria, sekula ez zen Espainiaren historiarik aipatzen. Horrela eraikitzen da alde guztietan dabilen diskurtsoa. Bozeramaileen Batzordean berriz entzun ziren aurpegiratzeak eta, Isaiasen gorpua oraindik epel egon arren, ni nintzen gaiztoa, probokatzaila. Ezberdina izateagatik hiltzen gaituzte eta, hala ere, ni nintzen arraroa, sobran nengoena.

Anekdotak ugari kontatu diezazkizueket, baina hau da horietako bat, gertukoena. Gimnasio batean izen eman dut baina bertako langileak kexu azaldu zidana nire bizkartzainak armaz hornituta doazelako eta ez luketelako sartu behar. Alkateak udal-kiroldegiko langileen jarrera ulertu behar dudala aipatu dit. Egoera baloratzeko, lan-arriskuen prebentzioko txosten bat eskatu dute eta bizkartzainek dagokien kuota ordain dezatela eskatzen dute. Aparteko aldagela bat jarritzkonpondu da egoera, niretzat bakarrik, bakandua, besteengandik aparte. Badirudi ni naizela arriskua. Horrela da bizitza nire herrian, etengabeko anormaltasuna bizi dut, jaikitzen naizenetik oheratu arte, telefonoak noiz joko zain eta bizkartzainen gomendioak betez, nola garbigailua erosteko halapaseatzeko. Hori da nire istorioa.

Bakearen Aldeko Koordinakundea. Biktimen elkartasunerako VIII. jardunaldiak. Gasteiz, 2009ko ekaina

GOIZ HARTAN, GARAJEAN, NIRE BIZITZA ALDATU EGIN ZEN

Marisa Galarraga

Marisa Galarraga deitu zidan, ETAK nire senarra erail zuen, Jose Maria Lidon. Gizon baikorra zen, maitekorra, eskuzabala eta, funtsean, zintzoa. Baina hori guztiori goiz batean amaitu egin zen, soldatapeko hiltzaile batzuen kapritxoz.

Garajetik irtetean, gizabanako batek, leihora hurbildu, eta tiro egin zion; geroago tiro gehiago entzun nituen aurrealdean. Nahikoa da, nahikoa da, oihukatu nuen. Orduan Iñigo semearen oihuak entzun nituen, ama, ama, ama!!!

Irudi hori ezin dut ahantzi, ikusi egin bainuen, odoleztatuta ikusi bainuen. Autotik irten eta semea besarkatu nuen.

Gure bizitza errorekin aldatu zen. Politikariak, lagunak, jende asko hurbildu zitzaidan, automata baten moduan jarduten nuen. Elizako lehen eserlekuak nire jendearentzat gorde nahi nituen, ez politikarientzat; hori zenbaitek begi txarrez ikusi zuen. Harrezkero, ezer ez zen berdina izan.

Goizero garajetik igaro behar nuen eta gertakaria oroitu. Euskaditik joatekotan ere egon ginen, nire senarraren herrian, Gironan, pasa nahi genuen uda berriz ere, baina, ez nintzen gai izan horren zoriontsu egin gintuen leku hartara itzultzeko. Denbora gutxira nire ama hil zen, ondoren nire amaginarreba, bere semea eraili zutenez geroztik ez zuen irribarrerik egin. Azkenean baja hartu behar izan nuen. Krisiak izan ditut eta ospitalean ingesatuta egon naiz. Ezin naiz Jose Mari gabe bizi. Goizeko hirurak arte egon gintezkeen geure kontuez hizketan. Aberriaren salbatzaile horiek bere senideengandik, seme-alabengandik, ezkontzetatik, bilobengandik eta beste hainbat gauzatatik aparte uzteko eskubidea zuten? Sei urte igaro dira eta nire bizitzak oraindik ez du zentzurik, minak hemen jarraitzen du, entzungor, nire bularrean.

Bakearen Aldeko Koordinakundea. Biktimen elkartasunerako VIII. jardunaldiak. Bilbo, 2007ko ekaina

Sentencia AUDIENCIA NACIONAL

SALA PENAL SECCIÓN TERCERA

Autos: Sumario N° 10/2002 (Juzgado Central de Instrucción N° Cuatro)

Rollo de Sala N° 10/2002

Ilmo. Sr. Presidente

D. Félix Alfonso Guevara Marcos

Ilmos. Sres. Magistrados

D. Guillermo Ruiz Polanco

D^a. Clara Eugenia Bayarri García

En Madrid, a 3/Junio/08.

SENTENCIA N° 21/2008

Hechos probados Primero.- Sobre las 07:20 horas del día 7/Noviembre/2001, el Magistrado de la Audiencia Provincial de Vizcaya, Ilmo.. Sr. D. Juan Luis , se dirigía, en compañía de su mujer, a su trabajo, cuando al salir del garaje de su domicilio, sito en la calle Mariándresena de la localidad vizcaína de Getxo, y conduciendo el vehículo de su propiedad, un Nissan Primera, matrícula MO-....-MT , fue abordado por dos individuos que le comenzaron a disparar con armas de fuego, alcanzándole tres proyectiles que le causaron la muerte.

El hijo del Sr. Juan Luis , D. Joaquín , conduciendo su vehículo, había salido del garaje instantes antes de ocurrir el hecho enjuiciado.

El día 15 de noviembre de ese mismo año, en el diario "GARA", la organización terrorista ETA, que con invocadas metas abertzales, viene realizando, a través de las personas que a tal fin prestan su aquiescencia, sistemáticamente acciones violentas contra las personas y bienes, difundió un comunicado mediante el cual asumía dicho asesinato, "en una acción dirigida contra el aparato de justicia español" Segundo.- La información sobre el Ilmo. Sr. Magistrado para realizar el atentado contra su vida, acerca del horario habitual de salida de su domicilio, vehículo en que lo hacía, itinerario que recorría hacia su trabajo, y medidas de seguridad, utilizada para la comisión del asesinato fue obtenida por el procesado -ya condenado en Sentencia firme de 12/Diciembre/05 dictada por esta misma Sección- Luis Andrés , quien durante dos semanas, y en días alternos, se ocupó de recabar dicha información, ya desde un parque cercano al domicilio del Magistrado, ya paseando por la calle.

Dicha información le fue solicitada por un miembro de ETA, que se encargó de llevar a Luis Andrés hasta las proximidades del domicilio del Magistrado y de indicarle el mismo, y quién era la persona sobre la que debía hacer la vigilancia.

Una vez obtenida la información suficiente sobre horarios de salida, vehículo que utilizaba, medidas de seguridad e itinerarios, Luis Andrés se la trasladó al miembro de ETA que le solicitó la información, quien a su vez se la hizo llegar a los encargados de realizar el asesinato.

Extracto de la sentencia 21/2008 de la Audiencia Nacional

NIRE ESPERIENTZIAREN NARRAZIOA ERAIKITZEN

Arazoak apur-apurka hasi ziren.

Arazoak oso apurka eta oso sotilki hasi ziren, etengabe gertatzen ziren balio gutxitze txikiak, oso sotilak. Hasieratik haurtzaroan tratatu txarren arazoak izan zituela esan zidan. Hasieran pena eman zidan. Engainatuta egon nintzen, maite ninduela sinesten nuen. Baina, aldi berean, sesio gogorrek etengabeak ziren eta, erasoan ondorioz, urruntze bat, norbera bere etxebizitzara joatea, eskatu nuen. Ez zuen nahi izan. Geroago, Austrian nengoela, behin baino gehiago joan nintzen Cáritasera. Han eman zidaten indarkeria matxista pairatzen duten emakumeen kasuetarako zenbaki bati buruzko informazioa. Azken erasoaren ondoren, indarkeriaren biktimak diren emakumeei laguntza emateko telefonora hots egin nuen. Gaueko hamarrak ziren eta, gaua bete-betea zenez, ez nintzen lotan zegoen 5 hilabeteko nire haurtxoarekin tokia bilatzen ausartu.

Beste pertsona batzuen laguntza jasotzea inportantea da.

Goizean poliziarengana joan nintzen salaketa bat jartzera, nire semearekin eta lagun batekin. Batzuetan inportantea da laguntzaren bat duzula, bakarrik ez zaudela jendeak ikustea. Egun berean, larunbatean, arratsaldean ospitalera joan nintzen eta lesioak medikoki egiaztatuta geratu ziren. Igandean nire lagunaren etxean “lo “ egin nuen, urdaila inoiz baino nahasiago nuela eta emozioak eta burua...Astelehen goizean adin txikikoei babesa emateko zerbitzura joan nintzen, nire semearen egoera eta nirea ezagutzera emateko. Laguntza ere eskaini zidan auzoko batekin joan nintzen. Nire semea kenduko zidaten beldur nintzen, areago atzerritarra eta une horretan guztiz ahula nintzela kontuan hartuta. Poliziak gomendatu zidan legez, astearte goizean auzitegiko medikuarengana joan nintzen. Han nire bikotekide ohiarekin topo egin nuen. Oso egoera deserosoa izan zen. Nire gurasoak, lau bat egunetan, Austriara iritsi ziren eta laguntza eman zidaten. Lagun batek eta auzoko batek ere lagundu zidaten. Bestalde, adin txikikoei babesa emateko zerbitzuak indarkeriaren kasuan familiari babesa ematen dion erakunde batera bideratu ninduen.

Justizia poliki doa.

Sarritan ate asko itxita topatu ditut eta, legezko hutsuneengatik eta jurisdikzio desberdinak nahastu izanagatik, behin baino gehiago babesik gabe ikusi dut neure burua. Izan ere, gai judizialekin jarraitzen dut bi herrialdeetan. Hau oso geldia eta zaila da. Gaur egun epaile austriarrak bisitak egiteko eskubidea eman dio aitari (eskatu zuen eta). Zuzenbideko zaintzaz epaileak erabakitzearen zain nago. Egoerak zaila izaten jarraitzen du, orainean zentratuta egoten saiatzen naizen arren, bizi berri bati hasiera emanez eta nire semearekin gozatuz. Beldurtuta eta ziurgabetasun handiarekin jarraitzen dut. Hark nire familiari eta lagunei deitzen die eta mezuak idazten dizkie, nire gurasoen lagunei deitzen die, 91 urte dituen nire aitonari idatzi dio eta guri ez esateko eskatu dio...

Ez dadila berriz gertatu.

Benetan damutu gabe jarraitzen du, gezurrak esaten ditu eta molestatzen nau. Haren familiarekin behar bezala jokatzeko, besterik ez, saiatzen naiz, haurraren beste amonarekin batez ere. Ez ziren haurraren ongizateaz asko arduratu, horretarako aukera zutenean, eta nire bikotekide ohiaren tratatu txarrak justifikatzen dituzte, hark eta haren

familiak, amak eta anaia-arrebek haurtzaroan ere tratatu txarrak pairatu zituztela argudiatzen dutelako. Baina nik ez dut tratatu txarren istorio hau nire semearekin errepikatzea nahi.

7. sekuentzia
V.7.2 baliabideak
(jarraipena)

INFORME SOBRE VÍCTIMAS MORTALES DE LA VIOLENCIA DE GÉNERO Y DE LA VIOLENCIA DOMÉSTICA EN EL ÁMBITO DE LA PAREJA O EX PAREJA EN 2009



CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL

SECCIÓN DEL OBSERVATORIO CONTRA
LA VIOLENCIA DOMÉSTICA Y DE GÉNERO

MARIA IZASKUN J. B.

Muere el 23 de marzo de 2009

Nacionalidad: española.

Edad: 44 años.

Presunto autor: español, 46 años

Cónyuges.

5 hijos.

El examen de las actuaciones judiciales previas tramitadas con anterioridad a la muerte de María Izaskun revela que formuló denuncia el 5 de julio de 2004. En esta fecha, acompañada al Centro de Salud de su localidad por 4 de sus 5 hijos, manifestó ser víctima de malos tratos físicos y psicológicos, solicitando ser trasladada al Centro de Urgencias para mujeres maltratadas. Los últimos hechos que refirió habían sucedido del día anterior. La trabajadora social avisó a la policía.

La denuncia refería una relación de violencia importante y dilatada a través de los más de 20 años de convivencia matrimonial. Se incluyó asimismo la declaración de una hija, de 22 años, en el mismo sentido, relatando violencia habitual hacia la madre y hacia los hijos.

Se describían episodios de golpes con la escoba hasta partir el mango en su cuerpo, uso de látigo..., golpes con varas, puñetazos, empujones, siendo arrastrada por el suelo, golpes con el gancho de la estufa, abriéndole varias brechas en la cabeza, ojos morados, labios rotos, piernas amoratadas, continuos insultos, humillaciones (profiriendo frases, entre otras, como "te has hecho a los palos"), amenazas y otras violencias hacia ella, en presencia de los hijos y en público, también delante de otros familiares, y golpes a los hijos comunes. Refería sentir gran temor hacia su marido, "al que ve capaz de todo", hasta el punto de señalar no saber cómo había sido capaz de irse de casa en el día de la fecha y denunciar. También señalaba que se sentía "culpable de lo que estaba sucediendo aunque en el fondo sabe que ella no ha hecho nada". Relató que la violencia se había producido incluso estando embarazada pero que "aguantaba todo esto porque estaba muy enamorada y lo quería".

Ella era la que siempre había llevado el dinero al hogar y su marido nunca había trabajado de forma continuada.

A las actuaciones se unió un parte médico, del 24 de junio de 2.004, que recogía "herida incisa en 5º dedo mano derecha, de 2,5 cm, que precisa 4 puntos de sutura, hematomas en hombro izquierdo (6 x 5 cm), pecho derecho (9 x 1,5 cm), 1/3 inferior muslo izquierdo (13 x 6) en región lumbar derecha (6 x 4 y 9 x 2)" y un informe social del Centro de Salud de la localidad, de 5 de julio de 2004, que ponderaba que "el hecho ha tenido que ser de extrema gravedad". También se incluyó un informe fotográfico, de 5 de julio de 2004, revelador de las últimas lesiones físicas causadas.

María Izaskun, ante la policía, solicitó una orden de protección, en la que interesaba se le prohibiera a él residir en determinada localidad (la de los familiares de la denunciante), así como que se le prohibiera la aproximación y comunicación con ella y su familia, solicitó la guarda de sus hijos y alimentos para ellos, más ayuda económica o social.

Por Auto de 6 de julio se incoaron diligencias urgentes. La denunciante se ratificó ante el Juzgado y recordó que él había cumplido condena por agresión con arma blanca, relatando de nuevo que tenía miedo por su familia, en el supuesto de que no la pudiera localizar a ella, reiterando la petición anteriormente deducida en cuanto a medidas cautelares. La hija mayor también ratificó su denuncia y solicitó orden de protección para ella y hermanos.

El imputado negó los hechos en el Juzgado, manifestando que "nunca ha pegado a su mujer ya que la quiere".

Figura en las actuaciones informe de sanidad, de 6 de julio de 2004, que objetivaba en María Izaskun el síndrome de maltrato a la mujer, con secuelas que precisaban tratamiento prolongado. Refería, como pronóstico de riesgo, el de muerte o lesiones graves.

Se incorporaron a las actuaciones los antecedentes penales del denunciado, que contenían condenas por robo (2), por quebrantamiento de condena, por utilización ilegítima de vehículos de motor ajenos, por robo con violencia o intimidación y por lesiones.

Por Auto de 6 de julio de 2004 se acordó la prisión provisional de él, sin que se efectuaran pronunciamientos sobre otras medidas cautelares interesadas por la esposa y por una hija.

Por Auto de 29 de julio 2004 se acordó la libertad provisional del imputado –interesada por la defensa, con base en estar la esposa en un centro de acogida y admitir la prohibición de aproximación con ella-, prohibiéndole aproximarse y comunicarse con su esposa por 6 meses. No se resolvieron tampoco en este momento otras peticiones deducidas.

La denunciante compareció en el Juzgado el 2 de agosto de 2004, renunciando a las acciones civiles y penales que pudieran corresponderle, solicitando el archivo de las actuaciones, manifestando su deseo de que el conflicto se arreglara por acuerdo entre las dos familias gitanas.

7. sekuentzia
V.7.2 baliabideak
(jarraipena)

En fecha 11 de agosto de 2004 tuvo entrada en el Juzgado el informe pericial, en el que se evaluaba el examen de la esposa y de los hijos. En el mismo, se reflejaba sintomatología depresiva, ansiogena y actitud paranoide de la esposa, explicable por la situación que estaba viviendo, refiriendo sentimientos de culpabilidad y responsabilidad por la situación de su marido, debido en parte a las creencias de su propia cultura ya que "una gitana no denuncia", así como sus manifestaciones relativas a que no quería perjudicar a su marido, aunque sin negar las conductas y actitudes de mal trato físico y psicológico denunciadas, aspectos que se reproducían en el examen de los hijos. Concluía recomendando tratamiento psicológico para la madre e hijos para superar las secuelas de los malos tratos.

Continuando las actuaciones por el trámite de procedimiento abreviado, se señaló el juicio oral para el 20 de diciembre de 2005, suspendiéndose con carácter previo por no haber podido citar a una de las hijas, fijándose de nuevo para el 3 de mayo de 2005.

Una de las hijas renunció mientras tanto a las acciones penales y civiles.

El 3 de mayo de 2006 se dictó sentencia de conformidad. En los hechos probados se reconocía la violencia persistente, semanal, desde el inicio del matrimonio, tanto física como psíquica, también en presencia de terceros, hacia la esposa y dos hijas, que habían provocado en todas ellas alteraciones psicopatológicas. Se condenaba al marido, como autor de los siguientes delitos, a las penas que se relacionan:

- . Por el delito de malos tratos habituales:
- . 300 cuotas de multa a razón de 3 euros de cuota diaria: 900 euros
- . privación del derecho a la tenencia y porte de armas durante 2 años.
- . prohibición de aproximación a su hija durante 1 año
- . Por cada uno de los cinco delitos de agresión en el ámbito familiar, con la concurrencia de la atenuante cualificada de reparación del daño (por previa consignación el mismo día del juicio de la indemnización solicitada a favor de una hija que no había renunciado a la misma), a la pena de 180 cuotas de multa a razón de 3 euros de cuota diaria, lo que significaba 540 euros por cada delito, y privación del derecho a la tenencia y porte de armas durante un año por cada uno de los 5 delitos.

Posteriormente, el 6 de septiembre de 2006, él compareció en el Juzgado solicitando se le autorizase al pago a plazos mensuales de las penas de multa, a razón de 30 euros mensuales, lo que se autorizó por providencia de 13 de septiembre siguiente aunque a razón de 200 euros mensuales.

Consta en las actuaciones la jura de cuentas de la procuradora de él, presentada el 29 de marzo de 2007.

En el momento de la muerte de María Izaskun, las penas de multa no se habían terminado de pagar.

El 23 de marzo de 2009 María Izaskun moría apuñalada en presencia de un hijo menor de edad. Otra hija, de 19 años, resultó herida grave.

http://www.observatorioviolencia.org/upload_images/File/DOC1272275712_informe_muertas_2009.pdf

<http://www.malostratos.org/images/pdf/guia%20padres.pdf>

V.8.1 jarduera

TESTIGANTZEN INGURUAN TALDEAN HAUSNARKETA EGITEN (TTH)

Helburuak

- Indarkerien kausaz eta ondorioaz hausnarketa egitea.
- Indarkeria mota hori sufritu duten pertsonak guztiak aintzat hartzea, testigantzen antzekotasunak atzemanaz.
- Gatazken aurrean jarrera positibo eta eraikitzaileak baloratzea.

Jardueraren deskripzioa

1.- Saioa hasteko ikasleak «oinarrizko taldeetan» banatuko ditugu. «*Nire taldea*»(TT) fitxa eta norberaren karpetako kontakizunaren laburpena lagun, pertsona bakoitzak entzundako kontakizuna kontatuko du. Beste taldeko pertsonak, egokitzen jotzen duena osatu, lagundu, erantsi edo aldatuko du, horrela kontakizuna edota kontakizunak guztien artean osatzeko.

2.- Ondoren, talde txiki horretan, «*Testigantzen inguruan taldeko hausnarketa egiten*» tresna komentatuko da eta pertsona batek jasoko ditu ekarpenak paperean.

Ikasleei adieraziko dizkiegu puntu inportante hauek.

-pertsona guztiek hitz egin dezaten beharrezkoa dela denei hitza ematea planteatzen diren eztabaidagai guztietan. Ondoren erantzunak aztertu eta fitxa osatuko da.

-biolentzia-egoera horren zergatiak sakon aztertzearen garrantzia nabarmenduko dugu. Hiru aldiz galdetuko diogu gure buruari gai baten zergatiari buruz hori ondo ezagutu eta bere osotasunean ulertu ahal izateko.

- Manuel Seguraren testu honek prozesua ulertzen lagun diezagukeela:

Pentsamendu kausala deritzo gertaera edo sentipen baten arrazoia aurkitzeko gaitasunari. Gertatutako zerbaiten benetako azalpena bilatzen jakitea da. Ondo egiteko azalpen alternatiboak bilatu behar dira eta ondoren ondo informatu azalpen posible horien artean benetakoa zein den erabakitzeke.

Alternatiba posibleak imajinatzeari *pentsamendu alternatiboa* esaten zaio. Baina pentsamendu hori (pertsona oldarkor zein lotsatiek izan ohi ez dutena), ez da beharrezkoa egoera jakin bat azaltzeko soilik, baizik eta batez ere egoera horretan zer egin erabakitzeke. Alegia, iragana azaltzeko eta etorkizuna erabakitzeke balio du.

Perspektiba pentsamendua beste pertsonaren lekuan jartzeko gaitasuna da, «beste pertsonaren azalean», esan ohi den bezala. Perspektiba pentsamendu hori beste pertsonarekin sintonia afektiboan dagoenean enpatia deitzen zaio.

3.- Talde bakoitzean mural bat egingo dugu. Muralaren erdian taldearen fitxa eta gusutuko esaldia jarriko ditugu. Panela lau alditan banatzen dugu eta marrazki edo hitz baten bitartez honako galdera hauei erantzuna emango diegu eta bertan jarri:

-Zer jarrera dute gaur egun pertsona horiek bizitzaren aurrean?

-Zer baloratzen dute eta zerk lagun gaitzake beren ustez?

-Nolakoa da bizitzeko amesten duten mundua?

-Zer ekarpen egiten digute?

TESTIGANTZEN INGURUAN TALDEAN HAUSNARKETA EGITEN (TTH)

Hausnarketa

- Gizaki bat erailtzen denean, ez da bakarrik pertsona hori dena eta zena hausten, baita izan zitekeena ere.
- Egoera baten arrazoiak identifikatzeak ez du esan nahi egoera hori justifikatzen denik, baizik eta ikuspuntu desberdinetatik ulertzea eta horien bitartez alternatibak planteatzea.
- - Landutako testigantzek elementu komunak dituzte eta horiek aurkitzen saiatuko gara biktima guztiekin sintonia emozionala lortzeko (gogora ekarri, jorratu genituen ikus-entzunezkoak ere bai)

Materialak

- V.8.1 TTH tresnaren fotokopiak
- Kartulinak, errotuladoreak

V.8.1 tresna: TESTIGANTZEN INGURUAN TALDEAN HAUSNARKETA EGITEN(TTH)

Zaila da beste pertsonaren larruan jartzea. Hemen duzu bizipen horiek ulertzen eta pertsona horiekin sintonia afektibo batera iristen eta beraiekin enpatia lortzen lagunduko dizun tresna bat. Komenta itzazu taldean galderak eta bete ezazu honako galdetegi hau.

Testigantzak gogora itzazu. Egoeran jartzen saia zaitez. Ez pentsatu gehiegi eta datorkizuna bota ezazu. Pertsona batek beste bat hiltzen duenean, zer ikusten ari da beste pertsona horrengan?

Zergatik gertatu da hori?

Eta, zergatik?

Eta, zergatik?

Zer ondorio izan dituela uste duzu?

Enpatia entrenatzen jarraituko dugu. Entzundako testigantzak kontuan hartuz eta pertsona horiek nola sentitu diren jakiteko, saia zaitez planteatzen dizkizugun egoera horietan zu nola sentituko zinatekeen hausnartzen.

Zer gertatuko litzateke...

...jendearengandik eta nire inguruko gizartearengandik zerbait espero banu eta eskainiko ez balidate?:

...ni bakarrik, inork lagundu gabe arazo bat gainditzeko saiatuko banintz?:

...sentitzen dudana ezin izango banu adierazi:

...norbaiten arazoaren aurrean nik beste aldera begiratuko banu nire arazoa ez delako?:

...nire arrazoi berak edo beste batzuk direla-eta gaizki pasatzen ari diren pertsonak ezagutuko banitu?:

...arazo baten aurrean jendearen laguntza eta babesa jasoko banu?:

...guztiz errugabea naizela sentitu eta bizitzea tokatu zaidan egoera justua ez dela uste izango banu?:

...errugabea izanik eta ezer egin ez dudanean zerbaiten errua leporatuko balidate?:

... nire beharrak eskatu eta kontatzean mesprezuz erantzungo balidate?:

...inork ez balu niri gertatutakoaz hitz egin nahi ondoeza edo giro txarra sortzen duelako?:

...ezer eskatzera ausartuko ez banintz ahulezia edo beharra erakutsi nahi ez dudalako?:

Talde handian bilduta mural bat egingo dugu eta bertan marrazki edo hitz baten bitartez honako galdera hauei erantzuna emango diegu:

- Zer jarrera dute gaur egun pertsona horiek bizitzaren aurrean?
- Zer baloratzen dute eta zerk lagun gaitzake beren ustez?
- Nolakoa da bizitzeko amesten duten mundua?
- Zer ekarpen egiten digute?, zertan lagundu ahal digute?

karpeta pertsonala:

NORBERAREN HAUSNARKETA

Esperientzia hauek ezagutzeak, antzeko arrazoiengatik sufritu edo sufritzen duen norbait ekarri al dizu gogora?

Idatz ezazu berari buruz dakizuna. Zer gertatu zitzaion? Zer laguntza mota jaso zuen?

Ez baduzu inor ezagutzen, horrelako egoeran egon daitekeen pertsona bat ezagutzen duen baten bat ezagutzen duzu?

ⁱ Honela dago banatuta Euskadiren BPG lurraldeka: %16,7 Araba, %50,6 Bizkaia eta %32,7 Gipuzkoa. Probintzia bakoitzaren ekarpena bere zerga-bilketaren arabera erabakitzen da.

ⁱⁱ Garaikoetxeak onartu zuen ereserkiak ez zuela lagundu “gure gizarteko desadostasunak gainditzen, eta handitu egin zituen gehiago”. Beste maila batean, Auzitegi Konstituzionalak, 1985ean, Eusko Jaurlaritzaren armarrian Nafarroari egiten zitzaion erreferentzia kentzeko agindu zuen, Nafarroa dagoeneko foru-erkidegoa zenean. Ordutik, zati hori hutsik dago (GARAÍKOETXEA, C: *Euskadi: la transición inacabada*, 136. or.; PABLO, S. DE; MEES, L.: *El péndulo patriótico*, 402. eta 404. or.).

ⁱⁱⁱ Erreferentzia kuantitatiboa da; izan ere, Euskadi eta Nafarroa (Errioxarekin batera) transferentzien errege-dekretu gutxiengatik autonomia-erkidegoak dira, nahiz eta horrek ez duen esan nahi eskumen gutxiago dituztenik.

^{iv} ARDANZA, J.A.: “El autogobierno vasco”, hemen: REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Veinticinco años de reinado de S.M. Don Juan Carlos I*, Madril, Espasa & Calpe, 2002, 294. or.

^v RIVERA, A; UGARTE, J.: “Una sociedad democrática y moderna”, hemen: RIVERA, A.: *Historia de Álava*, Madril, Nerea, 2003, 518. or. 2002an, Arzalluzen politika subiranistari aurre egiteagatik, EAJtik kanporatua izan ondoren, Guevara legebiltzarkide aukeratu zuten 2005ean, independente gisa Arabako hautagaitza sozialistaren buru zelarik.

^{vi} ARZALLUZ, X.: *Así fue*, 249. or.

^{vii} GARCÍA CRESPO, M; ESTEBAN, M.; LÓPEZ BASAGUREN, A.; SERRANO, F.: “Evaluación y cuantificación de la distribución competencial existente entre los tres Territorios Históricos y el Gobierno Vasco, con especial referencia al Territorio Histórico de Álava”, makinan idatzitako ale argitaragabea, Bilbo, 2005eko abendua, 3 liburuki. Ikerketa haren arabera, 2003. urtean, nekazaritzako aurrekontuaren %41,6 eta lurralde-antolamenduaren aurrekontuaren %32,8 haien eskumenekoak ez ziren jardueretan gastatu ziren.

^{viii} GARAÍKOETXEA, C.: *Euskadi: la transición inacabada*, 222.-236. or.

^{ix} ARDANZA, J.A.: “El autogobierno vasco”, 295. or.

^x “Indarkeriaren oinarrian dagoen gatazka ez da Euskadiren eta estatu espainiarraren artean konpondu gabeko liskar bat dagoela, baizik eta euskaldunen gutxiengo batek ez duela onartzen gehiengoaren nahia, eta “borroka armatua” erabiltzen duela bere nahia ezartzeko”. (“*Pacificación y democracia*” [Bakeratztea eta demokrazia]. José Antonio Ardanza lehendakariak Sabino Arana Fundazioan emandako hitzaldia. Bilbo, 1992ko abenduaren 16a, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 1993).

^{xi} PABLO, S. DE; MEES, L.: *El péndulo patriótico*, 368. eta 379. or.; LLERA, F.J. (zuz.): *Euskobarómetro. Series temporales Mayo 2006*, 46. or. 1978an, 33%k zioen manipulaturatuta zeudela, %13k aberriagatik egiten zutela, eta %18k eroak edo kriminalak zirela. 2006an, ehuneko horiek 6, 6 eta 60 ziren, hurrenez hurren. ETari dagokionez, %61ek aurka dagoela dio gaur egun, eta %17k lehen babesten zuen baina orain ez (65. or.).

- ^{xii} Arzalluzen esaldi hura: “Autodeterminazioa zertarako? Azak landatzeko?”, edo autodeterminazioa “mirari marxista” zela esan zueneko (1987ko azaroa).
- ^{xiii} AULESTIA, K.: *HB. Crónica de un delirio*, Madril, Temas de Hoy, 1998, 103. orrialdea eta hurrengoak.
- ^{xiv} www.abc.es/especiales/index.asp?cid=229.
- ^{xv} Kontseilu-komunismoa, anarkismoa, nazionalismoa eta iraultza nahasten zituzten. Ez zituzten atentatuak, sabotajeak, hilketak (Enrique Casas sozialistarena, adibidez, 1984ko otsaileko hauteskundeen aurreko egunetan) eta bahiketak bakarrik egin; haien inguruan autonomismo politikoa oinarritutako gizarte- eta kultura-eremu bat sortu zuten, oso aktibo egon zena laurogeiko hamarkadan Gasteizen, Iruñean edota Errenterian. ETArekin eta HBrekin zituzten harremanak oso tirabiratsuak izan ziren batzuetan (*Comandos Autónomos. Un anticapitalismo iconoclasta*, Bilbo, Likiniano Elkartea, 1996; *Komando Autonomoak: sasiaren arantzakada. Una historia anticapitalista*, Bilbo, Likiniano Elkartea, 1998; kulturari buruz, ESPINOSA, P.; LÓPEZ, E.: *Hertzainak. La confesión radical*, Gasteiz, Aianai, 1998).
- ^{xvi} LINZ, J.J.: *Conflicto en Euskadi*, Madril, Espasa & Calpe, 1986, 17. or.; MUÑOZ ALONSO, A.: “La espiral de silencio en el País Vasco”, *Cuenta y Razón*, 33. zk., 1988ko urtarrila, 45.-51. or.
- ^{xvii} Aurrez, beste talde kontraterrorista batzuek —eskuin mutur frankistarekin lotuagoak, baina baita indar polizialekin lotuak ere—, adibidez, Batallón Vasco Español edota Triple A taldeek, beste hogeita hamar bat pertsona hil zituzten. Era horretako terrorismoaren eskutan hil zen 1989an HBko diputatu Josu Muguruza. Alderdi horretako buru zen Santiago Brouard, berriz, GALEk hil zuen, 1984an.
- ^{xviii} ELORZA, A. (ed.): *Historia de ETA*.
- ^{xix} MELLA MÁRQUEZ, X.M.: “La diversificación económica regional en España (1955-1981)”, *Boletín de Estudios Económicos*, Deustu (Bilbo), 123. zk., 1984ko abendua, 575.-589. or.
- ^{xx} VELASCO, R.: “El ajuste incesante de la economía vasca”, *Papeles de Economía Española*, Madril, 59. zk., 1994.
- ^{xxi} NAVARRO ARANCEGUI, M.: *Política de reconversión. Balance crítico*, Madril, Eudema, 1990; eta NAVARRO, M. (zuz.): *La crisis de la industria manufacturera en la CAPV. Aspectos estructurales*, Bilbo, Manu Robles-Arangiz Institutoa, 1994. Esparru orokor batean, MARTÍN ACEÑA, P.; COMÍN, F.: *INI. 50 años de industrialización en España*, Madril, Espasa & Calpe, 1991. Industriako enpleguan soberakin hauek egon ziren: %9 Euskadin, %12 Asturiasen, eta %6 Kantabrian.
- ^{xxii} BLG eta Ensidesa fusionatu egin ziren eta Corporación Siderúrgica Integral (INiren barrukoa) sortu zuten, 1992an. 1997an, CSI Aceralia bihurtu zen; gero Luxenburgoko Arbed taldean sartu eta pribatizatu egin zuten, eta Arcelor sortu zen. Munduko liderra da Arcelor sektore horretan, eta BLG ordezkatu zuen Bizkaiko Altzairutegi Trinkoaren (Sestao) jabe ere bada.
- ^{xxiii} GURRUTXAGA, A.: “Cambio, innovación y estructura cultural. La lógica de la innovación en el área de la margen izquierda del Nervión”, makinan idatzitako lan argitaragabea, 2007.
- ^{xxiv} ESTEBAN, M.: *Bilbao, luces y sombras del titanio. El proceso de regeneración del Bilbao metropolitano*, Bilbo, EHU, 1999.
- ^{xxv} LLERA, F.J.: *Los vascos y la política*, Bilbo, EHU, 1994. Sozialistak eta EB dira lurralde guztietan orekatuta dauden aukerak. Nazionalisten kasuan, tarte handiak daude: Araban lortzen dituzte boto gutxien, EAJk Bizkaian jasotzen du boto gehien, eta HBk eta Eak Gipuzkoan; Gipuzkoan jasotzen ditu boto gehien Aralarrek ere. PPK Gipuzkoan lortzen duen ehunekoaren bikoitza lortzen du Araban.
- ^{xxvi} FUSI, J.P.: *El País Vasco. Pluralismo y nacionalidad*, Madril, Alianza, 1985. Gero berriz azaltzen da hemen: RIVERA, A.: “El triángulo vasco. Precisiones, perfiles y evolución de una geometría política”, *Cuadernos de Azate*, Madril, 31. zk., 2004, 173.-193. or.
- ^{xxvii} 1933ko Gorteetarako hauteskundeetan %44,2 jaso zuen, baina 1936an berriz ere %35,3ra itzuli zen.
- ^{xxviii} FUSI, J.P.: *Política obrera en el País Vasco, 1880-1923*, Madril, Turner, 1975, 65. orrialdea eta hurrengoak; EGUIGUREN, J.: *El socialismo y la izquierda vasca, 1886-1994*, Madril, Pablo Iglesias, 1994, 98. orrialdea eta hurrengoak.
- ^{xxix} EGUIGUREN, J.: *Ibid*, 133.-136. or.
- ^{xxx} Onaindiak adierazi zuen José Ignacio Ustaran, UCDko buruzagi arabarra, 1980ko irailaren 29an hil zutenean eman zen erantzuna “EEren historiako egunik garrantzitsuenak” izan zela: militante asko ETArekin tradizioan oheratu ziren, eta zuzenbide-estatua defendatuz esnatu ziren (ONAINDÍA, M.: *El aventurero cuerdo*, 526. orrialdea eta hurrengoak).
- ^{xxxi} 1977ko hauteskundeetan, UCD ezin izan zen aurkeztu Gipuzkoan. 1982ra arte, ETak UCDren Euskadiko bost kide edo buruzagi eta Alianza Popular alderdiko lau hil zituen.
- ^{xxxii} Horretarako, tokiko zenbait tradizio historikotara jo zuen (RIVERA, A.: *La conciencia histórica de una ciudad: el “vitorianismo”*, Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz 1990).
- ^{xxxiii} Probintzialismoa Bizkaia ere iritsi zen; Bilboko alkate zen José María Gorordok ez zuen bere alderdiaren, EAJren, diziplina bete, eta Euskal Hiritarren Egitekoak sortu zuen, oso gutxi iraun zuena.
- ^{xxxiv} MATA, J.M.; *El nacionalismo vasco radical*; SÁEZ DE LA FUENTE, I.: *El Movimiento de Liberación Nacional Vasco, una religión de sustitución*, Bilbo, Desclee de Brouwer, 2002.
- ^{xxxv} *El Correo* (Bilbo) eta *El Diario Vasco* (Donostia), 1995eko irailaren 14a. Artikulu horretatik abiatuta, liburu hau sortu zuen: *Entre la tragedia y la esperanza. Vasconia ante el nuevo milenio*. EHAS-HASI ezker abertzalearen alderdi nagusiaren sortzaile izan zen, eta hortik EEra pasatu zen. 1995ean urteak zeramatzan politika aktibotik kanpo.
- ^{xxxvi} RECALDE, J.R.: *Fe de vida*, 281.-284. or.; ARDANZA, J.A.: “El autogobierno vasco”, 298.-300. or. Alderdiaren mendeurrena ospatzean, 1995ean, EAJ bere tesi esentzialistenetara itzuli zen berriz, eta Euskadiko herritarren “determinazio” eskubidea berretsi zuen (PABLO, S. DE; MEES, L.: *El péndulo patriótico*, 435. eta 436. or.). Gobernu luze horrek euskal nazionalismoari eman dizkion emaitza kontraesankorrei buruzkoa da tesia liburu honetan:

GURRUTXAGA, A.: *Del PNV a ETA*: “irrikatzen dena sakratu egitea eguneroko kontu bihurtzen da, eta eduki magikoa galtzen du”.

xxxvii Honela laburbiltzen zuen Ardanazak: “Nazionalistek ez dakite ziur besteek benetan ETA desagerraraztea nahi ote duten, eta besteek uste dute nazionalistek indarkeriaren amaieraz, eta, beraz, indarkeriaz, aprobetxatu nahi dutela, haien posizio nazionalistak indartzeko”.

xxxviii OLLORA, J.M^a: *Una vía hacia la paz*, Donostia, Erein, 1996; ONAINDÍA, M.: *Guía para orientarse en el conflicto vasco*, 101.-110. or. 1997an, Nicolás Redondo Terreros PSE-EEko buru bihurtu zen Ramón Jáureguiaren ordeaz.

xxxix ARENDT, H.: *Eichmann en Jerusalén*, Bartzelona, Lumen, 1999. Urte haietako indarkeriaz, URRUTIA, V. (eta beste batzuk); *Informe sobre violencia y política en la Comunidad Autónoma Vasca y Navarra. 1997/1998*, Bilbo, EHU, 1999.

xl RECALDE, J.R.: *Fe de vida*, 307. or.

xli “ETA da, zalantzarik gabe, gaitz hauen errudun, baina ziur gaude, halaber, ETA ez dela fenomeno isolatu bat, eta egoera politikoak ere baduela eragina ETAk irautearekin, eta duela hogei urte baino gehiagotik Euskadi gobernatzen duten agintari nazionalistak direla zati batean egoera horren erantzule” (Fernando Savater filosofoak Europako Parlamentuak ematen duen Giza Eskubideen Sajarov Saria jasotzean irakurri zuen hitzaldia, 2000ko abenduaren 13a). Horrez gain, SAVATER, F.: *Perdonen las molestias. Crónica de una batalla sin armas, contra las armas*, Madril, El País, 2001.

xlii PABLO, DE S.; RUBIO, C.: *Eman ta zabal zazu. Historia de la UPV-EHU, 1980-2005*, Bilbo, EHU, 2006, 386. orrialdea eta hurrengoak.

xliiii 2003an, Europar Batasuneko erakunde terroristen zerrendan gehitu zuten Batasuna.

xliv MONTERO, M.: “La transición y la autonomía vasca”, 105. eta 119. or.

xlv LLERA, F.J. (zuz.): *Euskobarómetro. Series temporales Mayo 2006*, 40. eta 41. or.

xlvi VELASCO, R.; ESTEBAN, M.; BUSTILLO, R.: “Apuntes sobre el dinamismo de la economía vasca: Una visión comparada (1980-2003)”, hemen: ESTEBAN, M.; SERRANO, F. (ed.): *La política económica en tiempos de incertidumbre*, Coruña, Netbiblo, 2006, 164.-205. or. Irlandak bakarrik du Euskadik baino zerga-presio txikiagoa. Kontzertuaren kupoa gutxiestean –ez dituelako barne hartzen lurraldeen arteko elkartasunari buruzko Estatuko fondoak–, Euskal Autonomia Erkidegoa finantza-baliabide publikoen hartzaille garbi bihurtzen da. 2000. urtetik bakarrik transferitzen du errenta, baina per capita errenta erlatiboan duen maila handiari dagokiona baino gutxiago (ALCAIDE INCHAUSTI, J.: *Evolución económica de las regiones y provincias españolas en el siglo XX*, Bilbo, BBVA Fundazioa, 2003). Terrorismoaren kostua, hemen: ABADÍE, A.; GARDEAZABAL, J.: “The economic costs of conflict: a case-control study for the Basque Country”, *NBER Working Paper*, 8478. zk. (2001) (www.nber.org/papers/w8478 web orrian ikus daiteke).

xlvii Kalkuluen arabera, 400.000 bat dira irakurle euskaldunak. Euskaraz argitaratzen direnen erdiak testu-liburuak dira, laurden bat haur eta gazteentzako da, eta %11 helduentzako literatura (PRECISA: *Informe de la edición en Euskadi. Comercio interior 2000*, (lekurik gabea), (datarik gabea).